

T. C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRKİYE’NİN AK PARTİ DÖNEMİ
FİLİSTİN ve HAMAS POLİTİKASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Fatma Zehra TOÇOĞLU

Enstitü Anabilim Dalı: Uluslararası İlişkiler

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Kemal İNAT

EYLÜL - 2016

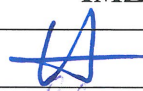
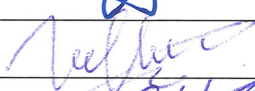

T. C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**TÜRKİYE’NİN AK PARTİ DÖNEMİ
FİLİSTİN ve HAMAS POLİTİKASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Fatma Zehra TOÇOĞLU

Enstitü Anabilim Dalı: Uluslararası İlişkiler

Bu tez 23/09/2016 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği ile kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ	İMZA
Prof. Dr. Kemal İNAT	KABUL	
Yrd. Doç. Dr. Talha KÖSE	KABUL	
Yrd. Doç. Dr. Yıldırım TURAN	KABUL	

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite yahut başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Fatma Zehra TOÇOĞLU

23.09.2016

ÖNSÖZ

Bu tez çalışmamda Türkiye'nin Ak Parti dönemi Filistin ve Hamas politikası üzerine yapmış olduğum araştırmalar neticesinde elde ettiğim bilgileri ve çıkarımları paylaşmış bulunmaktayım. Doktora aşamasına geçişte bir eşik olarak gördüğüm yüksek lisans tezi çalışma sürecim, hem entelektüel açıdan hem de akademik açıdan gelişmem hususunda önemli bir süreç oldu. Ortaya koyduğum kapsamlı araştırmalar için birçok kaynak ve materyal temini ile geçen vakitlerin neticesinde; mesleki konuda bilimsel bilgiyi edinme ve edinilen mevcut bilginin uygulama safhasında nasıl kullanılacağına dair fikir ve tecrübeye haiz oldum. Bu süreçte yönlendiriciliği, eleştirileri ve desteği ile her zaman yanımda olan değerli danışmanım Prof. Dr. Kemal İNAT'a ne kadar teşekkür etsem azdır.

Uzun ve zorlu çalışma sürecinde danışılması gereken noktalar, okuma ve düzeltme hususunda benden bilgilerini, deneyimlerini ve desteğini esirgemeyen Arş. Gör. Ayşenur HAZAR'a büyük bir teşekkürü borç bilirim. Ayrıca araştırma ve yazım sürecinin her aşamasında katkı ve destekleri ile Meryem ENGİNLER, Arş. Gör. Rümeysa KÖKTAŞ, Züleyha ORTAK, ve Arş. Gör. Mustafa CANER'e teşekkürü bir borç bilirim.

Çalışmanın her aşamasında Filistin hakkındaki bilgilerini ve görüşlerini benimle paylaşan değerli Süleyman GÜNDÜZ'e ve Arapça tercüme konusunda yardımcı olan Maen Ahmed Muhammed Ali hocama, Sadeq AISHAIKHEID'e ve değerli hocam Philipp O. AMOUR' a teşekkürlerimi sunarım.

Birlikte her zaman kıymetli vakit geçirdiğim dostlarımdan bu süreç içerisinde biraz uzak kaldım. Zorlu, bir o kadar da verimli geçen bu süreçte bana destek olan Şengül MORGÜL ve Zeynep GASHİ' ye çok teşekkür ederim. Çalışma süreci boyunca her an yanımda olan ailemin hakkını hiçbir şekilde ödeyemem. Bu sebeple anneme, babama, kardeşlerim Ayşenur TOÇOĞLU ve Gani TOÇOĞLU'na ayrı ayrı teşekkürü bir borç bilirim.

Fatma Zehra TOÇOĞLU

23.09.2016

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	iii
ÖZET.....	iv
SUMMARY.....	v
GİRİŞ.....	1
BÖLÜM 1: TÜRKİYE’NİN ORTADOĞU VE FİLİSTİN POLİTİKASINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER.....	4
1. 1. Siyasi Kültür.....	4
1. 2. Güvenlik.....	8
1. 3. ABD’nin Ortadoğu ve Filistin Politikası.....	11
1. 4. AB’nin Filistin Politikası.....	18
BÖLÜM 2: 2002 ÖNCESİNDE TÜRKİYE’NİN FİLİSTİN POLİTİKASI.....	24
2. 1. Filistin’in Bölünmesi ve Türkiye.....	24
2. 2. Değişen Filistin Politikası.....	28
2. 3.1990’lı Yıllarda İsrail ile Yakınlaşmanın Etkisi.....	34
BÖLÜM 3: TÜRKİYE’NİN 2002 SONRASI FİLİSTİN VE HAMAS POLİTİKASI.....	38
3. 1. 2002-2006 Döneminde Türk Dış Politikasında Filistin Meselesi.....	38
3. 2. 2006 Filistin Seçimleri ve Sonrası Dönemde Yaşanan Gelişmeler.....	46

3. 2. 1. Hamas'ın İktidara Gelişi.....	46
3. 2. 2. Türkiye'nin Filistin'deki Seçimlere Yaklaşımı.....	49
3. 2. 3. Seçimlerin Feshedilmesi ve Gazze Savaşı.....	55
3. 3. Davos Zirvesi ve "One Minute" Olayı.....	60
3. 4. Mavi Marmara Baskını ve Sonrasındaki Gelişmeler.....	64
SONUÇ.....	81
KAYNAKÇA.....	83
EKLER.....	98
ÖZGEÇMİŞ.....	114

KISALTMALAR

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

AB : Avrupa Birliği

AK Parti : Adalet ve Kalkınma Partisi

BM : Birleşmiş Milletler

Çev. : Çeviren

Der. : Derleyen

Ed. : Editör

Nu. : Numara

s. : Sayfa

UNSCOP : Filistin Özel Komitesini

Tezin Başlığı: Türkiye'nin Ak Parti Dönemi Filistin ve Hamas Politikası	
Tezin Yazarı: Fatma Zehra Toçoğlu	Danışman: Prof. Dr. Kemal İnat
Kabul Tarihi: 23.09.2016	Sayfa Sayısı: v (ön kısım)+115 (tez)
Anabilim Dalı: Uluslararası İlişkiler	
<p>Türkiye Soğuk Savaş boyunca Batı bloğuna bağımlıydı. Bu süreç içinde milli güvenlik kaygıları nedeniyle pasif ve içe dönük bir politika izledi. Çevresindeki sorunlar, çatışmalar ve siyasi gerilimler karşısında içinde bulunduğu blok ile birlikte hareket etti. 2002 yılında Ak Partinin iktidar olmasıyla Türk dış politikasında önemli bir dönüşüm yaşandı. Türkiye, yaşadığı bu değişim sonucu Ortadoğu ülkeleri ve Batı'yla olan ilişkilerini yeniden düzenledi. İzlediği çok boyutlu ve aktif dış politika ile komşuları ile iyi ilişkiler içinde olmaya gayret gösterdi. Komşularla sıfır sorun politikası hedefiyle uyumlu olarak, bölgede yaşanan anlaşmazlıkların giderilmesi hususunda aktif rol oynamaya çalıştı. Çok boyutlu ve çok taraflı bölgesel ilişkiler çerçevesinde bir dış politika yürüten Türkiye, Ortadoğu'nun başlıca meselesi olan İsrail-Filistin çatışmasının çözümü noktasında da girişimlerde bulundu. Denge politikası izleyerek taraflar arasında arabuluculuk rolünü üstlendi. Türkiye'nin genelde Ortadoğu, özelde Filistin meselesine yaklaşımı önemlidir.</p> <p>Çalışmanın esas konusu Ak Parti iktidarının Filistin meselesine bakış açısını anlamaya çalışmaktır. Çalışmayı Ak Parti dönemi ile sınırlı tutmamızın nedeni Türkiye'nin Ak parti iktidarıyla birlikte Filistin - İsrail meselesi ile daha yakından ilgilenmesidir. Ayrıca, çalışma içinde Türkiye'nin Filistin ve Hamas politikalarını etkileyen faktörler ele alınmaya çalışılacaktır. Özellikle Ak Parti döneminde Filistin ve Hamas politikasının nasıl şekillendiğine dikkat çekilecektir.</p>	
Anahtar Kelimeler: Ortadoğu, Filistin, İsrail, Hamas, Ak Parti	

Title of Thesis: Turkey's Palestine and Hamas Policy During AK Party Era	
Author: Fatma Zehra Toçoğlu	Supervisor: Professor Kemal İnat
Date: 23.09.2016	Nu. of pages: v (pre text)+103 (main body)
Department: International Relations	
<p>Turkey was depended on the Western block throughout the cold war. Meanwhile, it pursuit passive and withdrawn policy due to its security concerns. It acted along with its block to counter surrounding political tensions, conflicts and problems. Turkish foreign policy witnessed an important transformation after Ak Party came to power. After this transformation, Turkey rearranged its relations with the West and the Middle East countries. It made an effort to be in good relations with neighboring countries by using the tools of active and multi-dimensional foreign policy. Turkey tried to play an active role in settling disputes in the region in line with its policy of zero problems with neighbors. Turkey, as part of following a multi-dimensional and multilateral foreign policy, also took steps in the direction of solving the Israel-Palestine conflict which is the prominent problem of the region. It mediated between parties thereby pursuing balancing policy. Turkey's approach to Middle East in general and to Palestine in particular is important.</p> <p>This work mainly tries to grasp Ak Party's perspective on Palestine issue. The reason that we limit this work to Ak Party era is the assumption that Turkey dealt more with the Israel – Palestine issue after Ak Party came to power. Furthermore, the factors that determine Turkey's relations with Hamas and Palestine are tried to be discussed in this wok. In particular, it calls attention to how Turkey's foreign policy to Palestine and Hamas took form in the Ak Party era.</p>	
Keywords: Middle East, Palestine, Israel, Hamas, Ak Party	

GİRİŞ

Ak Parti iktidarı döneminde Türkiye’de meydana gelen değişimlerden en çok dikkat çekenlerinden biri Türkiye’nin güvenlik odaklı siyaset ve dış politika anlayışından uzaklaşarak aktif bir dış politika izlemesidir. Aktif ve çok boyutlu bir dış politika tercihi, Türkiye’yi bu dönemde başta komşu ülkeler olmak üzere uluslararası arenada etkili bir aktör konumuna getirdi. Ak Parti dönemi dış politikasının bir diğer ayırt edici özelliği, Cumhuriyet ideolojisinin öncelediği Batılılaşma anlayışı ve Soğuk Savaş döneminin oluşturduğu güvenlik kaygıları sebebi ile Batı perspektifinin hakim olduğu bir dış politika yapıcılığından özgün, aktif ve oyun kurucu bir dış politika yapıcılığına evrilmedir. Bu dış politika anlayışının Türkiye’nin Ortadoğu politikasına yansımaları ise köprü ülke formundan model ülke vasfına geçiştir. Türkiye 2002’de başlayan Ak Parti iktidarı sürecinde, bölge ülkeleriyle olan tarihi, kültürel ve jeopolitik bağlarını kuvvetlendirerek bölgesel meselelerde söz sahibi ve yönlendirici ülkelere birini olmayı başarmıştır.

Aktif ve oyun kurucu bir dış politika anlayışı ile bölgede etkili bir aktör konumuna yükselen Türkiye’nin Ortadoğu bölgesinin kronik sorunlarından biri haline gelen Filistin meselesine duyarsız kalması düşünülemezdi. Bu bağlamda bu çalışma Türkiye’nin değişen dış politika anlayışı çerçevesinde Türkiye’nin Filistin politikasını irdelemeyi amaçlamaktadır. İngiltere’nin 1947 yılında Filistin meselesini Birleşmiş Milletler’e havale etmesinden Soğuk Savaş’ın sona erdiği döneme ve 1990’ların sonuna ilerleyen süreçte Türkiye’nin Filistin politikası siyasi kültür, güvenlik, AB ve ABD etkisi çerçevesinde şekillenmişti. Ak Parti döneminde bu faktörlerin kısmen etkili olmasının yanında yeni dış politika anlayışının Filistin politikasına getirdiği özgünlük bu çalışmanın analiz etmeye çalıştığı husustur. Bu noktada Ak Parti’nin Filistin meselesinde nihai barış için Hamas’ı etkin bir aktör olarak karşılaması ve Filistin politikasında İsrail ve El Fetih ile birlikte Hamas’ı da anlaşma masasında tutma çabası dikkate değerdir.

Türkiye’nin Ak Parti dönemindeki Filistin ve Hamas politikasını analiz etmek, 2002 öncesi Ortadoğu ve Filistin politikasını da anlamayı gerekli kılmaktadır. Dolayısıyla

çalışmada öncelikle Türkiye'nin Filistin ve Hamas politikasını etkileyen faktörlere ve 2002 öncesinde Türkiye'nin Filistin ve Ortadoğu politikasına değinilecektir. Son bölümde ise Türkiye'nin 2002 sonrası Filistin ve Hamas politikası; Filistin'deki seçimler ve Hamas'ın iktidara gelişi, seçimlerin feshedilmesi ve Gazze savaşı, Davos zirvesi ve "One Minute" olayı, Mavi Marmara baskını ve sonrası gelişmeler ışığında ele alınacaktır.

Çalışmanın Konusu, Önemi ve Amacı

Çalışmanın konusunu Türkiye'nin Ak Parti dönemi Filistin ve Hamas politikası oluşturmaktadır. Çalışmanın amacı Türk dış politikasında Ak Parti iktidarıyla yaşanan dönüşümde Filistin politikasında ne gibi gelişmeler olduğunu ve tarafların bu değişimden nasıl etkilendiğini tespit etmektir. Ak Parti dönemi Filistin politikasını Hamas politikası ile birlikte ele almak ise çalışmanın önemine işaret etmektedir. Nitekim Türkiye'nin Ortadoğu politikası üzerine yapılmış çalışmalarda genelde Türkiye'nin İsrail ile ilişkilerine odaklanılarak Filistin meselesi bu ilişkiler kapsamında incelenmektedir ve özel olarak Türkiye-Filistin ilişkilerine dair yapılan çalışmalar yetersizdir. Konuyla ilgili kitap olarak basılan tek çalışma 2013 yılında yayınlanan Erkan Ertosun'un *Filistin Politikamız Camp David'den Mavi Marmara'ya* başlıklı kitabıdır. Bunun yanında süreli olarak yayınlanan *Ortadoğu Yıllığı ve Türk Dış Politikası Yıllığı* başlıklı çalışmalarda yer alan Filistin bölümlerinin literatüre yapmış olduğu katkı yadsınamaz. Bu çalışmanın da Türkiye-Filistin ilişkilerini konu edinen çalışmalara bir katkı sağlaması ve konu ile ilgili çalışmaların artmasına vesile olması arzulanmaktadır.

Çalışmanın Yöntemi

Çalışmanın temel yöntemi, konuyla ilgili yazılmış eserlere ve medya haberlerine dair metin analizi yöntemi oluşturmaktadır. Bu çerçevede Türkiye'nin Filistin ve Hamas politikasının anlaşılmasına yardımcı olacak metinler okunmuş, yakın döneme dair gazete ve internet medyasında yer alan haberler ele alınmış ve bu metinler yoluyla elde edilen bilgiler analiz edilerek Türkiye'nin söz konusu politikasına dair gelişmeler sebep ve sonuçlarıyla değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede ayrıca konuyla ilgili

kişilerle mülakatlar yapılmak suretiyle konuyla ilgili yeni bilgilere ulaşılmaya çalışılmıştır.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Türkiye'nin Filistin ve Hamas politikasını etkileyen faktörler ele alınmaktadır. Bu kapsamda siyasi kültür, güvenlik, ABD'nin Ortadoğu ve Filistin politikası ve AB'nin Filistin politikası Türkiye'nin Filistin ve Hamas politikasını etkileyen faktörler olarak açıklanmaktadır. 2002 öncesinde Türkiye'nin Filistin ve Hamas politikasının ele alındığı ikinci bölümde İkinci Dünya savaşından 90'lı yılların sonuna değin Türkiye'nin Ortadoğu ve Filistin politikası tarihsel akış içerisinde anlatılmaktadır. Son bölümde ise Ak Partinin Filistin ve Hamas politikası süreç içerisinde yaşanan olaylar üzerinden analiz edilecektir. Bu dönem 2002-2006 arası ve 2006 sonrası dönemler olmak iki başlık halinde irdelenmiştir. Bu ayrım gidilmesindeki amaç 2006 yılında Filistin'de yapılan seçimleri Hamas'ın kazanmasının ardından uluslararası konjunktürde yaşanan önemli gelişmelerin daha ayrıntılı bir şekilde ele alınmak istenmesidir.

Çalışmada ayrıca ekler bölümü olup, Filistin'in Türkiye Büyükelçisi Dr. Faed Mustafa, Hamas Siyasi Büro Başkan Yardımcısı Dr. Musa Ebu Merzuk ve 22. Dönem AK Parti Sakarya Milletvekili Dr. Süleyman Gündüz ile yapılan röportajlara yer verilmiştir.

BÖLÜM 1: TÜRKİYE’NİN ORTADOĞU ve FİLİSTİN POLİTİKASINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

1. 1. Siyasi Kültür

Her ülkenin dış politika hareketlerini, kararlarını belirleyen bir karar alma mekanizması vardır. Bundan dolayı ülkeler dış dünyada meydana gelen olaylara birçok nedenden dolayı farklı tepkiler verir. Tepkiler karar alma mekanizmalarının aldığı kararlar ile oluşmaktadır. Dış politikada karar vericiler ulusal ve uluslararası sorunlara yönelik çözümler üretirken de “zihinsel arka planlarında yer edinen kültürel tercihlerin kurucu etkisi” ile hareket eder.¹ Devletlerin sahip olduğu siyasi kültür, ülkelerin dış politika belirlemelerinde önemli bir rol oynamaktadır. Bir anlamda ülkedeki “siyasi ve diplomatik kültür” karar vericilere “ne yapmaları gerektiği konusunda yol gösterir.”² Nitekim Cumhuriyetin ilanından sonraki dış politika tasavvurunda da bunun etkisi görülür. Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulması ile birlikte oluşturulmaya çalışılan yeni siyasi kültür, Atatürk önderliğinde inşa edilen “modern ve laik ulus devlet” anlayışı çerçevesinde şekillenmeye başladı. Bu “modern ve laik ulus devlet” anlayışı ise Türkiye’nin, Ortadoğu’dan uzaklaşması ile neticelendi.³

Türkiye’nin Ortadoğu’ya dönük politikasını sahip olduğu “ideolojik öncelik” ve “uluslararası konjonktür” oluşturdu. Şöyle ki Türkiye, Cumhuriyet kurulurken Ortadoğu’dan koptu ve bölgeye yönelik eğilimi de “Batılılaşma-çağdaşlaşma” gibi kavramlar üzerinden tanımlanınca Batı’ya daha yakın bir çizgide durdu.⁴ Ayrıca Cumhuriyetin ilanından sonraki dönemde karar alıcılar “Yurtta Sulh Cihanda Sulh” anlayışını temel alarak içte ve dışta hiçbir ülke ile çatışmaya girmeden, başka ülke meselelerine karışmadan ülkenin çıkarlarına uygun davranmayı planlamışlardı. Bu

¹ Ramazan Erdağ ve Tuncay Kardaş, “Türk Dış Politikası ve Stratejik Kültür”, **Türk Dış Politikası Yıllığı 2012**, Ankara: Seta Yayınları, 2013, s.68.

² Erdağ, ve Kardaş, s. 68.

³ Bayram Sinkaya, “Geçmişten Günümüze Türkiye’nin Ortadoğu Politikası ve Batı Etkisi”, **Adam Akademi**, Cilt 1, 2011 s.2.

⁴ Ramazan Gözen, “Türkiye’nin Ortadoğu Politikası: Gelişimi ve Etkenleri”, **Türkler**, Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek ve Salim Koca (Eer.), Cilt 17, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s.234.

durum Türkiye'yi Ortadoğu'dan uzaklaştırırken bölge ülkelerinin de Türkiye'ye karşı daha mesafeli olmasına neden oldu.⁵ Türkiye, bölgeye sadece Hatay, Musul sorunlarında, Türkiye-İran anlaşmasında ve İran ve Afganistan ile bölgenin güvenliğinin sağlanabilmesi için Sadabad Paketi'nin imzalanmasında müdahil oldu. Ortadoğu ile kurulan bu temaslar dış politika hamlesi olmaktan çok güvenlik için atılmış bir adımdı. Atılan bu adımlar güvenlik konusunda olmuşsa da prensip olarak bölge meselelerine müdahil olunmayarak Batı odaklı bir dış politika sürdürülmeye devam etti. Hatta uluslararası sistemde var olmanın temel koşulu olarak görüldü.

Türkiye'nin sınır sorunları ile ilgileniyor olması bölge ülkeleriyle ilişki kurmasını engelliyordu. Bu arada I. Dünya Savaşı sonrası bölgede yeni kurulan devletler bağımsızlıklarını kazanamayıp Avrupa'nın manda yönetimi altında varlığını sürdürüyordu. Dolayısıyla Türkiye kendi sorunları ile meşgulken Avrupa ülkeleriyle bağ kurmayı önceliledi ve ilişkilerini daha çok Batılı ülkeler ile yürüttü.⁶

II. Dünya Savaşı süresince Türkiye ve Ortadoğu arasındaki ilişki sınırlı oldu. Savaşın sonra uluslararası sistem yeniden şekillendi ve Ortadoğu bölgesinin yapısını etkiledi. Bu dönemde Türkiye'de karar alıcılar bölgedeki devletleri tanımanın dışında herhangi bir adım atmadığı gibi Türkiye'nin ortaya koyduğu politik stratejiler kendisini Arap toplumlarından daha da uzaklaştırdı. Ayrıca Soğuk Savaş ile birlikte Sovyetler Birliği'nin Türkiye'nin güvenliğini tehdit etmesiyle Türkiye Batı ile ilişkilerini daha da güçlendirme çabasına girdi. Soğuk Savaş'ın bölgedeki etkisinin artmasıyla ise Türkiye Ortadoğu politikalarında Batı yanlısı tutumunu sürdürdü.

Bu süreçte Türk dış politikasının önceliklerinin değişmesi ve Batı yanlısı bir tavra yönelmesinde "Truman Doktrini'nin" ilan edilmesi ve "Marshall Planı'nın" yürürlüğe sokulmasının da etkisi büyüktü. 1947 yılında Türkiye bu doktrinle Batıyla yakın ilişkiler kurmaya başladığı için Ortadoğu'ya yönelik tutumu da bu gelişmeler karşısında değişiklik gösterdi. Truman Doktrini ve Marshall yardımları çerçevesinde ABD'den

⁵ Kılıç Buğra Kanat, "Ak Party's Foreign Policy: Is Turkey Turning away from the West?", **Insight Turkey**, Vol.12, Nu. 1, 2009, s.209.

⁶ Mehmet Şahin, "Türkiye'nin Ortadoğu Politikası: Süreklilik ve Değişim", **Akademik Ortadoğu**, Cilt 4, Sayı 2, 2010, s.10.

askeri ve mali yardım alan Türkiye o dönemin şartlarında realist bir politika sergiledi ve Batı ile yakınlaşarak Ortadoğu'dan uzaklaşmaya başladı.

1952 yılında NATO'ya katılan Türkiye Batı Bloğu içinde yer aldı. 1945 sonrası kurulan “yeni dünya düzeninde” dünya yeniden yapılanırken Türkiye'nin payına da NATO üyeliği düştü ve “Sovyet tehdidi” karşısında tercihini Batıdan yana kullanan Türkiye “Transatlantik İttifak'ın” bir parçası oldu.⁷ Böylelikle Ortadoğu politikası da dahil Türkiye'nin tüm politikaları Sovyet tehdidine karşı kurulmuş oldu. NATO'ya katılmasıyla Türkiye, Batı ile olan ilişkilerini siyasi ittifaktan askeri ittifaka taşıdı.

Türkiye, Batı ile olan ilişkisini güçlendirmek için Batı'ya paralel politikalar izleyerek güvenlik çıkarlarına ve ekonomik ilişkilerine ağırlık verdi. Batı'nın bu dönemdeki Ortadoğu politikası “Sovyet nüfuzunun yayılmasının önlenmesi, petrol rezervlerine ulaşmasının garanti altına alınması ve İsrail'in güvenliğinin sağlanması” olmak üzere üç temel faktör üzerinden şekillenmişti.⁸ Türkiye de Batı'nın bölgedeki çıkarlarına özdeş hareket etmek için çabaladı. Türkiye tarihi, coğrafi, sosyo-kültürel faktörler, dini bağlar gibi etkenler ile Ortadoğu dünyasına daha yakındı. Ancak Batı ile olan bağlantısı bölge ülkeleriyle olan ilişkisinin şekillenmesini daha çok olumsuz etkiledi. Türkiye'nin Batı yanlısı politikalarında Arapların tepkisini çeken önemli olaylardan biri İsrail ile olan ilişkilerini geliştirmeyi gündemine alması ve İsrail'i ilk tanıyan Müslüman ülke olmasıydı. Bu durum Türkiye'nin Ortadoğu ülkeleriyle olan ilişkilerinin seyrini olumsuz etkiledi.⁹ Türkiye, Batı ile birlikte hareket edince Ortadoğu ile arasındaki ilişki sınırlı düzeyde oldu ve bölgeye yönelik herhangi bir adım atmadı. 1960'lı yıllara kadar Ankara'nın Arap dünyası ile birlikte hareket ettiği olaylardan biri Filistin'in Taksim Planı oldu. Zira Türkiye, Cumhuriyetin kuruluşundan II. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar Filistin meselesiyle aktif bir şekilde ilgilenemedi. Öncesinde Filistin topraklarının İngiliz manda yönetiminin altına girmesinden sonra Türkiye Batı ile olan ilişkilerini “karşılıklı anlayış” üzerine inşa ederek aktif bir dış politika izlemekten uzak durdu.¹⁰

⁷ Nuh Yılmaz, “Bir Postmodern Darbe Portesi:28 Şubat”, **Bin Yılım Sonu:28 Şubat Süreklilik ve Kopuş**, Cilt III, Abdurrahman Babacan (Ed.), Pınar Yayınları, 2012, s.213.

⁸ Sinkaya, “Geçmişten Günümüze Türkiye'nin Ortadoğu Politikası ve Batı Etkisi”, s.4.

⁹ Sinkaya, s.5.

¹⁰ Tarık Oğuzlu, Türk Dış Politikasında Filistin Sorunu, **Araftaki Filistin**, Süleyman Seydi, Can Deveci (Ed.), Ankara: Maya Akademi Yayın, 2014, s.432.

Ancak II. Dünya savaşından sonra İngiltere'nin manda yönetimine son vermek isteğini belirtmesi ve meselenin çözümlü için Birleşmiş Milletler'e başvurmasıyla bu konu ile ilgilendi. Türkiye Birleşmiş Milletler'in soruna dahil olmasından itibaren Filistin toprakları üzerinde iki bağımsız İsrail ve Filistin devletlerinin kurulması fikrini destekledi. Bunun dışında genel olarak Türk dış politikası o dönemde bölgede meydana gelen krizlerin birçoğunda Batı ekseninde hareket etti.

Ak Partinin Ortadoğu siyasetini etkileyen faktörlerini yaptığımız röportajda Süleyman Gündüz'e de sorduk. Gündüz'e göre de Ak Parti kuruluşu ve kısa sürede iktidara gelişini birçok tahmini etkilemişti. Toplumun dindar zemini üzerinde oturan bir siyasi parti (kuruluşu ve iktidar oluşu) demokratik yöntemlerle halkın güvenini kazanarak iktidar oldu. Bu durum Türkiye'nin müttefik olduğu bloklar ve ülkeler nezdinde bir ilk oluşturmaktaydı. Dini hassasiyetleri güçlü bireylerin oluşturduğu siyasi yapı laik-demokratik parlamenter sistemde iktidar olabilmisti. İlk anda toplum katmanları arasında, sivil ve askeri bürokraside herhangi bir gerileme neden olmuyordu. Daha önceleri benzeşir bir anlayışa sahip olan MSP ve RP koalisyonlarda yer almışlardı. Aynı kaynaktan gelen Ak Parti bu kez sayısal üstünlük sağlayarak tek başına güçlü bir iktidar oluşturmuştu.

AK Parti'nin siyasal kültürü de Türkiye'nin Ortadoğu ve Filistin politikasının şekillenmesinde çok etkili olmuştur. AK Parti yönetici kadrolarının büyük ölçüde İslamcı Milli Görüş geleneğinden geliyor olması Filistin-İsrail sorununa bakışlarını ve bu sorun çerçevesinde yaşanan gelişmelere verdiği tepkiyi etkilemiştir. Bu dönemde Türkiye, bir yandan realist politikanın gereği olarak, Ortadoğu siyasetinin şekillenmesinde çok belirleyici olan ABD ve bu ülkedeki İsrail lobisinin etkisini hesaba katmak zorunda kalırken, bir yandan da Müslüman Filistinlilerin ezilmesine yönelik politikalara karşı çıkmıştır. Bu çerçevede Hamas liderlerine yönelik İsrail tarafından yapılan suikastlara şiddetle tepki gösterirken, yine İsrail tarafından Gazze ve Batı Şeria'ya karşı yapılan saldırılara karşı çıkmıştır. Aynı şekilde İsrail'in işgalci yerleşim politikası çerçevesinde Batı Şeria'da sürekli yeni yerleşim yerleri inşa etmesi eleştirilirken, Gazze'ye yönelik İsrail ablukasının kaldırılmasına yönelik girişimler desteklenmiş ve bu çerçevede uluslararası alanda yoğun diplomatik girişimlerde bulunulmuştur. Filistin'in devlet olarak tanınması konusunda Birleşmiş Milletler

nezdinde başlatılan çabalara tam destek verilmiş ve İsrail'in Mescid-i Aksa'ya yönelik saldırıları kınanmıştır.

Müslüman Filistinlilere sahip çıkılması çerçevesinde atılan bütün bu adımlar İsrail hükümetlerini çok rahatsız etmiş ve bir yandan Türkiye ile bu ülkenin arasının bozulmasına yol açarken, bir yandan da İsrail'in uluslararası alanda sahip olduğu çok güçlü lobiyi Türkiye aleyhine faaliyete geçirmesine neden olmuştur. Bu çerçevede Türkiye Batı basınında ve hükümet çevrelerinde “eksen kayması” suçlamalarına maruz kalıp, AK Parti hükümetlerinin Ortadoğu politikalarına karşı yoğun eleştiriler söz konusu olmuştur.

AK Parti hükümetleri döneminde, başta Gazze olmak üzere Filistin'e verilen desteğin artırılması, Arap ülkelerinin çoğu dahil olmak üzere dünyanın büyük çoğunluğu tarafından kabul görmeyen Hamas ile ilişki kurulması şüphesiz AK Parti kadrolarının siyasal kültürleriyle yakından ilgiliydi. Bu siyasal kültür hem “İslamcı” karakteri nedeniyle Müslüman halklara imkanlar dahilinde sahip çıkılmasını içeriyordu, hem de “Dünya beşten büyüktür” yaklaşımı çerçevesinde uluslararası sistemdeki haksızlıklara karşı çıkmayı bünyesinde barındırıyordu.¹¹

1. 2. Güvenlik

Filistin sorunu 1948 ve 1967 yılları arasında Filistin halkının meselesi olmaktan çıkıp tüm Arap dünyasının sorunu gibi algılandı. 1967 yılındaki savaştan sonra Arap ülkeleri Filistin konusunu kendi ülkelerinin çıkarları doğrultusunda ele aldı ve bu durum Filistin halkını kendi kaderine terk etti. Türkiye ise İkinci Dünya Savaşından sonra Sovyet tehdidinden çekindiği için, izlemiş olduğu tarafsızlık politikasını bırakarak Batı yanlısı bir tutum içine girdi. Dolayısıyla Cumhuriyet döneminde Türk dış politikasının temel belirleyici unsurlarının tehdit algısı ve bunun ortaya çıkardığı güvenlik kaygısı olduğu söylenebilir.

¹¹ 2015-2016 Güz Döneminde Sakarya Üniversitesi Ortadoğu Enstitüsü Ortadoğu Çalışmaları Anabilim Dalı'nda Prof. Dr. Kemal İnat'ın “Ortadoğu'nun Sorunları” başlıklı yüksek lisans dersinin notları.

I.Dünya savaşı sonrası Balkanlar ve Ortadoğu’da “galipler ve mağluplar” arasında yaşanan gerilimler Türkiye’nin güvenliğini “çevresel şartlara” bağımlı kılarak¹², Batılı devletler arasındaki rekabetin kızıştığı bir dönemde Milletler Cemiyeti’ne üye olması dış politikasında “görece özerklik” sağlamıştır. Böylelikle Ankara “bağımsız, statükocu ve gerçekçi” dış politika izlemiştir.¹³ Böylece Türkiye dış politika da “kendi bekasını” garanti altına almaya çalışırken “ulusal çıkar” tanımı ile Ortadoğu’nun sorunlarına karşı kayıtsız kaldı.¹⁴ Soğuk Savaş yıllarında ise Sovyet tehdidi ve onun yayılmacı politikaları dış politika belirlenmesinde önemli faktörlerdendi. Soğuk Savaş sonrası çift kutuplu yapının dağılmasının ardından da “çok boyutlu” bir politika anlayışı benimsenmiş oldu.¹⁵

1990’lı yıllarda iki kutuplu sistem sona erince uluslararası alanda “güvenlik” konularına ilişkin değişiklikler yaşandı. 1991 yılında Roma Zirvesi’nde kabul edilen “Strateji Kavramı Belgesinde” artık uluslararası ilişkilerde bölgesel konuların öncelik aldığı görülmekteydi.¹⁶ Bölgesel risklerin yanında kitle imha silahları yaygınlaştı; bu konuda teknolojinin hızla gelişmeye devam etmesi de başka bir değişiklik olarak ortaya çıkardı. Bu tür değişimler de Türkiye’nin güvenlik algılamalarında önemli sonuçları doğurdu.

Sovyetler Birliği ardılı ülke konumundaki Rusya, Türkiye için artık “düşman ülke” statüsünden çıktı.¹⁷ Bu süreçte Türkiye’nin dış politikasını iç güvenlik sorunları belirlemeye başladı. Bölücülükle savaş düsturuyla “ayrılıkçı” PKK terörünü destekleyen

¹² Tarık Oğuzlu, “Komşularla Sıfır Sorun Politikası: Kavramsal Bir Analiz”, **Ortadoğu Analiz**, Cilt 2, Sayı 42, 2012, ss.10-11.

¹³ Atay Akdevelioğlu, “Ortadoğu ile İlişkiler”, **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, Cilt I, Baskın Oran (Ed.), 15. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2009, ss. 239-385.

¹⁴ Sinkaya, “Geçmişten Günümüze Türkiye’nin Ortadoğu Politikası ve Batı Etkisi”, s.3.

¹⁵ Bülent Aras ve Pınar Akpınar, “Türk Dış Politikasında Davutoğlu Dönemi: 2009 Değerlendirmesi”, **Türk Dış Politikası Yılı 2009**, Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Mesut Özcan (Ed.), Ankara: SETA Yayınları, 2011, s.19.

¹⁶ Erkan Ertosun, **Filistin Politikamız Camp David’den Mavi Marmara’ya**, İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2013, s.67.

¹⁷ Gencer Özcan, “Doksanlı Yıllarda Türkiye’nin Değişen Güvenlik Ortamı”, **En Uzun On Yıl: Türkiye’nin Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar** (Ed. Gencer Özcan ve Şule Kut), İstanbul: Boyut Yayınları, 1998, s.14.

lkeler (Suriye, İnan, Irak ve Yunanistan) ile ilişkilerini geliştirmeyi amaçladı.¹⁸ Diğer bir unsur da “NATO’nun Türkiye’nin güvenliği için artık tek başına yetemeyeceği” kaygısıydı ve nitekim Türkiye, Körfez Savaşı’nda sınırından gelecek tehdit karşısında endişe yaşarken NATO’nun bu durumu “alan dışı” olarak görmesi kaygı vericiydi.¹⁹

Bu şartlar altında Türkiye bölgesel güvenlik kaygılarının en üstte olduğu dönemi yaşadı ve süreç Türkiye’yi İsrail ile işbirliği yapmaya yönlendirdi. Türkiye ulusal ve bölgesel kaygılarını gidermek için özellikle İsrail ile askeri alanda işbirliği yaptı. Ankara, PKK ile mücadelede olumlu sonuçlar doğuran bu işbirliği ile bu örgüte karşı üstünlük elde etti.²⁰ Türkiye’nin İsrail ile geliştirdiği askeri ilişkilerde en dikkat çekici husus “savunma işbirliğidir.” 23 şubat 1996’da imzaladıkları anlaşma ile hava kuvvetlerinin ortak eğitim faaliyetleri gerçekleştirmesi kararlaştırıldı.²¹ Ayrıca Türk ve İsrail Hava Kuvvetleri ortaklaşa “Anadolu Kartalı” tatbikatlarını gerçekleştirdi. 1990’lı yıllarda Türkiye İsrail ilişkilerinin başka bir konusu da “istihbarat paylaşımları” oldu. PKK terörünün bitirilmesi için Türk ve İsrail istihbarat yetkilileri zaman zaman bir araya gelerek bilgi paylaşımında bulundu.²²

Türkiye’nin 90’lı yıllarda İsrail ile yakınlaştığı bu süreçte Filistin-İsrail sorununda aktif bir rol oynamak için avantajlı bir konum elde edebileceği umuluyordu.²³ Ancak bu dönemde Türkiye’nin güvenlik kaygılarının önceliğinden dolayı Filistin’e dair politikasında aktif bir rol oynayamadığı görülmüştü.

AK Parti hükümetleri döneminde ise, Türkiye’nin özellikle ekonomik alanda gerçekleştirdiği hızlı büyüme sonrasında dış dünyaya ve Yahudi lobisine olan bağımlılığının azalması güvenliğinin daha sağlamlaşması sonucunu doğurmuştur. Ekonomik alanda elde edilen başarılar sonucunda askeri alanda dışa bağımlılığın azaltılması çerçevesinde insansız hava aracından helikopter ve tanka kadar Türkiye’nin kendi silahlarını üretme konusundaki başarılı girişimleri silahlanma alanında da İsrail ve

¹⁸ Meliha Benli Altunışık, “Güvenlik Kısıkacında Türkiye-Ortadoğu İlişkileri”, s. 334.

¹⁹ Ertosun, **Filistin Politikamız Camp David’den Mavi Marmara’ya**, s.68.

²⁰ Ertosun, s.218.

²¹ Ertosun, **Filistin Politikamız Camp David’den Mavi Marmara’ya**, s.339.

²² Ertosun, s.340

²³ Ertosun, s.219.

onun lobisine olan ihtiyacı azaltmıştır. Bu da Türkiye'nin Filistin-İsrail sorununda daha bağımsız hareket edebilmesi imkanını doğurmuştur.

Ancak İsrail'in sahip olduğu uluslararası lobi desteği sayesinde özellikle ABD'nin desteğine sahip olması her zaman Türkiye'nin Ortadoğu politikalarını sınırlayan bir faktör olarak kalmaya devam etmektedir. Ankara, İsrail'in Türkiye'nin güvenliği aleyhine etkili faaliyetlerde bulunabilecek bir odak olduğu bilinciyle hareket etmiş, bu ülkenin sahip olduğu lobinin Türkiye'ye verebileceği zararların geçmişe göre azalmasına rağmen hala dikkate alınması gereken bir husus olduğunu düşünmüştür. Son dönemde İsrail ile ilişkilerin normalleştirilmesi yönünde atılan adımları da bu çerçevede değerlendirmek gerekir.²⁴

1. 3. ABD'nin Ortadoğu ve Filistin Politikası

ABD için Ortadoğu gerek stratejik konumu gerekse Washington'un uluslararası çıkarları için büyük öneme sahiptir. ABD'nin bölgeye olan ilgisi Birinci Dünya Savaşında bölgedeki petrol yataklarını keşfetmesiyle başladı. İkinci Dünya Savaşı'yla birlikte ABD'nin Ortadoğu'ya yönelik ilgisi daha da artarak bölgeye yönelik etkin politikalar geliştirmeye başladı. İkinci Dünya Savaşı öncesi izlediği içe dönük politikasını terk eden ABD Ortadoğu bölgesine yönelik dış politikasını "anti-kominizm, petrol ve İsrail" üzerinden yürüttü.²⁵

ABD, çıkarları doğrultusunda bölgede istikrarı sağlamak ve petrol zengini olan bölgeyi kontrol altında tutmak istedi. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ABD'li firmalar Amerika'nın ekonomik büyüme ve kalkınması için bölgedeki petrolerden pay almaya çabaladı.²⁶ Petrol rezervlerinin büyük çoğunluğunun bölgede olması ABD ve Sovyetler Birliği'nin bölgede bu konuda bir yarışa girmesine neden oldu. Petrol ihtiyacının büyük çoğunluğunu bölgeden karşılayan ABD bölgede Sovyetler Birliği'nin etkisini azaltmak

²⁴ 2015-2016 Güz Döneminde Sakarya Üniversitesi Ortadoğu Enstitüsü Ortadoğu Çalışmaları Anabilim Dalı'nda Prof. Dr. Kemal İnat'ın "Ortadoğu'nun Sorunları" başlıklı yüksek lisans dersinin notları.

²⁵ Tuğçe Ersoy Öztürk, "ABD'nin Yumuşak Güç Kullanımı: Barack Obama Üzerinden Amerikan Dış Politikasının Yeniden İnşası", **Kamu Diplomasisi**, 2009, s.2.

²⁶ Tanju Bilgiç, "İsrail ABD İlişkileri: Özel Bir Perspektif", **Ortadoğu Siyasetinde İsrail**, Türel Yılmaz, Mehmet Şahin, Mesut Taştekin (Ed.), Ankara: Barış Kitap Basım, 2005, s.92.

için girişimlerde bulundu. Her iki ülke de birbirlerini engellemek için bölge ülkeleriyle ittifak arayışına girdi. Kendi güvenlikleri adına yaptıkları bu ittifaklar sonucu bölgede silahlanma arttı ve Arap dünyasında “güvenlikten” daha çok “nefret tohumları” ekildi.²⁷

ABD, Sovyetler Birliği'nin askeri, siyasi ve yayılcı tehdidine karşı dünya çapında “caydırıcı” politikalar izledi.²⁸ 1947 yılında ilan ettiği Truman Doktrini, 1950'li yıllarda kurulan Bağdat Paktı ve Eisenhower Doktrini, CENTO ile Sovyetler Birliği'nin Ortadoğu'ya müdahale etmesine engel olundu.²⁹

İkinci Dünya Savaşı ile birlikte ABD'nin bölgeye yönelik ilgisinin artması ve politikalar geliştirmesinin yanında o dönemde Yahudiler'in Almanya'da gördükleri eziyetin Amerikan kamuoyunda dikkat çekmesi Ortadoğu politikasında Filistin meselesinin öne çıkmasına neden oldu. Amerika'daki Yahudi gruplar etkili faaliyetlerle konferanslar düzenlerken ABD Dışişleri Bakanlığı Filistin meselesini ABD'nin Ortadoğu'daki petrol ve stratejik çıkarları açısından değerlendirdi. ABD bu dönemde Filistin'in ve Ortadoğu'nun istikrarının bozulmasından endişe duyuyordu ve Yahudilerin Filistin'e göç etmesine doğrudan destek vermedi. Bununla birlikte 1948'den günümüze kadar İsrail'in güvenliğinin sağlanması ABD'nin öncelikli dış politikaları arasında yer aldı. Nitekim Soğuk savaş döneminde ABD, Araplar ile yapılan tüm savaşlarda İsrail'e destek oldu. Fakat Arap ülkelerini de yanında tutmak için “barış planlarını” hazırladı.³⁰

1970'li yıllara kadar Amerika'nın İsrail ile olan ilişkisi çok ileri düzeyde olmasa da³¹ ABD'nin İsrail'e verdiği destek çoğu zaman tartışma konusu oldu. Bu durum ABD'nin bölge ülkeleri arasında yürüttüğü görece tarafsızlık politikasına olumsuz yansdı. Buna rağmen ABD, dönemin dışişleri bakanı George Marshall'ın itirazına rağmen İsrail'in

²⁷ Öztürk, “ABD'nin Yumuşak Güç Kullanımı: Barack Obama Üzerinden Amerikan Dış Politikasının Yeniden İnşası”, s.3.

²⁸ Muhittin Ataman, “ABD'nin Ortadoğu Politikası”, **Ortadoğu Yılığ** 2006, Ankara: Nobel Yayınları, 2008, s.400.

²⁹ Ataman, “ABD'nin Ortadoğu Politikası”, s.400.

³⁰ Ataman, s.401.

³¹ Ekrem Karakoç, “ABD'nin Filistin Politikası”, **Filistin Çıkmazdan Çözüm**e, M. İbrahim Turhan (Ed.), İstanbul: Küre Yayınları, 2003, s.101.

kuruluşunu ilan etmesinin ardından İsrail'i ilk tanıyan ülke oldu.³² ABD'nin İsrail'i tanınmasında "seçim kaygısı, soykırımdan kaçan Yahudilerin Amerika'ya alınmaması" gibi nedenler etkili oldu.³³

1973 sonrası bölgede artan Sovyet tehdidine karşı ABD bölgede ortak arama çabalarını arttırdı. ABD'nin İsrail'e yönelme politikasındaki önemli etkenlerden biri kendi çıkarları oldu. Bu çıkarların korunmasında da İsrail'in "jeopolitik konumu" önemliydi. Böylelikle ABD'nin bölgedeki olaylara müdahale etmek istemesi halinde İsrail, ABD için "stratejik açıdan" değerliydi.³⁴ Aslında ABD'nin İsrail politikasında belirleyici faktör İsrail'in jeopolitik konumu ve askeri gücüdür.³⁵ Meşruiyetini kazanmış bölgesel bir aktör olan İsrail, ABD'nin Ortadoğu politikasında "stratejik bir değer" olarak durmaktadır.³⁶ 1973 yılında İsrail'in bölgede güçlü bir aktör olarak varlık göstermesi ABD'nin de İsrail'e olan bakışını da değiştirdi. Petrol krizinin ortaya çıkmasından sonra Mısır'ın Sovyetler Birliği ile "ekonomik ve askeri anlaşmalar" yapması, bölgede Baasçıların güçlenmesi ABD'yi İsrail ile müttefik olmaya iten sebeplerdi. Böylece Amerika'nın İsrail'e yapmış olduğu yardımlarda bu yıldan sonra artış gözlemlendi.³⁷

ABD'nin İsrail ile yakın ilişki içinde olmasının diğer sebeplerinden biri de Yahudi lobilerinin ABD'deki gücüdür. Yahudi lobileri bu gücünü Hıristiyan Siyonistlerden ve Amerikan kamuoyundan almaktadır. Yahudi lobilerinin temel amacı Washington'un Tel Aviv'in güvenliğini sağlaması için İsrail'e askeri ve ekonomik yardım yapmaktır. Yahudi lobileri ABD'nin tüm eyaletlerinde organize olmaktadır. Yahudi lobisinin özellikle basında ve birçok önemli firmanın yürütme organlarında görev yapan üyeleri bulunmaktadır. Birbirleriyle organize çalışan örgütler ABD ve İsrail ilişkilerinde birlikte hareket etmektedir. John M. Mearsheimer ve Stephen M. Walt, ABD'nin Ortadoğu politikasının ülkenin çıkarlarından daha çok İsrail'e odaklı olduğunu ileri sürmüştür. Hatta Yahudi lobisi, ABD ve İsrail'in ortak çıkarlarda buluştuğunu ifade

³² Robert J. Lieber, "US- Israeli Relations Since 1948", **Rubin Center Research in International Affairs**, 2 September 1998.

³³ Karakoç "ABD'nin Filistin Politikası", s.106.

³⁴ Ertosun, **Filistin Politikamız Camp David'den Mavi Marmara'ya**, s.30.

³⁵ Karakoç, "ABD'nin Filistin Politikası", s.128.

³⁶ Karakoç, s.129.

³⁷ Ertosun, s.32.

ederek “yasama ve yürütme organları” üzerindeki etkisinin dışında da “medyayı” kullanarak sivil toplum kuruluşları ve akademik dünyayı etkilemektedir.³⁸ Bu lobinin başarılı hareketlerinden biri de İsrail’i eleştirenleri “anti-semitik” olarak etiketlendirmesidir. Yahudi lobisinin bu etkisi karşısında Arap lobilerinin sesi “cılız” kalmaktadır. Amerikan Yahudi Komitesi İdari Müdürü David Haris;

“Şu ana kadar herhangi bir ulus İsrail’le bu kadar sıkı ilişkiler kurmayı aklından bile geçirmedi. Amerika’dan başka hiçbir ulus, İsrail’in güvenlik ve uzun dönemli barış arayışına destek verebilecek kapasiteye sahip değil. En son Hizbullah’la yapılan savaşta Amerika, İsrail’e olan desteğini açık bir şekilde gösterdi. Bunda Amerikan Yahudilerinin çok büyük etkisi var ve onlar bunun için her gün çalışmaya devam ediyorlar.”

sözleri ile ABD’nin İsrail’e verdiği desteğin perde arkasını ifade etmiştir.³⁹

ABD’nin İsrail’e olan desteğinin en önemli göstergelerinden biri İsrail’e yönelik maddi yardımlardır. ABD dış yardımlarının %20’si İsrail’e yapılmakta ve bu yardımların nereye harcandığına dair İsrail’e herhangi bir soru sorulmamaktadır.⁴⁰ ABD’nin İsrail’e yaptığı maddi yardım İsrail’in göçmenleri yerleştirmesi için 1949 yılında Exim Bank’tan 135 milyon dolarlık krediyi onaylaması ile başladı.⁴¹ O tarihten itibaren ABD’den en çok yardım alan ülke sıralamasında İsrail birinci sırada yer almaktadır. Ortadoğu’da kargaşaların yaşandığı zamanlarda da ABD İsrail’e olan desteğini arttırdı. 1991 yılında ABD, İsrail’e karşılıksız olarak “650 milyon dolarlık yardımda” bulundu. 2003, 2007, 2009, 2013 yıllarına kadar her yıl 150 milyon dolarlık artan askeri yardımlarda bulundu.⁴² Nitekim ABD’nin, 1948 yılından 1973’e kadar İsrail’e yapmış olduğu yardımlar 2,3 milyar dolar iken, 1973’ten 2001 yılına kadar da yardımların miktarı 97 milyar dolara yakındı.⁴³ Yapılan yardımlar da anladığımız üzere, ABD’nin Ortadoğu politikasında İsrail’e verdiği değer İsrail’in stratejik önemi ile alakalıydı.

³⁸ Ertosun, s.33

³⁹ Ataman, “ABD’nin Ortadoğu Politikası”, s.412.

⁴⁰ Ataman, s.415.

⁴¹ Ertosun, **Filistin Politikamız Camp David’den Mavi Marmara’ya**, s.36.

⁴² Ertosun, s.37.

⁴³ Karakoç, “ABD’nin Filistin Politikası”, s.109.

ABD'nin İsrail'le olan ilişkisinin belirtilerinden biri de BM oylamalarındaki tutumu ve İsrail'e olan yardımlarıdır. Özellikle Clinton döneminde ABD, BM'nin İsrail'in Doğu Kudüs'teki faaliyetlerinin durdurulmasına dair kararını sekiz kez veto etti.⁴⁴ Sonraki dönemlerde de ABD, "İsrail'den Yaser Arafat'ı sınır dışı edeceğine dair tehditlerine son vermesinin istenmesini" ve "Gazze'ye yönelik yapılan operasyonların sonlandırılması" çağrılarını veto etti.⁴⁵

1979 yılında İran Devrimi ve Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgal etmesi ABD'nin bölgeye daha fazla müdahale etmesine neden oldu. Nitekim 1980 yılında açıklanan Carter Doktrini'ne göre Ortadoğu'da etkinlik kazanmak isteyen herhangi bir yabancı gücün bu girişimi ABD tarafından güvenliğine tehdit olarak algılanacak ve tedbir amaçlı askeri güç kullanabilecekti.⁴⁶ ABD, bölgede artan etkisini Filistin-İsrail sorununun çözümü konusunda kullanarak tarafları barış için bir araya getirmeye çalıştı. Bu çaba bir anlamda İsrail'in meşruluğunu öne çıkarmayı amaçlıyordu. Bush yönetimi İsrail ve Filistin arasındaki barış konusunda taraflara ve Arap ülkelerine baskı yaptı. Fakat barış görüşmelerinin devam edebilmesi için yerleşkelerin durdurulması şartını koyan Bush yönetimini İsrail devre dışı bıraktı.⁴⁷

Birinci Körfez Savaşı'ndan sonra Arap ülkeleri ve İsrail arasında Ortadoğu Barış süreci başladı. 1991 yılında ABD'nin girişimi ile "barış için toprak" ilkesi ile Madrid Konferansı yapıldı. ABD yönetimine göre Ortadoğu'da ilgilenilmesi gereken konular bölgedeki güvenlik konusu, uzun vadeli istikrar için "bölgesel ekonominin dengelenmesi" ve uzlaşma sürecinin sağlanmasıydı. Fakat yapılan görüşmeler neticesinde herhangi bir somut ilerleme olmadı.⁴⁸

Ortadoğu Barış Süreci'nin bir devamı olan İsrail ve Filistinliler arasındaki görüşmelerin 7 yıl sürdüğü Oslo Barış Süreci'yle Clinton döneminde ABD-İsrail ilişkileri sorunları geçmişte bırakarak gelişmeye devam etti. 1993 yılında bu görüşmeler FKÖ lideri Yaser Arafat ve İsrail Başbakanı İzak Rabin'in medya önünde el sıkışarak poz vermesiyle

⁴⁴ Ertosun, **Filistin Politikamız Camp David'den Mavi Marmara'ya**, s.36.

⁴⁵ Bkz. "Use of the Veto on the UN Resolutions by the USA", Jewish Virtual Library.

⁴⁶ Hamit Çelik, **Ortadoğu'da ABD Politikaları ve Büyük Ortadoğu Projesi**, YL Tezi, Ufuk Üniversitesi, Ankara, 2014.

⁴⁷ Karakoç, "ABD'nin Filistin Politikası", s.117.

⁴⁸ Aras, s.117.

başladı. Bu süreç içerisinde ABD, Ortadoğu'daki rolünü arabuluculuktan aktif katılımcılığa dönüştürerek tarafları uzlaşma konusunda zorladı.⁴⁹ Nihai görüşmelere geçmeden önce Başkan Clinton, Filistin'i ilk ziyaret eden Amerikan Başkanı oldu ve Gazze'de toplanan Filistin Ulusal Konseyi'nin oturumuna katıldı.⁵⁰

Kudüs'ün statüsü, mülteciler ve yerleşkeler gibi sorunların yer aldığı anlaşmada taraflar bir türlü uzlaşamıyordu. ABD bu soruna çözüm bulmak iddiasıyla tarafları Camp David'de bir araya getirdi. Bu görüşmelerde ABD arabulucu olacaktı; fakat arabulucu olacak herhangi bir tasarı metni sunamadı. Yapılan tüm görüşmelerden sonuçsuz ayrılan tarafların II. İntifada sürecinin başlamasıyla yolları yeniden ayrıldı. Bu dönemde dikkat çeken bir diğer ayrıntı Yaser Arafat'ın birçok kez Beyaz Saray'a kabul edilmesidir. Bu görüşmelerde Clinton'un yerleşkelerin genişletilmesine karşı çıkmaması ve Doğu Kudüs'teki kontrol hakkının İsrail'de olduğunu belirtmesi önemlidir.⁵¹ Ayrıca İsrail'in işgal ettiği toprakları “işgal altındaki topraklar” yerine “problemlili topraklar” olarak tanımladı.⁵²

Bush yönetiminde ise ilk defa Filistin'in devlet olma konusunun gerekliliği gündeme geldi. 11 Eylül sonrası süreçte Arap devletlerinin desteğine ihtiyaç duyan ABD yönetimi Filistin Devleti'nin adının geçtiği barış planını destekledi.⁵³ Ancak Savunma Bakanlığı ve Ulusal Güvenlik Danışmanı Condolezza Rice'nin başını çektiği Şahinler Filistin meselesi ile terör arasında bağlantı kurmaya çalıştı. 1982 Reagan Planı, 1993 Oslo ve 2000 Camp David görüşmelerinin başarısızlıkla sonuçlanmasında barışa yanaşmayan tarafın Filistin olduğuna dair algı oluşturmaya çalıştılar.

Bush'tan sonra gelen Barack Obama, ABD'nin Irak Savaşı sonrası Ortadoğu'da sarsılan imajının düzeltilmesi için “yumuşak güç” kavramını sıklıkla kullandı. Başkan Obama Filistin sorununda her iki tarafı da dikkate alarak çalışmalar yürüteceklerinin altını çizdi.⁵⁴ Filistin ve İsrail sorununa dair en net görüşü de 2011 yılında “Amerika-

⁴⁹ Bora Bayraktar, “Oslo Barış Süreci”, **Araftaki Filistin**, Süleyman Seydi ve Can Deveci (Ed.), Ankara: Maya Akademi Yayınları, 2014, s.316.

⁵⁰ “President Clinton's Historic Speech to the Palestine”, Jewish Virtual Library, 14 December 1998.

⁵¹ Karakoç, “ABD'nin Filistin Politikası”, s.121

⁵² Karakoç, s.121.

⁵³ Karakoç, s.122.

⁵⁴ “Barack Obama'nın ilk röportajı”, **Dünya Bülteni**, 30 Ocak 2009.

İsrail Halkla İlişkiler Komitesinde” yaptığı konuşmasında görüldü. Obama İsrail’in var olma hakkını tanımayan Hamas ile görüşmemesini söylerken, sınırların 1967 öncesindeki gibi olması gerektiğini ifade etti.⁵⁵ Konuşmasında mülteci meselesi ve Kudüs’ün statüsü konularına hiç değinmeyen Obama, İsrail yerleşkelerinin de barış sürecini zora soktuğunu belirtti.

Neticede 2011’den bugüne Filistin-İsrail sorununda kalıcı bir çözüme varılacak adımlar atılmadı ve çözüme dair öneriler söylem düzeyinde kaldı. ABD Filistin meselesinde özellikle mülteciler sorunu ve Kudüs’ün statüsü gibi konularda inisiyatif almaktan kaçındı ve genel anlamda İsrail’e karşı takındığı yumuşak tavrı Filistin’e göstermedi. Bazı dönemlerde yumuşama görülmüş olsa bile dış politika uygulamalarında değişiklik olmadı. Bu sebeple de İsrail’in belirli aralıklar ile Gazze’ye yapmış olduğu saldırıları kınamaktan öteye geçmedi. Öyle ki 2006 yılında meşru yollarla Filistin’de seçim kazanan Hamas’ın devrilmesi için çaba sarf etti. Ayrıca Filistin’in BM’de daimi üye olma girişimleri her defasında ABD tarafından veto edildi. Hatta Filistin’in “üye olmayan gözlemci statü” unvanını almasından sonra yaptığı açıklama ile artık bölgede barış umutlarının azaldığını belirterek Filistin yönetimine yapılan yardımları askıya alma kararını duyurdu.

ABD’nin Ortadoğu ve Filistin politikası, Türkiye’nin İkinci Dünya Savaşı’ndan 2000’li yılların başlarına kadarki süreçte Ortadoğu ve Filistin politikasının belirlenmesinde etkin bir rol oynadı. İkinci Dünya Savaşı ardından “süper güç” olarak görülen ABD, Ortadoğu’daki gelişmelerin şekillenmesinde de etkili olduğu için Türkiye’nin İsrail ile olan ilişkisi ve Filistin meselesine yaklaşımı da ABD’nin etkisinde oldu.⁵⁶

Amerikan yönetiminin Filistin-İsrail sorunu konusunda bu şekilde İsrail yanlısı politikalar izlemesi Ortadoğu’daki bütün ülkelerin olduğu gibi, Türkiye’nin Filistin politikasını da sınırlandırmıştır. Washington’un bu etkisinin sınırı ise doğal olarak Türkiye’nin gücüyle alakalı olmuştur. Türkiye’nin güçsüz olduğu ve ABD ekseninde politika izlediği dönemlerde bu etki çok yüksek boyutlarda iken, Türkiye’nin gücünü artırdığı ve daha bağımsız dış politika arayışı içerisinde olduğu dönemlerde Amerikan

⁵⁵ Kamer Kasım, “Gazze’nin Gölgesinde ABD’nin İsrail Politikası”, **USAİK**, 21 Temmuz 2014.

⁵⁶ Kemal İnat, “Türkiye’nin Ortadoğu Politikaları”, **Ortadoğu’da Siyaset**, Davut Dursun, Tayyar Arı (Ed.), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını, No 3035, 2013, s.213.

etkisi daha sınırlı olmuştur. AK Parti iktidarları döneminde Türkiye'nin Filistin politikasına yönelik Amerikan etkisinin giderek azaldığı ve özellikle de 2009'dan itibaren en az düzeye indiği söylenebilir. Bunun temel nedeni, artık geçmişe oranla gücünü daha fazla artıran Türkiye'nin daha bağımsız bir dış politikaya yönelmesi ve Filistin politikasını kendisinin belirlemek istemesi olmuştur.

Bunun yanında “One Minute” ve “Mavi Marmara” krizleriyle iyice kötüleşen Türk-İsrail ilişkilerinde Ankara'nın artık dışarıdan müdahaleleri kabul etmemesi de belirleyici olmuştur. Ancak bu krizlerin ardından Türkiye ile İsrail arasında söz konusu olan normalleşme sürecinde yeniden ABD'nin etkili olduğu görülmüştür. Bu çerçevede Amerikan Başkanı Obama'nın bir İsrail ziyareti sırasında Netanyahu ile görüşürken, İsrail Başbakanı'nın Başbakan Erdoğan'ı araması ve Mavi Marmara nedeniyle özür dilemesine aracılık yapması söz konusu olmuştur. Ancak Türkiye'nin Filistin politikasına ABD etkisinden bahsederken, aslında daha çok ABD'deki Yahudi lobisinin etkisinden bahsettiğimizi de unutmamak gerekir.⁵⁷

1. 4. AB'nin Filistin Politikası

20. yüzyılın önemli uluslararası sorunlarından biri olan Filistin-İsrail meselesine çözüm bulmak için Soğuk Savaş sonrası girişimler arttı. Avrupa ülkeleri Ortadoğu ile olan tarihi bağları, ticari ilişkileri ve özellikle enerji kaynaklarına olan bağımlılıkları nedeniyle bölgedeki gelişmeler ile yakından ilgilendi ve genellikle çıkarları doğrultusunda bir politika izleyerek bölgedeki istikrar hususunda aralarında ortak bir dil oluşturmaya çalıştılar.

Bölgede istikrarın sağlanması konusunda Avrupa Birliği'nin önceliklerinden biri Filistin sorunu oldu. İsrail AB'nin “aktif rol” oynamasına karşı çıkarken, Filistin ve diğer Arap ülkeleri ABD'nin “dengeleyici gücü” olarak AB'nin sürece katılmasını istedi.⁵⁸ AB'nin, Filistin-İsrail sorununa en fazla maddi desteği yapan kurum olmasının yanında barış

⁵⁷ 2015-2016 Güz Döneminde Sakarya Üniversitesi Ortadoğu Enstitüsü Ortadoğu Çalışmaları Anabilim Dalı'nda Prof. Dr. Kemal İnat'ın “Ortadoğu'nun Sorunları” başlıklı yüksek lisans dersinin notları.

⁵⁸ Muzaffer Şenel, “Avrupa Birliği'nin Ortadoğu Barış Sürecine Etkileri”, **Filistin Çıkmazdan Çözümüne**, M. İbrahim Turhan (Ed.), İstanbul: Küre yayınları, 2003, s.131.

sürecine aktif katkı yapmak istemesinin nedenleri; bölgenin mesafe olarak Avrupa'ya olan yakınlığı, Avrupa'nın da enerji ihtiyacının büyük bölümünü bölgeden karşılaması ve bu bölgedeki büyük yatırımların Avrupalı şirketlere ait olması sayılabilir. Ayrıca AB bölgeyle sıkı ticari ilişkilere sahip olduğu için bölgede yaşanan herhangi bir uyuşmazlığın veya istikrarsızlığın Avrupa'yı hem ekonomik, hem de kültürel ve sosyal açıdan etkilemesi de mümkündür.

Avrupa Birliği ülkelerinde Amerika'daki gibi etkili bir Yahudi lobisi olmadığı için AB Filistin meselesi hususunda daha tarafsız bir yaklaşım sergiledi. Önceleri bölgeye dair olaylar karşısında sadece bildiri yayınlamak ile yetinirdi. Fakat Oslo süreciyle birlikte Avrupa Birliği'nin Filistin-İsrail çatışmasının "etkin aktörü" olduğu söylenebilir. Böylece, AB 1990'lı yıllarda bildiri yayınlama evresinden eyleme geçme evresine geçiş yaptı.

Avrupa Birliği'nin Filistin politikasında uluslararası ortam da etkili oldu. Uluslararası gerilimden dolayı özgün bir politika oluşturamayan AB ülkeleri, Sovyet tehdidi nedeniyle dış politikalarını ABD'ye göre şekillendirdi. ABD ve Sovyetler'in etkisinin arttığı bölgede Avrupa ülkelerinin etkinliği çok fazla değildi. Hatta 1967 Arap-İsrail Savaşı'nda Avrupa Birliği ülkelerinin ortak bir tavır gösterememesinden ötürü AB, Avrupa Siyasi İşbirliğini oluşturdu.⁵⁹ Kurulan bu işbirliğinde Filistin-İsrail sorunu önemli bir dış politika meselesi oldu. Ayrıca Filistin sorununun "siyasi" bir sorun olduğunu kabul ederek Filistinlilerin yasal haklarının İsrail tarafından tanınmasını isterken Arapların da İsrail'in bölgedeki varlığını tanımmasını ve sınırların 1967 öncesine çekilmesini tavsiye etti.⁶⁰ Ardından 1980'de yayınladığı Venedik Bildirisi ile de uluslararası alanda ilk kez Filistinlilerin "self determinasyon" hakkını kullanmasını ve FKÖ'yü tanıdı.⁶¹ ABD ise 1988 yılına kadar FKÖ'yü tanımaya yanaşmadı. 1987 yılında Birinci İntifada başlayınca İsrail'in verdiği sert tepkileri eleştirdi ve 1975 yılında İsrail ile imzalamış olduğu ticari anlaşmayı iptal etti.

⁵⁹ Taylan Özgür, "Avrupa Birliği'nin Ortadoğu Barış Sürecindeki Rolünün Analizi", **Ortadoğu Etütleri**, Cilt 2, No 3, Temmuz 2010, s.84.

⁶⁰ Şenel, "Avrupa Birliği'nin Ortadoğu Barış Sürecine Etkileri", s.137.

⁶¹ Şenel, s. 138.

Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra bölgede tek güç olan ABD'ye karşı politikalar üretmek zordu. AB bu geçeği kabul ederek bölge meselelerine karşı kendi politikasını geliştirmeye başladı.⁶² Avrupa Birliği yapısı gereği bir "bölgesel bütünleşme hareketi" olduğu için uluslararası konulara da müdahil olmayı amaçladı.⁶³ Ancak "siyasi ve askeri" gücü küresel politikaları yönlendirmede etkili olmadığı için çabaları daha çok teorik düzeyde kaldı. AB, Ortak Güvenlik ve Dış Politikasını oluşturarak bütünleşme yolunda bölgede güvenlik ve istikrar için politikalar üretti. Bu konuda 1992 yılında Maastricht anlaşması ile önemli yol kat eden AB, Barselona süreci⁶⁴ ile de Ortadoğu ülkelerine yakınlaşmayı hedefledi. AB, bu işbirliği kapsamında Ortadoğu barış sürecine yönelik çalışmalar yaptı.

1993 yılında gerçekleştirilen Oslo görüşmelerine kadar AB, Filistin'e 40 milyon dolarlık acil yardım paketi ve gelecek beş yıl için 600 milyon dolarlık yardım planı kararlarını onayladı.⁶⁵ Ayrıca, bu yıllarda AB İsrail ile ilişkilerini Ortadoğu barış sürecine katkı sağlayacak şekilde düzenledi. İsrail ile ticari müzakerelere başlaması süreci de İsrail'in Filistin ile yürüteceği barış görüşmelerine dayandırıldı. İsrail'e "ekonomik ihtiyaçlarının"⁶⁶ karşılanabilmesi için AB'nin barış sürecindeki siyasi tavrını daha çok dikkate alması gerektiği belirtildi. Böylece Avrupa Birliği İsrail ile olan "siyasi ve ekonomik ilişkilerinin" ilerleyişini ve bu durumun AB'ye sağlayacağı çıkarları Ortadoğu barış sürecine bağlamış oldu. Fakat AB, barış sürecinde arzu ettiği etkinliği gösteremedi. Bunun nedeni, bölgede ABD'nin barış sürecine başından sonuna kadar müdahil olması hasebiyle daha güvenilir görülmesiydi. Ayrıca AB bölgedeki sorunlar karşısında tarihsel geçmişindeki suçluluk sebebiyle İsrail'e çok sert eleştirilerde bulunamıyordu.

⁶² Ertosun, **Filistin Politikamız Camp David'den Mavi Marmara'ya**, s.42.

⁶³ Ertosun, s.42.

⁶⁴ Barcelona Süreci (27-28 Kasım 1995) Fas, Tunus, Cezayir, Mısır, Kıbrıs Rum Yönetimi, İsrail, Ürdün, Lübnan, Türkiye, Filistin Otoritesi, Suriye ve Malta'nın dahil olduğu 12 Akdeniz ülkesinin ve 15 Avrupa Birliği üyesi devletin katılımıyla, Barselona'da gerçekleşmiştir.

⁶⁵ Ali Balcı. "Avrupa Birliği'nin Filistin Politikası", **Ortadoğu Yıllığı 2005**, Kemal İnat ve Ali Balcı (Ed.), İstanbul: Nobel Yayınları, 2006, ss.353-366.

⁶⁶ Mercan, s.114.

2000 yılındaki sürecinde de gidişat AB'nin umduğu gibi değildi. AB tarafından olumlu çağrılarda bulunuldu; ancak Ariel Şaron'un Mescid-i Aksa'ya "provokatif" ziyareti AB'nin dahil olduğu barışa yönelik girişimlerden Mitchell Raporu ve Tenet Planı'nı başarısız kıldı. Mitchell Raporunun önemi, şiddetin sonlanması, karşılıklı güvenin tesis edilmesi için Filistin ve İsrail'in birlikte çalışması gerektiğine vurgu yapması ve bölgedeki olayları tanımlarken terör kelimesi yerine şiddet kelimesini kullanmasıdır. 1950'li yıllarda "ekonomik temelli bir bütünleşme hareketi" olarak başlayan Avrupa Birliği, Soğuk Savaşın bitmesinden ardından imzaladığı Maastricht Anlaşması ile "siyasi entegrasyon" sürecine başladı.⁶⁷ Mitchell Raporu ve Tenet Planını ile AB'nin sürece sadece ekonomik değil siyasi katkı da sağlayarak gücünü göstermek istediği söylenebilir.

AB, meseleye dair daha somut adımlar atabilmek için 22 Haziran 2002 tarihinde "Sevilla Deklarasyonu"nu yayınladı. Bu deklarasyonda ise Kudüs ve mülteci sorununa adil çözüm getirilmesi konusuna yer verildi. Bu bildirimlerde barış sürecini bozan tarafın İsrail olduğunun vurgulanması ve mülteciler ve yerleşimcilerden bahsedilmesi önemlidir. Yayımlanan bildirimler AB'nin Ortadoğu politikasında 2003 öncesindeki dönemden farklı olarak İsrail-Filistin sorununa daha fazla odaklandığını göstermektedir. Bununla birlikte 11 Eylül sonrası yaşanan gelişmeler AB'nin çekincelerini artırdı ve Avrupa Dış ve Güvenlik Politikasında yapısal değişiklikler ortaya çıktı. AB yetkilileri özellikle güvenlik alanında yapılan çalışmalar ile "teröre karşı" savaştıklarını ifade ettiler. Böylece Brüksel dış politikada güvenlik konusuna yönelerek ortak savunma politikalarının geliştirilmesi için çaba sarf etti. Ne var ki AB, 2002 yılında Luxemburg'ta düzenlenen AB Dışişleri Bakanları toplantısında Filistin Halk Kurtuluş Cephesi ve El Aksa Şehitleri Tugayı'nı terör listesine aldı. Ayrıca AB, 2006 yılında Filistin'de yapılan parlamento seçimlerini kazanan Hamas'a karşı ambargo uygulama kararı aldı ve New York'ta yapılan toplantının ardından alınan kararlara Hamas'ın uymadığı takdirde maddi yardımları keseceği açıklamasında bulundu.

2009 yılında Lizbon Anlaşması ile AB, dış politikasında güncellemelere gitti ve yeni stratejik eylem planları yaptı. Temmuz ayında AB Dış Politika Sorumlusu Javier Solana BM'nin kesin bir tarih ile Filistin Devleti'ni tanıma çağrısında bulundu. Solana yaptığı

⁶⁷ Şenel, "Avrupa Birliği'nin Ortadoğu Barış Sürecine Etkileri", s.163.

açıklamada, “Esnek bir takvimin ardından konseyin iki devletli çözümü kabul ettiği bir karar” çıkarması gerektiğini ifade etti. Alınan bu kararın “sınırları, mülteci sorununu, Kudüs’ün kontrolünü ve güvenlik düzenlemelerini içermesi gerektiğini” belirten Solana, “Karar Filistin Devleti’ni BM’nin tam üyesi kabul etmeli ve uygulama için bir tarih belirlemeli” diye konuştu ve “İsrail’in 1967 öncesi sınırlarına dönmesi gerektiğini ekledi.”⁶⁸ Aynı yıl içinde 8 Aralık günü Brüksel’de AB Dışişleri Bakanlarının yaptığı toplantının gündem maddesi Ortadoğu’ydu. Bu bağlamda en çok tartışılan konulardan birisi de İsrail-Filistin konusu oldu. Üzerinde durulan konu ‘iki devletli çözüm’⁶⁹ olarak ele alındı. Hazırlanan taslak belgede ABD’nin bölgedeki barışı yeniden canlandırması konusunda daha etkin adımlar atması ve yerleşimlerin durdurulması konusunda baskının arttırılması ifadelerine yer verildi. Filistin yönetimi bu taslağı ‘uluslararası hukuk, adalet, uluslararası meşruiyet ve halkın geleceğe umutla bakabilmesi’ için memnuniyetle karşılarken, İsrail bu konuda hazırlanan belgeyi “aşırı uç”⁷⁰ olarak nitelendirdi. Yaşanan bu gelişmelerden sonra AB, Filistin’in müzakere masasına dönmesi için ikna çabalarına başladı.

Avrupa Birliği, 2012 yılında Ramallah şehrinde yer alan konsolosluklar tarafından hazırlattığı raporda İsrail’in yerleşimlere devam etmesinin iki devletli çözüm önerisini tehlikeye attığını bildirerek⁷¹ İsrail’e yönelik daha sert yaptırımların uygulanması gerektiğine değindi. Ayrıca İsrail’e altyapı ve hizmetlere yönelik destek için aktarılan mali desteğin durdurulmasına ve İsrail ile olan serbest ticaret anlaşmasının sıkı bir şekilde uygulanmasına yer verildi. Bağlayıcı özelliği olmayan bu tavsiye rapor, AB birimlerine iletildi. Rapor önemli bir ilerleme sağlayamadı; ancak AB, Filistinlilerin yaşam şartlarını iyileştirmek için iki projenin maliyetini üstlendi. Böylece AB’nin Filistin’e yeniden finansal destek vermesi sağlandı.

2014 yılının son aylarında Filistin’i tanımaya dair öncesinde herhangi bir adım atmayan AB ülkelerinde sıcak gelişmeler yaşandı. İsveç Dışişleri Bakanlığı Filistin’i “devlet” olarak tanıdığını açıkladı. İsveç’in yeni Başbakan’ı Stefan Löfven’in Filistin’i “bağımsız bir devlet olarak tanımayı planladıklarını” açıklamasının ardından beklenen

⁶⁸ “Solana: BM Filistin Devletini Tanımalı”, **Radikal**, 13 Temmuz 2009.

⁶⁹ “AB ve İsrail Arasında "Kudüs" Krizi”, **DW**, 09 Eylül 2009.

⁷⁰ “AB: Kudüs Paylaşılmalı”, **BBC**, 8 Aralık 2009.

⁷¹ “AB’nin Filistin 2012 Raporu ve Gösteriler”, **Dünya Bülteni**, 5 Mart 2013.

bu kararı ilan ederek Filistin'i tanıyan ilk Avrupa Birliği ülkesi oldu. Polonya, Slovakya, Macaristan AB üyesi olmadan önce Filistin'i tanımışlardı. İsrail alınan karardan rahatsızlığını dile getirirken Filistin Dışişleri Bakanı yaptığı açıklamada Filistin halkının meşru haklarını destekleyen İsveç'e şükranlarını sundu. Ardından İngiltere, İspanya, Fransa, İrlanda, Portekiz, Belçika parlamentolarının Filistin devletini tanıma çağrısında bulunan sembolik kararları Filistin sorununa yeni bir boyut kazandırdı.⁷² AB'nin bu tavrının nedeni; Filistin İsrail çatışmasında aktif rol oynamak için Filistin'in devlet olarak tanınmasını desteklemek ve iki devletli çözüm önerisinde barış görüşmelerinin yeniden başlamasını sağlamaktır. Diğer bir neden de İsrail'in 2014 yılında Gazze'ye yaptığı saldırılarda Avrupa ülkelerinde çok sayıda kişinin katıldığı protestolar düzenlenmesi ve Avrupa Birliği'nin bu insanlık dışı olaya sessiz kalmasının eleştirilmesiydi.⁷³

AB'nin İsrail-Filistin sorununa yönelik ortaya koyduğu politikalar, ABD'nin koşulsuz şartsız askeri ve siyasi destek sağladığı politikalarından farklıdır. AB, Filistin'e yaptığı mali yardımlar ile daha çok ekonomik katkı sağlarken, yayınladığı bildirimler ile meseleye uluslararası sistemde karşılık bulmaya çalıştı. AB, ayrıca bölgeye olan coğrafi yakınlığı ve güvenlik endişesi ile Filistin-İsrail barış görüşmelerinde arabulucu pozisyonunda yer almayı tercih etti.

Ak Parti iktidarı gerilimsiz bir yönetme biçiminin; demokratik hakları genişletmekten, ülke ve ittifaklar zemininde Batı ile iyi ilişkiler kurmaktan geçtiğini gördü. İlk etapta AB süreci aktifleştirildi ve hızlı yapılan reformların sonucu tam üyelik müzakerelerine başlanmış oldu. Batı ile kurulan ilişkiler dünyanın diğer ülkelerinde büyük bir dikkatle izlenmeye başlanmıştı. Özellikle merkezinde yer aldığımız coğrafyada bu durum çok yeni bir örneklik oluşturmaktaydı.⁷⁴

Avrupa Birliği'nin Filistin-İsrail sorunu konusundaki ABD'ye göre bu daha tarafsız yaklaşımı Ak Parti döneminde Türkiye'nin izlediği politikayı genel olarak olumlu etkilemiştir. Ankara'nın çözüm konusundaki çabaları Brüksel tarafından desteklenmiş, İsrail'in Batı Şeria'da illegal olarak inşa etmeye çalıştığı yeni yerleşim yerlerine karşı

⁷² "Filistin Avrupa'dan 'Sözde Değil Özde' Destek İstiyor", **Anadolu Ajansı**, 27 Kasım 2014.

⁷³ "AB'ye 'Filistin'i Tanıma' Baskısı Artıyor", **Anadolu Ajansı**, 19 Kasım 2014.

⁷⁴ Süleyman Gündüz ile yapılan röportaj, 23 Mayıs 2016.

çıkma konusunda, Filistin devletinin tanınmasına yönelik destekler konusunda Brüksel ile Ankara ortak bir çizgide buluşmuşlardır. Ancak Gazze'ye uygulanan ambargonun kırılması, İsrail'in Gazze'ye yönelik saldırılarının kınanması ve Mescid-i Aksa'nın dokunulmazlığına yönelik İsrail tecavüzleri konularında Avrupa Birliği İsrail'i Türkiye gibi eleştirmemiş ve hatta Tel Aviv yönetiminin bu alanlardaki saldırgan politikalarına destek vermiştir. 2014 yılı Ramazan ayında İsrail'in Gazze'ye yönelik saldırılarında bu ülkeye karşı Güvenlik Konseyi'nin yaptırım kararı alınması söz konusu olduğunda AB ülkelerinin ABD ile birlikte hareket ettikleri ve böyle bir karara karşı çıktıkları görülmüştür.

Benzer şekilde, Türkiye'nin İsrail saldırganlığına yönelik eleştirileri sonucunda Ankara ile Tel Aviv arasındaki ilişkilerin bozulması sonrasında Batı'da Türkiye'ye yönelen "eksen kayması" suçlamalarına AB ülkelerinin de genel olarak katıldığı ve bu gerginlikte İsrail'den yana tavır aldıkları görülmüştür.⁷⁵

⁷⁵ 2015-2016 Güz Döneminde Sakarya Üniversitesi Ortadoğu Enstitüsü Ortadoğu Çalışmaları Anabilim Dalı'nda Prof. Dr. Kemal İnat'ın "Ortadoğu'nun Sorunları" başlıklı yüksek lisans dersinin notları.

BÖLÜM 2: 2002 ÖNCESİNDE TÜRKİYE’NİN FİLİSTİN POLİTİKASI

2. 1. Filistin’in Bölünmesi ve Türkiye

İngiltere’nin 1947 yılında Filistin meselesini Birleşmiş Milletlere havale etmesi, Türkiye’nin Filistin meselesine müdahilliği açısından önemli bir eşiktir. İngiltere 1947 yılında, Filistin’de Arap ve Yahudi gruplar arasında çıkan çatışmalara engel olamayınca Filistin topraklarındaki manda yönetimini sonlandırmak istedi ve konuyu Birleşmiş Milletler’e havale etti.⁷⁶ Filistin mandasına bir çözüm bulması istenen BM Genel Kurulu, Filistin Özel Komitesini (UNSCOP) kurarak meselenin incelenmesi için bir heyeti Filistin’e gönderdi. Böylelikle Filistin meselesi uluslararası bir boyut kazanmış oldu. BM Genel Kurulu Filistin Özel Komitesi’nde “azınlık ve çoğunluk ” olmak üzere iki plan hazırlandı. Çoğunluğun desteklediği planda Filistin’de bağımsız Filistin ve Yahudi devletleri ile Kudüs’ün uluslararası kontrole bırakılması önerilirken azınlık planında Kudüs’ün başkent olduğu federal bir devlet önerildi.⁷⁷

Bu süreçte Türkiye, Filistin’in bölünmesinin bölge istikrarı açısından sıkıntılı olacağını düşündüğü için taksim fikrine karşı çıkan Arap devletleriyle hareket ederek federal Filistin devletini desteklemekten yana tavır aldı.⁷⁸ Türkiye bu dönemde Arap ülkelerini destekleyen birkaç ülkeden biriydi ve bu durum Arap dünyasında olumlu bir karşılık buldu. Arap basınında Türkiye’nin Filistin davasına liderlik ettiği şeklinde birçok habere yer verildi⁷⁹ ve Suriye Cumhurbaşkanı Şükrü el-Kuvvetli Ankara’ya teşekkür

⁷⁶ Ilan Pappé, **Modern Filistin Tarihi**, Çev. Nuri Plümer, Ankara: Phoenix Yayınevi, 2007, s.163.

⁷⁷ William L. Cleveland, **Modern Ortadoğu Tarihi**, çev. Mehmet Harmancı, İstanbul: Agora Kitaplığı, 2008, s.293.

⁷⁸ Çağrı Erhan ve Ömer Kürkçüoğlu, “Filistin Sorunu”, **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, Cilt I, Baskın Oran (Ed.), 15. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2009, s.637.

⁷⁹ Ertosun, **Filistin Politikamız Camp David’den Mavi Marmara’ya**, s.17; Ayrıca bkz. Ömer E. Kürkçüoğlu, **Türkiye’nin Arap Orta Doğu’suna Karşı Politikası (1945-1970)**, Ankara: Barış Kitap, 2010.

mesajı gönderdi.⁸⁰ Yine o dönem Cumhuriyet gazetesinin Beyrut merkezli bir haberinde Filistin meselesinin çözümüne dünya devletlerinin göstermiş olduğu gayret Arap dünyasını ikna edemezken, Türklerin Filistin davası konusundaki duruşunun ümit kaynağı olduğu şeklinde ifadeler yer aldı.⁸¹ Fakat Türkiye'nin Filistin meselesinde Arap ülkeleriyle sürdürdüğü bu ortak tavrı devam ettirmediği ve politika değişikliğine gittiği görüldü.

Arap devletleri ve İsrail arasında başlayan savaşta Ürdün Prensi Türkiye'nin arabuluculuk etmesini istedi ve 12 Aralık 1948 yılında BM Genel Kurulu, savaşın barışçıl bir şekilde sonlanması için ABD, "Fransa ve Türkiye'den" oluşan bir "Filistin Uzlaştırma Komisyonu" kurulmasına karar verdi.⁸² Türkiye bu öneriye olumlu yaklaşarak komisyon için Hüseyin Cahit Yalçın'ı⁸³ görevlendirdi. Nihayetinde 1948 yılında İsrail devleti kuruldu ve Türkiye İsrail devletini tanıyarak Arap devletleriyle sürdürdüğü ortak politikada değişikliğe gittiğini gösterdi.

Dönemin Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak o günlerde yaptığı açıklamada,

"İsrail devleti bir vakiydir. 30'dan fazla devlet tanımıştır. Arap temsilcileri İsrail ile görüşmeler yapmaktadır. Türkiye'ye gelince, Uzlaştırma Komisyonu'nda vazifelerini daha iyi görebilmemiz için bugünkü durumumuzu değiştirmemeyi daha faydalı buluyoruz." dedi.⁸⁴

Bu doğrultuda Türkiye'nin konu ile ilgili net tavrı İsrail'i tanınması oldu. Türkiye'nin bu kararındaki önemli noktalardan biri de İsrail'i tanıyan ilk Müslüman ülke olmasıdır.

Görüldüğü üzere, Türkiye'nin Filistin meselesine yaklaşımında taksim kararından İsrail'in kuruluşu ile sonuçlanan sürecin sonuna değin açık bir politika değişikliği olmuştur. Türkiye'nin Ortadoğu ve Filistin politikasını etkileyen faktörler dikkate

⁸⁰ Melek Fırat ve Ömer Kürkçüoğlu, "Orta Doğu'yla İlişkiler", **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, Cilt I, Baskın Oran (Ed.), 15. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2009, s.617.

⁸¹ Kürkçüoğlu, **Türkiye'nin Arap Orta Doğusu'na Karşı Politikası (1945-1970)**, s.23.

⁸² Ertosun, **Filistin Politikamız Camp David'den Mavi Marmara'ya**, s.19.

⁸³ Hüseyin Cahit Yalçın, 1930-1950 yılları arasında TBMM'nde milletvekili olarak görev yaptı. Milletvekilliği sırasında Birleşmiş Milletler Filistin Uzlaştırma Komisyonu üyeliği yaptı.

⁸⁴ Ayın Tarihi, No.183, Şubat 1949.

alındığında bu değişikliğin sebepleri olarak kısaca Őunlar sayılabilir; Sovyet tehdidi algısı ve destek arayışı, ABD'nin İsrail'e açık desteğinin ardından Batı ittifakının yanında yer alabilmek ve NATO'ya üye olabilme amacı. Ayrıca karar vericilerin politik tercihlerini etkileyen zihinsel arka plan yani siyasi kùltür bir diğer önemli sebeptir. Siyasi kùltür başlığı altında ifade edildiği üzere, devletlerin sahip olduğu siyasi kùltür, ùlkelerin dış politika yapım sürecinde önemli bir rol oynamaktadır. O dönemde Türk dış politikasına yön verenlerin Ortadoğu'da Araplar ile birlikte olmaksızın İsrail'e yakın olmayı tercih etmeleri Filistin politikasını etkilemiştir.⁸⁵

Türk toplum ve kùltürünün Arap motiflerinden temizlenmesi gerektiğini düşünen aydın kesim,⁸⁶ İsrail devletini tanımanın Türkiye'nin Batı dünyası ile bütünleşmesine katkı sağlayacağını savunuyordu. Örneğin Filistin Uzlaşma Komisyonu Temsilcisi Hüseyin Cahit Yalçın, dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye sunduğu raporda "Türkiye'nin İsrail'i hemen tanıması gerektiğini belirtti" ve aynı günlerde Ekonomi Bakanı Cemil Sait Barlas İsrail ajansına yaptığı açıklamada "İsrail heyetini Türkiye'de karşılamaktan memnuniyet duyacağını" açıkladı.⁸⁷ İsrail'in de ilişki geliştirmedeki istekliliğinin etkisiyle 1950 yılının ikinci yarısına kadar Türkiye-İsrail ilişkileri olumlu bir seyir izledi ve özellikle ekonomik ilişkilerde önemli gelişmeler yaşandı.⁸⁸

Türkiye'nin Ortadoğu ve Filistin politikasının en önemli faktörlerinden biri olan güvenlik kaygısının İsrail ve Filistin ile ilişkilerdeki yansıması ise tıpkı siyasi kùltürün etkisi gibi olmuş; yani Batı perspektifinin hakim olduğu bir politika izlenmiştir. Nitekim 1950 yılında Demokrat Parti'nin iktidara gelişiyle Türk dış politikası "*Türkiye'nin çıkarı, Batı'nın yani ABD'nin çıkarıyla özdeştir*" anlayışıyla yönetilmeye devam etti.⁸⁹ Doğal olarak bu anlayış Türkiye'nin Ortadoğu politikasına yansıdığı için Türkiye bölgedeki gelişmeleri Soğuk Savaş mantığı ve Batı perspektifinden izledi. Türkiye, artık bağımsızlıklarını kazanan Arap ùlkelerini Batı'ya yakınlaştırmak" ve onlara öncülük etmek vazifesini üstlenerek Batı'nın Ortadoğu'daki sözcüsü gibi politika izledi. Fakat

⁸⁵ Erhan ve Kürkçüoğlu, "Filistin Sorunu", s.641.

⁸⁶ Erhan ve Kürkçüoğlu, s.641.

⁸⁷ Gencer Özcan, "Türkiye- İsrail İlişkilerinde Dönüşüm: Güvenliğin Ötesi", TESEV, Dış Politika Analiz Serisi I, Kasım 2005, s.15.

⁸⁸ Ertosun, **Filistin Politikamız Camp David'den Mavi Marmara'ya**, s.20.

⁸⁹ Fırat ve Kürkçüoğlu, "Orta Doğu'yla İlişkiler", s.615.

Arap devletlerinin Batı emperyalizmine karşı yürüttüğü mücadele karşısında Türkiye'nin göstermiş olduğu bu tavır olumsuz karşılandı.⁹⁰

1953 yılında dönemin ABD Dışişleri Bakanı John F. Dulles, Türkiye'ye yaptığı bir ziyaret neticesinde Sovyetler Birliği'ne karşı bir ittifak kurulmasını önerdi ve Türkiye de bu ittifaka liderlik edeceğini ilettili.⁹¹ Fakat Ortadoğu ülkeleri ile bölgesel işbirliği yapabilmek için kurulan Bağdat Paktı başarılı olamadı ve Türkiye; Arap devletlerinin Batı'yla olan ilişkilerini geliştiremediği gibi paktı kendisi açısından olumsuz algılayan İsrail ile de ilişkileri bozuldu.

Türkiye ve Ortadoğu ülkeleri arasında Bağdat Paktı'nın kurulması ile soğumaya başlayan ilişkiler, 1956'da Süveyş krizi ile daha gergin bir döneme girdi. Türkiye Süveyş krizine çözüm bulmak amacıyla Londra'da yapılan iki konferansa katıldı ve Batı ülkelerinin iddialarını destekledi. Bununla birlikte Türkiye, savaş çıktıktan sonra İsrail saldırısını kınarken Batılı müttefikleri İngiltere ve Fransa'yı kınamaktan kaçındı. Fakat Arap dünyasından ve iç kamuoyundan gelen eleştiriler üzerine İsrail'deki büyükelçisini geri çekti.⁹² Türkiye'nin bu tutumu güvenlik kaygılarının yanında Arap ülkelerinden gelen talepleri de dikkate aldığını gösteriyor.

Süveyş Krizi sonrası Ortadoğu'da yaşanan gelişmeler İsrail'in öncülüğünde yeni bir işbirliği kurulmasını gündeme getirdi. Mısır'da başlayan Pan-Arabist ve Batı karşıtı politikaların Arap ülkelerinde yaygınlaşması Türkiye'yi tedirgin ediyordu. 1957 yılında Türkiye ile Suriye arasında gerginleşen ilişkiler ve 1958'de Irak'ta ihtilal olması Türkiye'nin güvenlik kaygılarını daha da arttırdı. Bölgedeki gelişmelerden çok daha fazla endişe duyan İsrail, Çevresel Pakt adını verdiği oluşum için gizli diplomasi yürüterek Etiyopya, İran ve Türkiye'yi pakta dahil etti.⁹³ Paktın bölgedeki Sovyet etkinliğini de azaltacağı düşüncesi ile en büyük destekçisi ABD oldu. Paktın temel amacı Pan-Arap ve komünist akımlara karşı birlikte hareket etmenin yanında üye ülkeler arasında verimli çalışan bir istihbarat ağı oluşturmaktı.

⁹⁰ Fırat ve Kürkçüoğlu, s.615.

⁹¹ Ali Balci, **Türk Dış Politikası: İlkeler, Aktörler, Uygulamalar**, İstanbul: Etkileşim Yayınları, 2013, s.90.

⁹² Ertosun, **Filistin Politikamız Camp David'den Mavi Marmara'ya**, s.21.

⁹³ Ertosun, s.21.

2. 2. Değişen Filistin Politikası

1960'lı yıllar ise Türkiye'nin Ortadoğu politikasında ve onun bir yansıması olan Filistin politikasında değişimin yaşandığı bir dönem oldu. Türkiye İsrail'i tanınmasının ardından, 1950'ler boyunca izlediği Batı yanlısı politikalar sebebiyle uluslararası alanda yalnızlaştığını fark etti ve çok yönlü bir dış politika izlemeye yöneldi. Bu dönemde kutuplar arası yumuşamanın belirginleşmesiyle Sovyet tehdidi daha az hissediliyordu ve bundan dolayı Arap ülkeleriyle ikili ilişkiler geliştirerek Ortadoğu'da Batı ülkelerinin sözcüsü olma rolünü terk etti. Bu bağlamda Türkiye'nin Arap dünyasına karşı değişen politikasında Adalet Partisi'nin iktidara gelmesinin önemli bir etken olduğu söylenebilir.⁹⁴ Partinin tabanını oluşturan muhafazakar kesim Filistin meselesinde Arap yanlısı bir politika izlenmesini istiyor, Türkiye'deki sol kesim de "emperyalizm ile mücadele" bağlamında Arap tarafına destek veriyordu.⁹⁵

Politika değişikliğinin ilk işaretleri 1967 yılında yapılan Arap-İsrail savaşında görüldü. Savaşın başlaması üzerine dönemin Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil, Türkiye'deki Amerikan üslerinin Araplara karşı kullanılmasına izin vermeyecekleri açıklamasında bulundu ve bu kararını Arap devletlerine bildirdi.⁹⁶ Savaşı İsrail'in kazanmasının ardından Türkiye, Arap yanlısı tutumunu sürdürerek kuvvet yoluyla toprak kazanılmasına karşı olduğunu açıkladı. BM Genel Kurulu'na sunulan İsrail'in 1967 Savaşı öncesi sınırlarına çekilmesini öngören tasarıya ABD ve Batılı ülkeler olumsuz oy verirken Türkiye Arap ülkelerinin yanında yer alarak olumlu oy verdi. Türkiye'nin Filistin meselesinde Batılı güçlere rağmen Arap devletlerinin yanında bir tavır sergilemesi, Arap ülkeleri tarafından takdirle karşılanmış ve ilişkilerin gelişmesini sağlamıştır.

1969 yılında Mescid-i Aksa'da yangın olayının yaşandığı süreçte Türkiye artık "dünyaya yeniden açılma" çabalarına giriyordu.⁹⁷ Bu olayın akabinde Arap ülkeleri İslam Zirve konferansı düzenlemeye karar verdi ve bu toplantıya iç kamuoyunda oluşan tartışmalara rağmen Türkiye de katıldı. Konferansta Türkiye kontrollü bir tutum

⁹⁴ Kürkçüoğlu, *Türkiye'nin Arap Orta Doğu'suna Karşı Politikası (1945-1970)*, s.148.

⁹⁵ Ertosun, *Filistin Politikamız Camp David'den Mavi Marmara'ya*, s.23.

⁹⁶ Ertosun, s.23.

⁹⁷ Kürkçüoğlu, *Türkiye'nin Arap Orta Doğu'suna Karşı Politikası (1945-1970)*, s.172.

sergilerken konferans sonunda yayınlanan beyannameyi BM'in tasvip ettiği ölçüde uygulayacağını ifade etti. Türkiye konferansa katılarak Arap ülkelerine olan desteğini sürdürmüş; fakat İsrail ile bütün ilişkilerin kesilmesi teklifine temkinli yaklaşarak tepkisinin sadece insani zeminde kalacağını ifade etmiştir.⁹⁸

12 Mart 1971 tarihinde gerçekleşen darbe neticesinde Türkiye yönünü yeniden Batı'ya yönelterek kısa süreli de olsa Arap ülkeleri ile arasına mesafe koydu. Fakat bu dönem uzun sürmedi ve 1973'te başlayan demokratik yönetim ile birlikte 1960'lı yıllarda yürüttüğü çok yönlü politika çalışmalarını arttırarak Arap devletleri ile ilişkilerini geliştirdi.⁹⁹ Filistin politikası da bu doğrultuda şekillendi. Türkiye, 1973 Arap-İsrail savaşında her ne kadar tarafsızlığını ilan etmiş olsa da ABD'nin İncirlik üssünü kullanmasına izin vermeyip Mısır ve Suriye'ye yardım götüren Sovyet uçaklarının hava sahasından geçmesine izin vererek pratikte Arap yanlısı bir tutum içinde olduğunu gösterdi.¹⁰⁰ Türkiye, bu jesti karşılığında OPEC ülkelerinin uyguladığı petrol ambargosundan muaf tutuldu.

1975 yılında yayınlanan Türkiye-Libya bildirisinde, Arap ülkelerinin kaybettikleri toprakları geri alma hakkına sahip oldukları ve Filistin kurtuluş mücadelesinin desteklediği ilan edildi.¹⁰¹ Aynı yıl içinde Türkiye BM Genel Kurulu'nun Siyonizm'i "ırkçılık" olarak gören kararına "olumlu" oy vererek Arap-İsrail meselesinde Arap ülkelerinden yana tavır aldı.¹⁰² Bu yıllarda Türkiye'nin Filistin politikasında ilgi çekici bir gelişme daha yaşandı. 1964 yılında kurulan Filistin Kurtuluş Örgütü'ne (FKÖ) karşı mesafeli yaklaşan Türkiye bu örgüt ile doğrudan ilişki kurmaktan kaçınıyordu. Ancak 1974 yılında Arap Birliği ve İslam Konferansı Örgütü'nün (İKÖ), "FKÖ'yü Filistin halkının yasal temsilcisi" olarak kabul etmeleri ve ardından BM Genel Kurulu'nda toplantılara özel bir statü ile katılmasına onay verilmesinden sonra Ankara, FKÖ'ye

⁹⁸ Mahmut Bali Aykan, "The Palestinian Question in Turkish Foreign Policy from 1950s to the 1990s", International Journal of Middle East Studies, Vol: 25, No:1 February 1993. s. 97. Ayrıca bkz: Ertosun, **Filistin Politikamız Camp David'den Mavi Marmara'ya**, s.24.

⁹⁹ Fırat ve Kürkçüoğlu, "Orta Doğu'yla İlişkiler", s.794.

¹⁰⁰ Aykan, s.97.

¹⁰¹ Ertosun, **Filistin Politikamız Camp David'den Mavi Marmara'ya**, s.25.

¹⁰² Fırat ve Kürkçüoğlu, s.794.

karşı yürüttüğü mesafeli ilişkide değişikliğe gitti.¹⁰³ Türkiye öncelikle Kahire'deki büyükelçiliği üzerinden ilişki kurarak FKÖ'yü tanıdı, aynı yıl FKÖ Siyasi Bürosu Başkan Yardımcısı Said Kamal Ankara'yı ziyaret etti ve yaptığı diplomatik temaslar sonucunda Ankara'da büro açılmasına izin verildi.¹⁰⁴ Ancak büronun açılışı FKÖ'nün kendi içindeki terör eylemlerini engelleyememesi, Türkiye'den FKÖ kamplarına gidip eğitim alan yasa dışı örgütlerin olması, Türkiye'nin Batı ile olan ilişkilerini bozacak bir durum yaşanmaması gibi sebeplerden dolayı 3 yıl sonra gerçekleşebildi¹⁰⁵ ve nihayetinde FKÖ'nün Ankara bürosu 5 Ekim 1979 tarihinde Yaser Arafat tarafından açıldı.

Türkiye'nin FKÖ ile yakın ilişki kurması bu örgütü terörist olarak adlandıran İsrail tarafından olumsuz karşılanırsa da Türkiye izlediği bu politika ile petrol ambargosunun etkilerinden kısmen kurtuldu ve Arap ülkeleri ile ticaretini geliştirerek petrol ithali ile dış ticaret açığını rahatlatılabildi.¹⁰⁶ Bu arada ABD'nin girişimiyle Mısır ve İsrail arasında barış anlaşması imzalandı ve iki ülke arasında diplomatik ilişkiler kuruldu. Türkiye bu durum için yayınladığı bildirimde, Ortadoğu sorununun çözümünde iki ülkenin tek başına yeterli olamayacağını vurgulayarak anlaşmalara tepki gösteren Arap ülkeleri ile ortak görüş beyan etti. Mısır'ın İsrail ile imzaladığı barış antlaşması neticesinde Türkiye, İsrail'i tanıyan” tek Müslüman ülke olma” tanımlamasından kurtulmuş oldu.¹⁰⁷

1970'lerin sonu 1980'lerin başında Ortadoğu'da hem Türkiye'yi hem de Arap ülkelerini etkileyen önemli gelişmeler oldu ve Türkiye'nin iç siyasetinde ve dış politikasında yeni süreç başladı. “Sovyetlerin Afganistan işgal etmesi, İran İslam Devrimi, İran-İrak Savaşı” gibi olaylar Türkiye'nin dış politikasını etkilerken, 12 Eylül 1980 tarihinde gerçekleşen “askeri darbe” de iç siyasetini etkiledi.

¹⁰³ Erhan ve Kürkcüoğlu, s.796.

¹⁰⁴ Erhan ve Kürkcüoğlu, “Orta Doğu'yla İlişkiler”, s.800.

¹⁰⁵ Aykan, “The Palestinian Question in Turkish Foreign Policy from to the 1900s”, s. 98.

¹⁰⁶ Balcı, **Türk Dış Politikası: İlkeler, Aktörler, Uygulamalar**, s.150.

¹⁰⁷ Erhan ve Kürkcüoğlu, “Filistin Sorunu”, s.801.

Türkiye ayrıca İsrail ile olan ilişkilerini tekrar ikinci katip düzeyine indirerek Kudüs'teki başkonsolosluğunu kapattı.¹⁰⁸ İsrail ile ilişkilerin asgari seviyeye düşmesiyle sadece diplomatik değil siyasi, ekonomik ve kültürel alanlarda da ciddi bir uzaklaşma sürecine girilmiştir. 1983 yılında Turgut Özal'ın iktidara gelişiyle de dış politikada ekonomik ilişkilerin geliştirilmesine önem verildi. Bu süreç içinde Arap ülkeleriyle ilişkiler gelişirken İsrail ile geriledi. İsrail parlamentosunun almış olduğu bir kararla Kudüs'ü “tek ve ezeli başkenti” ilan etmesi üzerine Türkiye yayınladığı bildiri ile bu kararın kabul edilemeyeceğini açıkladı.¹⁰⁹

Türkiye'nin bu süreçte Filistin meselesinde ise dengeli politikalar izlediği görülüyor. İsrail'in 6 Haziran 1982'de Lübnan'ı ilhak edip FKÖ'yü de ülkeden çıkardığı operasyona yönelik Türkiye'nin ilk resmi açıklaması Başbakan Yardımcısı Turgut Özal tarafından yapılmıştı. Özal, saldırılar nedeniyle “Filistin ve Lübnan halklarının yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kaldığını” ve bu işgalin “İsrail'in alnında kara bir leke” olarak kalacağını ifade etmişti.¹¹⁰ Bu dönemde ülke içindeki terör eylemleri ile mücadele eden “Türkiye'nin terör hassasiyetini bilen İsrail”, işgal sürecinde eline geçen bilgileri Türkiye'nin tepkisini azaltmak için kullanmaya çalıştı.¹¹¹ Lübnan'daki Filistin kamplarında 40 kadar Türk'ün olduğu bilgisi verildi ve bu haberlerin doğrulanması Türk kamuoyunda tepkiyle karşılandı. Bu durumdan derin üzüntü duyduğunu ifade eden Dışişleri Bakanı İltar Türkmen yine de Filistin konusunda herhangi bir tutum değişikliği olmadığını altını çizdi.¹¹²

22-26 Ağustos 1982 yılında yapılan İKÖ'nün toplantısında da konuşan Türkmen, İsrail'in daima güç ve şiddete başvurduğunu, bölge devletlerinin çıkarlarını göz ardı ettiğini, BM kararlarına uymadığını ve kendi güvenliğini sağlamak için başka ülkelerin toprak bütünlüğünü ihlal ettiğini; bu durumun da Ortadoğu'ya barış ve güvenlik getirmeyi zorlaştırdığını ifade etti.¹¹³ Ne var ki yapılan açıklamalar ve BM'de alınan

¹⁰⁸ Oğuzlu, “Türk Dış Politikasında Filistin Sorunu”, s.438.

¹⁰⁹ Tarık Oğuzlu, “Türk Dış Politikasında Filistin Sorunu”, **Araftaki Filistin**, Süleyman Seydi ve Can Deveci (Ed.), Ankara: Maya Akademi, 2014, s.438.

¹¹⁰ “Özal: İsrail saldırısı insanlık için kara bir lekedir.”, **Milliyet**, 17 Haziran 1982.

¹¹¹ Ertosun, **Filistin Politikamız Camp David'den Mavi Marmara'ya**, s.145.

¹¹² Ertosun, s.147.

¹¹³ Ertosun, s.148.

kararlar İsrail'i çok etkilememiş olacaktı ki, aynı yıl Eylül ayında Filistinlilere ait olan Sabra ve Şatilla köylerinde büyük bir katliam gerçekleştirdi. Bu katliama da Türk kamuoyundan ve hükümetinden çok sert tepkiler geldi. Türkiye ayrıca, İsrail'in Lübnan'ı işgaliyle başlayan süreçte Ortadoğu barışına ve özelde de Lübnan ve Filistin sorunlarına ilişkin olarak ortaya çıkan çözüm çabalarına katkı sağlamaya çalıştı.¹¹⁴ 18 Mayıs 1982 yılında BM Genel Kurulu'na katılan Dışişleri Bakanı Türkmen, "Türkiye'nin Ortadoğu'da kalıcı ve adil bir barışın sağlanması için gerekli gördüğü ilkeleri" şöyle sıraladı:

- 1) *İsrail'in Kudüs dahil, 1967'den beri işgal ettiği topraklardan geri çekilmesi*
- 2) *Filistinlilerin kendi devletlerini kurmak için yasal haklara sahip olması*
- 3) *FKÖ'nün Filistin'in meşru temsilcisi olması*
- 4) *Kudüs'ün korunmasını İslami devletlere bırakılması*
- 5) *Bölgede tüm devletlerin güvenli sınırlar içinde yaşaması*¹¹⁵

Türkiye öne sürdüğü ilkeler ile FKÖ'nün Filistin halkının tek resmi temsilcisi olarak kabul edilmesini beyan ederken bölgedeki tüm devletlerin güvenli sınırlar içinde yaşaması maddesiyle İsrail'i de kastediyordu.

1 Ekim 1985'te Tunus'taki FKÖ karargahına bir saldırı düzenleyen İsrail, bunu FKÖ'nün üç İsrailiyi öldürmesine karşı misilleme olarak yaptığını açıkladı ve bu konuda kendisine ABD'den destek geldi.¹¹⁶ Türkiye ise uluslararası hukuku hiçe sayarak eylemlerde bulunan İsrail'i kınayarak, bölgede kalıcı barışın sağlanmasını sürekli sekteye uğratan davranışlarına son vermesini istedi. 1980'li yıllarda Arap ülkelerinin Filistin meselesine yönelik tutumuna bakıldığında, dikkatlerin bölgesel konulara kaymasından dolayı Arap ülkelerinin Filistin meselesiyle pek fazla ilgilenemediği görülüyor. Bu durum işgal altında yaşayan Filistinlileri daha da yalnızlaştırıyordu.

İsrail'in bu süreçteki politikaları ve tavrı yalnız kalan Filistinlilerin şartlarının daha da kötüleşmesine neden oluyordu. İsrail'in Filistinlileri göçe zorlamak için gözaltına alma, ek vergi koyma ve sıkı güvenlik önlemleri alma gibi muamelelerinden Filistin halkı

¹¹⁴ Ertosun, s.149.

¹¹⁵ Ertosun, s.150.

¹¹⁶ Sami Cohen, "İsrail'e Randevu Tokadı", **Hürriyet**, 3 Ekim 1985.

ekonomik ve psikolojik olarak olumsuz etkileniyordu. 8 Haziran 1987’de Gazze’de “dört Arap işçinin İsrail askeri tarafından kamyon ile ezilerek öldürülmesi”¹¹⁷ ise Filistinliler açısından son noktaydı ve 9 Aralık 1987 tarihinde binlerce Filistinlinin katılımıyla başlayan protesto intifada¹¹⁸ adı verilen büyük bir ayaklanmaya dönüştü. İsrail askerlerine taş atma ile başlayan bu ayaklanma devamında sokak gösterileri, grev, İsrail askerlerine molotof kokteyli atma gibi eylemler ile işgal altındaki tüm topraklara yayıldı. İsrail ise bu ayaklanmayı terörizm olarak adlandırdı ve sert önlemler almaya başladı.¹¹⁹ Yaşanan tüm gelişmeler Türk ve dünya basınında geniş yer buldu ve Türkiye’de İsrail politikalarına karşı ciddi bir tepki ortamı oluştu. Türk halkının intifadaya ve Filistin halkına desteği sol ve dindar kesimin gösterileri ile belirginleşti.¹²⁰ Türkiye ayrıca tepkisini somutlaştırmak için meclise kınama önergesi sundu.

Filistin’in mücadelesi sürerken bağımsız bir devlet olması konusunda bir adım da Ürdün tarafından atıldı. 1988 yılında “Batı Şeria ve Doğu Kudüs üzerindeki tüm yükümlülüklerinden vazgeçtiğini” açıklayan Ürdün Kralı Hüseyin, FKÖ’ye “bağımsız bir Filistin devleti kurması” halinde onu tanıyacağını bildirdi.¹²¹ 12-15 Kasım 1988 tarihinde Cezayir’de bir araya gelen Filistin Ulusal Konseyi (FUK), başkenti Kudüs olan Filistin devletinin kurulduğunu ilan etti ve geçici Filistin hükümetinin Devlet Başkanı Yaser Arafat, Dışişleri Bakanı da Faruk Kaddumi oldu.¹²² Türkiye ise 15 Kasım’da FUK’nin ilan ettiği bağımsız Filistin devletini tanıdığını beyan etti.¹²³ Fakat Türkiye’nin beyanına İsrail’in tepkisi sert oldu.

1980’li yıllar boyunca Türkiye Filistin konusunda dengeli bir politika yürütmeye gayret etse de, kritik konularda alınan kararlar ile Arap devletlerini memnun etmiştir. Türkiye’nin Filistin’e verdiği destek Filistin halkı açısından önemli olmakla birlikte

¹¹⁷ Cleveland, **Modern Ortadoğu Tarihi**, s.425.

¹¹⁸ İntifada Arapçada “başkaldırı” anlamına gelmektedir.

¹¹⁹ Cleveland, s.426.

¹²⁰ Ertosun, **Filistin Politikamız Camp David’den Mavi Marmara’ya**, s.160.

¹²¹ Melek Fırat ve Ömer Kürkçüoğlu, “Orta Doğu’yla İlişkiler” , **Türk Dış Politikası Cilt II: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, Baskın Oran (Ed.), 11. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2009, s.129.

¹²² Ertosun, s.161.

¹²³ “Arafat’ın Zafer Günü”, **Milliyet**, 16 Kasım 1988.

Türkiye'nin Ortadoğu politikası açısından da dikkat çekici bir süreç olmuştur. Bu dönem boyunca güvenlik kaygılarından daha çok ekonomik konuları ön planda tutan Türkiye, Arap ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmeyi öncelemiştir.¹²⁴

2. 3. 1990'lı Yıllarda İsrail ile Yakınlaşmanın Etkisi

1990'lı yıllara gelindiğinde Türkiye'nin dış politika reflekslerinde önemli kırılmalara neden olan bir gelişmenin yaşandığı görülüyor. Soğuk savaşın bitmesi ve Sovyetler Birliği'nin de dağılmasıyla “iki kutuplu dünya sistemi” sona erdi ve Türkiye Sovyet tehdidinden kurtuldu. Bu gelişme ile Batı açısından stratejik önemini kaybettiğini düşünen Türkiye ilişkilerinin sarsılacağından endişelendi ve dönemin hükümeti ABD ile stratejik ilişkilerini sürdürebilmek için Ortadoğu'da Batı yanlısı bir politika izledi.¹²⁵ Başlangıçta Türkiye'nin stratejik önemi azalmış gibi görülse de aslında süreç içinde Türkiye'nin bölgesel öneminin arttığı görülüyor.¹²⁶

Yine bu dönemde Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesi sonrası Körfez Savaşı'nın başlaması Türk dış politikasını etkileyen önemli bir diğer faktördür. Körfez savaşında FKÖ'nün Irak'ı desteklemesi Batı'nın gözünde ciddi prestij kaybetmesine neden olurken Türkiye ile Filistin yönetiminin de arasını açtı.¹²⁷

İsrail de bu süreçte bölge ülkeleri tarafından tanınarak uluslararası meşruiyetini arttırmayı ve bölge ülkeleri ile barışmayı amaçlıyordu.¹²⁸ Ayrıca Filistin'de Hamas ve İslami Cihad gibi örgütlerin güçlendiğini fark ettiği için bu grupların yükselişinin oluşturacağı tehlikeye karşı FKÖ ile görüşmeye başlamayı tercih etti.¹²⁹ Taraflar arasında 1991 yılında Madrid'de başlayan ve 1993 yılında Oslo'da sonuçları görülen

¹²⁴ Ertosun, s.167.

¹²⁵ Bayram Sinkaya, “Geçmişten Günümüze Türkiye'nin Ortadoğu Politikası ve Batı Etkisi”, **Adam Akademi**, Cilt 1, 2011 s.9.

¹²⁶ Mesut Özcan, “Filistin- İsrail Barış Süreci ve Türkiye ”, **Filistin Çıkmazdan Çözümüne**, İstanbul: Küre Yayınları, 2003, s.77.

¹²⁷ Ahmet Davutoğlu, “Küresel ve Bölgesel Dengeler, Ortadoğu Barış Süreci”, **Filistin Çıkmazdan Çözümüne**, İstanbul: Küre Yayınları, 2003, s.8.

¹²⁸ Davutoğlu, s.8.

¹²⁹ Ertosun, **Filistin Politikamız Camp David'den Mavi Marmara'ya**, s.180.

“barış görüşmeleri” yapıldı. Bu dönemde ortaya çıkan barış süreci Türkiye için İsrail ile ilişkilerini geliştirme imkanı sağladı. Türkiye BM Genel Kurulu’nda barış görüşmelerine olumlu oy kullanırken, FKÖ’nün de eşit düzeyde katılım göstermesini talep etti.¹³⁰ Türkiye’nin barış süreci ile ilgili olumlu tutumuna muhalefet partilerinden Anavatan Partisi destek verirken Refah Partisi ve Demokratik Sol Parti eleştirel yaklaştılar. RP Genel Başkanı Necmettin Erbakan konferansın amacını İsrail’in işgal ettiği toprakların meşrulaştırılması olarak değerlendirirken, DSP Genel Başkanı Ecevit ise, bölgedeki kontrolün tamamen Batı’nın eline geçtiği gerekçesiyle eleştiriyordu.¹³¹ Turgut Özal da barış sürecine “adil bir arabulucu” rolü ile katkı yapmak istediklerini ifade etti.¹³²

Böylelikle Türkiye barış görüşmelerine olumlu yaklaştığını ifade ederken, FKÖ’nün eşit düzeyde temsil edilmesini isteyerek Arap dünyasına destek oluyordu. Türkiye’nin barış sürecine destek olmasının nedenlerinden biri Ortadoğu’da güvenlik ve istikrarın sağlanmasını istemesiydi. Barış ile birlikte artacak ticari işbirliklerinin Filistin’in yeniden inşası sürecinde Türkiye ekonomisine fırsatlar doğuracağını düşünüyor ve tarafların barışması neticesinde Ankara’nın daha dengeli bir politika izleme şansına sahip olacağına inanıyordu.¹³³ Bu konuda dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel yaptığı açıklamada “*Bu anlaşma bizi de etkiler ve başından beri Arapların yanında olmamız bizim siyasetimizi zorlaştırmıştı, ancak barış ortamı İsrail yoluyla dünyaya açılmamızı mümkün kılar*”¹³⁴ dedi.

Oslo sonrası İsrail ve Filistin kamuoyunda İlkeler Bildirisi¹³⁵ ile ilgili olarak tepkiler ortaya çıktı. FKÖ’nün içinde bulunan Filistin Halk Kurtuluş Cephesi ve Filistin Kurtuluş Cephesi’nin de dahil olduğu birçok siyasal grup ve Hamas anlaşmada bağımsız bir Filistin’den ve yerleşimlerin kaldırılmasından bahsedilmediği için bu bildiriye karşı çıktılar.¹³⁶ İsrail Likud Partisi liderleri de iktidara geldiklerinde anlaşmayı

¹³⁰ Ertosun, s.183.

¹³¹ TBMM Tutanak Dergisi, 25 Aralık 1991, s.276.

¹³² “Hadi Bakalım Barışa”, **Milliyet**, 30 Ekim 1991.

¹³³ Ertosun, **Filistin Politikamız Camp David’den Mavi Marmara’ya**, s.183.

¹³⁴ “Barış Türkiye’ye Yarar Getirir”, **Milliyet**, 17 Eylül 1993.

¹³⁵ 1993’te İsrail-Filistin arasında imzalanmıştır.

¹³⁶ Tayyar Arı, “**Geçmişten Günümüze Ortadoğu**”, İstanbul: MKM Yayınları, 2012, s.680.

tanımayacaklarını açıkladılar.¹³⁷ Filistin ve İsraililer arasında çıkan tartışmalara rağmen İsrail ve FKÖ gizli görüşmeler yaparak 4 Mayıs 1994'te Gazze-Eriha Anlaşması'nı ve 25 Eylül 1995'te Oslo II anlaşmasını imzaladılar.¹³⁸ Anlaşmalara göre İsrail Gazze'den çekilecek ve Batı Şeria, Gazze ve Kudüs'te seçimler yapılacaktı. Taraflar arasında yaşanan gelişmeler ve kendi aralarında görüşmeye başlamaları ile Türkiye her iki tarafla ilişkilerini geliştirmesi konusunda engel kalmadığını düşünmekteydi. ABD, barış sürecinin kesintiye uğramaması için çaba sarf ederken İsrail yerleşkeler ile ilgili yeni kararlar alıyordu. İsrail'in bu uygulamaları Filistin'in barışa olan inancını zedelerken, barış karşıtı eylemlerin artmasına neden oluyordu.¹³⁹

Türkiye ise Oslo sürecinde İsrail ile diplomatik ilişkilerine devam ederek arabulucu bir rol üstlenmiş, Filistin için de maddi destek vermiştir. Ortadoğu'da Türkiye bölgesel aktör olarak görülmek ve etkinliğini arttırmak için Filistin sorununda genellikle Arap yanlısı bir tutum sergilemiş olsa da 1990'lı yıllarda askeri eğitim, istihbarat paylaşımı ve ticaretin geliştirilmesi gibi konularda işbirliğine girdiği İsrail'in hukuk dışı yaptığı uygulamalara daha yumuşak tepkiler gösterdi.¹⁴⁰ Türkiye-İsrail ilişkileri 1990'lı yıllarda serbest ticaret anlaşmalarının imzalanmasıyla olumlu yönde seyretmeye başladı ve iki ülke arasında üst düzey resmi ziyaretler gerçekleşti. Türkiye taraflar ile olan yakın ilişkisini kullanarak İsrail ve Filistin temsilcilerini müzakere masasına oturtmaya çalıştı. Bununla birlikte İsrail'in aşırıya giden politikalarına karşı Türkiye'nin sesinin az çıkması Filistin yönetimini rahatsız etti. Ayrıca halkın çoğunluğunun Filistin meselesini hem dava olarak görmesi hem de insanlığın ortak değeri olarak değerlendirmesinden ötürü, Türkiye'deki karar alıcılar çoğu zaman İsrail ile işbirliği yapmakta zorlandılar.¹⁴¹ Neticede kamuoyunun bu "hissi" duruşu hükümetlerin politikalarını etkilese de karar alıcılar daha çok kendi siyasi pozisyonları nispetinde hareket etmişlerdir.¹⁴²

¹³⁷ Arı, s.682.

¹³⁸ "Agreement on the Gaza Strip and the Jericho Area", Jerusalem Media and Communication Centre, Cairo, 4 May 1994.

¹³⁹ Ertosun, s.193.

¹⁴⁰ Ertosun, **Filistin Politikamız Camp David'den Mavi Marmara'ya**, s.199.

¹⁴¹ Oğuzlu, "Türk Dış Politikasında Filistin Sorunu", s.440.

¹⁴² Oğuzlu, s.441.

2000'lere gelindiğinde anlaşmanın nihai bir sonuç bulamaması ve “bağımsız Filistin devletinin” kuruluşunun bir kez daha gecikmesi ile gerginleşen ortamda Ariel Şaron'un Mescid-i Aksa'ya yönelik ziyareti ile Filistin'de ayaklanmalar başladı. II. İntifada olarak adlandırılan bu ayaklanmada çok sayıda Filistinli öldürüldü.¹⁴³ Dönemin Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer ve Başbakan Bülent Ecevit yaptıkları açıklamalarda barış sürecinin zarar gördüğünü ifade ettiler.¹⁴⁴ İstanbul'da İslam Konferansı Teşkilatı tarafından düzenlenen konferansta sert bir dille konuşan Cumhurbaşkanı Sezer, İsrail'e olayların derhal durdurulması çağrısında bulundu ve Türkiye-İsrail ilişkileri bir kez daha sarsılmış oldu.

1999-2001 döneminde yaşanan bu gelişmeler Türkiye'nin tek boyutlu dış politika yerine çok boyutlu bir politika yapma eğiliminde olduğunu gösteriyor. En başından beri taraflar arasında kolaylaştırıcı rol oynayan Türkiye, barış sürecinin sekteye uğramaması için çaba gösterdi. Filistin ve İsrail'den Türkiye'ye yapılan üst düzey ziyaretler de tarafların Türkiye'den arabuluculuk beklentisi içinde olduğunu gösterdi. Türkiye krizin giderilmesi için çaba gösteriyordu; fakat bölgedeki imajı arabuluculuk yapacak kadar güçlü değildi. Bu bağlamda Ariel Şaron'un Türkiye'ye yapmış olduğu ziyaret Arap dünyasının tepkisine neden olsa da Türkiye her durumda İsrail ile ilişkileri sürdürmekte kararlı olduğunu gösterdi. Bir anlamda Türkiye bölgenin gerçeği olan İsrail'i kabul etti ve kuruluşundan beri ilişkilerini inişli çıkışlı da olsa sürdürdü.¹⁴⁵ Dolayısıyla Filistin'e kendi devletini kurması konusunda destek verirken İsrail'i de muhatap alarak etkisi nispetinde eleştirdi.

¹⁴³ Ali Balcı, “Gordion Düğümü”, **Dünya Çatışmaları: Çatışma Bölgeleri ve Konuları**, Cilt I, Ankara: Nobel Yayın, 2010, s.127.

¹⁴⁴ Çağrı Erhan ve Ömer Kürkçüoğlu, “Arap Olmayan Devletlerle İlişkiler”, **Türk Dış Politikası Cilt II: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, Baskın Oran (Ed.), 11. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2009, s.578.

¹⁴⁵ Mesut Özcan, “Filistin- İsrail Barış Süreci ve Türkiye ”, s. 90.

BÖLÜM 3: TÜRKİYE’NİN 2002 SONRASI FİLİSTİN ve HAMAS POLİTİKASI

3. 1. 2002-2006 Döneminde Türk Dış Politikasında Filistin Meselesi

1990’ların başında küresel ve bölgesel siyasette yaşanan değişiklikler Türkiye’nin “tehdit algısı, kimliği ve dış ilişkilerine bakışı” üzerinde etkili oldu. 90’lar ile başlayan değişimler 2002 yılında iktidara gelen Ak Parti ile yeni bir ivme kazandı. Ak Parti hükümeti yeni dış politika vizyonunda Soğuk Savaş zamanındaki gibi “cephe ülkesi” ya da “köprü ülkesi” değil, uluslararası sitemde “bölgesel merkezi bir güç” olarak “istikamet” belirledi.¹⁴⁶ Türkiye’nin bulunduğu coğrafya ve sahip olduğu “tarihsel-kültürel miras” neticesinde tek taraflı bir dış politika izlemesi mümkün değildi. Türkiye, Ortadoğu politikasında bölgeye dair olumsuz eleştirileri ve ön yargıları geçmişte bırakmayı hedefledi. Ak Parti iktidarı dış politikasını şekillendiren “komşularla sıfır sorun, çok boyutlu dış politika” ilkeleri ile Ortadoğu’ya yönelik politikalarını geliştirmeyi esas alarak “çatışma” yerine “uzlaşımı” tercih eden bir anlayış içinde oldu.¹⁴⁷ Bu anlayış çerçevesinde Türkiye, Ortadoğu bölgesinin temel sorunlarına yaklaşımında ve bölge ülkeleri ile olan ilişkisinde “dengeyi” korumaya çalıştı, kendi çıkarlarını da temel alarak işbirliği geliştirme gayretinde oldu.¹⁴⁸ Ayrıca sahip olduğu “tarihi birikim” ve “kültürel derinlik” bölge dinamiklerini harekete geçirirken yeni etkileşim alanlarının oluşmasına katkı sağladı.¹⁴⁹ Neticede Türkiye Ortadoğu’da bir “çekim merkezi” haline gelerek artık bölge ülkeleri ile olan ilişkilerinde kalıplaşmış politikalarının dışına çıkmayı başardı. Ak Parti iktidarı ile Türkiye, dış politikasında bir medeniyet derinliği arayışı ile reddettiği kimlik politikasının getirdiği sonuçlar

¹⁴⁶ Gökhan Çetinsaya, “İki Yüzyılın Hikayesi: Türk Dış ve Güvenlik Politikasında Süreklilikler”, **Türk Dış Politikası Yılığ 2009**, Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Mesut Özcan, Ali Balcı (Ed.), Ankara: Seta Yayınları, 2011, s.623.

¹⁴⁷ Kemal İnat, “Türkiye’nin Ortadoğu Politikası 2005”, **Ortadoğu Yılığ 2005**, Kemal İnat, Ali Balcı (Ed.), Ankara: Nobel yayınları, 2006, s.1.

¹⁴⁸ Kemal İnat, “Türkiye’nin Ortadoğu Politikası 2006”, **Ortadoğu Yılığ 2006**, Kemal İnat, Ali Balcı (Ed.), Ankara: Nobel yayınları, 2008, s.1.

¹⁴⁹ İbrahim Kalın, “Soft Power and Public Diplomacy in Turkey”, *Perceptions*, Vol.16, Nu. 3, 2011, p.10.

neticesinde işbirliği temelinde özgüveni yüksek ve kendini küresel güç olarak adlandırabilen bir politika belirledi.¹⁵⁰

Türkiye’de Kasım 2002’ye kadar iktidarda olan koalisyon hükümeti bölge ülkeleriyle ve Batı ile bağlantılarını bozmayan ilişkiler yürütüyordu; ancak 2001 yılında yaşanan ekonomik kriz ile Arap ülkelerinin pazarlarına ihtiyaç duyan Türkiye, bu ülkelerle ticareti arttırmayı hedefleyen *Komşu ve Çevre Ülkelerle Ticaret Stratejisini* hazırladı.¹⁵¹ Bu strateji, ticari ve ekonomik ilişkilerin yanı sıra Türkiye’nin bölge ülkeleriyle siyasi etkinliğinin artırılması açısından önemli bir araçtı. Bu bağlamda Türkiye Ortadoğu’da “anlaşmazlıkların dışında kalmak” politikası yerine “anlaşmazlıklara taraf olmak” politikasını izlemeyi tercih etti.¹⁵²

İkinci intifada ile birlikte Filistin meselesine daha yakın ilgi göstermeye başlayan Türkiye, bir yandan İsrail ile ılımlı politika izledi diğer yandan da barış sürecine bağımsız bir şekilde katkı vereceğini gösteren adımlar attı. Dönemin Dışişleri Bakanı İsmail Cem çok kez İsraili ve Filistinli muhataplarıyla bir araya gelerek bölgede barış ve istikrarın inşa edilmesi için tavsiyelerde bulundu. Bunun yanında İsrail’in Filistinlilere yaptığı operasyonlar taraflar arasındaki gerginliği artırırken Türk kamuoyunda da İsrail’e karşı tepkiler ortaya çıkmaya başladı. İsrail ile Filistin arasındaki ilişkilerin iyice koptuğunu, Ariel Şaron’un “barış yapmak yerine savaşmayı ve işgal etmeyi seçtiğini” belirten dönemin Başbakanı Ecevit, Ariel Şaron ve ekibini tüm dünyanın gözü önünde “soykırım” yapmakla suçladı.¹⁵³ Ancak Yahudi lobilerinden gelen eleştiriler neticesinde Ecevit sözlerini tevîl ederek tepkileri yumuşatmaya

¹⁵⁰ Burhanettin Duran, “Türk Dış Politikasında Medeniyet Derinliği Arayışı Var”, **Anlayış Dergisi**, Ali Aslan (Röportaj), Sayı 65, Ekim 2008.

¹⁵¹ Nuri Yeşilyurt, “Orta Doğu’yla İlişkiler”, **Türk Dış Politikası Cilt III: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, Baskın Oran (Ed.), 2. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2013, s.401.

¹⁵² Rıza Türkmen, “Dış Politika ve Kimlik”, **Milliyet**, 5 Temmuz 2010.

¹⁵³ “Ecevit: Soykırım Uygulanıyor”, **Milliyet**, 5 Nisan 2002; Kemal İnat, “Türkiye’nin Ortadoğu Politikası 2005”, Kemal İnat ve Ali Balcı (Ed.), **Ortadoğu Yılığ 2005**, Ankara: Nobel Yayınları, 2006, s.23.

çalıştı.¹⁵⁴ Neticede Türkiye'nin, İsrail'in işgalinden rahatsız olsa da, iki ülke arasındaki askeri ve ekonomik ilişkiler nedeniyle sınırlı bir tepki gösterdiği görülüyor.

2000'li yılların ilk yarısında AB ve Batı ile ilişkiler geliştiren Türkiye, ikinci yarısında Ortadoğu ülkeleri ile işbirliğini güçlendirdi.¹⁵⁵ Komşularla sıfır sorun politikasına yakın çevresinden başlayan Türkiye barış ve istikrar altında tüm ülkelerin huzur ve refah içerisinde yaşamasını hedefledi. Bölgeye yönelik politikalarının yeni bir boyut kazanmasındaki temel faktörler –Ahmed Davutoğlu'nun da kitabında bahsettiği gibi- tarihi, mekânsal nedenler ve bölge ülkelerine kültürel olarak hissedilen yakınlıktı. Böylelikle Ak Parti hükümeti komşu devletleri tehdit olarak görmek yerine onlara el uzatılması gerektiğinde ısrar etti. Bölgede yaşanan anlaşmazlıkların giderilmesi hususunda aktif rol oynamaya çalışarak, Ortadoğu'daki komşularıyla ilişkilerinde 'yumuşak gücü' daha fazla kullanmaya özen gösterdi.¹⁵⁶ Nitekim bu süreçte tarihi ve coğrafi derinliğe sahip ve bunun sorumluluklarını hissedilen bir ülke olarak Türkiye'nin çevresinde güvenlik halkaları oluşturmaktan başka çaresi de yoktu.¹⁵⁷ Bunun birinci yolu da Ortadoğu'da daha etkin olmak, bölgeyi yakından takip etmek ve yönlendirici bir role sahip olmaktı.

Ak Parti'nin iktidara gelmesiyle Türkiye'nin Ortadoğu'ya yönelik politikasında önemli bir dönüşüm yaşanmasının nedeni, belirlemiş olduğu yeni dış politika stratejisinin çıktılarıydı. Uluslararası gündemin yoğun olduğu bir dönemde bir krizin ortasında iktidara gelen Ak Parti hükümetinin Ortadoğu ile ilgilenmesinin nedenlerinden biri dış politika anlayışında yaşanan dönüşüm ve Ortadoğu ile ilgilenme arzusuuydu. Bir diğer

¹⁵⁴ "İsrail Soykırım Yapıyor", **Radikal**, 5 Nisan 2002.

¹⁵⁵ Kemal İnat ve İsmail Numan Telci, "Türkiye'nin İran, İsrail ve Suriye Politikası 2010", Burhanettin Duran, Kemal İnat, Mesut Özcan (Ed.), "**Türk Dış Politikası Yılığ 2010**", Ankara: Nobel Yayınları, 2011, s.69.

¹⁵⁶ Ergün Özbudun ve William Hale, **Türkiye'de İslamcılık, Demokrasi ve Liberalizm AKP Olayı**, İstanbul: Doğan Kitap, 2010, s.197 Ayrıca bkz. Murat Yeşiltaş, Ali Balcı, "yumuşak güç", **Ak Parti Dönemi Türk Dış Politika Sözlüğü**, s.14.

¹⁵⁷ Ahmet Davutoğlu, **Teoriden Pratiğe**, İstanbul: Küre Yayınları, 2011, s.192.

neden de 2003 yılının Mart ayında Irak savaşı ile Ortadoğu’da yeni bir düzen inşa edilmesi sürecinin başlamış olmasıydı.¹⁵⁸

Türkiye “merkez ülke olma”¹⁵⁹ hedefi olan çok boyutlu ve “proaktif” dış politika izleyerek ve tarihsel birikimini ve coğrafi konumunu etkili bir şekilde kullanarak hareket etmeye karar verdi. Böylece Türkiye çok boyutlu, çok taraflı bölgesel ilişkiler çerçevesinde bir dış politika yürütmeye başladı. Bu strateji 2002 yılında Başbakanlık Başdanışmanı, 2009 yılında Dışişleri Bakanı olan Ahmet Davutoğlu ile şekillendi. Bu öğretiyeye göre Türkiye uzak kalınan eski Osmanlı coğrafyası olan Ortadoğu ile ilişkiler kurmalı ve aktif bir tutum benimsemelidir.¹⁶⁰ Ahmet Davutoğlu’nun “teori ve pratiği” ile oluşturduğu “yeni dış politika” ile Soğuk Savaş dönemindeki “etrafı düşmanlarla çevrili Türkiye anlayışı” terk edildi¹⁶¹ ve bölge ülkeleriyle işbirliği yapabileceği bir potansiyel geliştirme yoluna gidildi. Türkiye’ye yeni fırsatlar açan bu politika komşu ülkeler ile ekonomik ve diplomatik işbirliğini ve dostça rekabeti ortaya çıkarırken Türkiye’nin komşularına ve komşularından geldiğini düşündüğü “tehdit algılarına” olan bakışı da değişti.

Bu politika bağlamında Türkiye Ortadoğu’nun temel meselesi olan İsrail-Filistin çatışmasının çözümü noktasında da girişimlerde bulundu; İsrail ve Filistin arasında arabulucu rolü üstlenerek denge politikası izledi. Bu dengeyi kurarken bir yandan Hamas ve El Fetih ile olan ilişkilerini geliştirmeyi önceledi diğer yandan da İsrail ile stratejik ilişkilerini korumaya devam etti. Ne var ki Türkiye’nin izlediği denge politikası İsrail’in Filistin’e karşı artan şiddet eylemleri nedeniyle zaman zaman bozuldu.

¹⁵⁸ Mehmet Şahin, “Türkiye’nin Ortadoğu Politikası: Süreklilik ve Değişim”, **Akademik Ortadoğu**, Cilt 4, Sayı 2, 2010, s.10.

¹⁵⁹ Ahmet Davutoğlu, “Türkiye Merkez Ülke Olmalı”, **Radikal**, 26 Şubat 2004. Ayrıca bkz. Ahmet Davutoğlu, “Turkey’s Foreign Policy Vision: An Assessment of 2007”, **Insight Turkey**, Volume 10, No.1 (2008), ss.78-79.

¹⁶⁰ Ahmet Davutoğlu, **Stratejik Derinlik**, 5. Baskı, İstanbul: Küre Yayınları, 2001, s.41.

¹⁶¹ Ali Balcı, **Türk Dış Politikası İlkeler, Aktörler, Uygulamalar**, ss.257-258.

Türkiye'nin sert eleştirileri “söylemsel düzeyde”¹⁶² kalsa da Arap kamuoyunda prestijini arttırarak Filistin davasının samimi destekçisi olduğunu gösterdi.¹⁶³

Türkiye, Ak Parti iktidarının dış politika gündeminin öncelikli meselelerinden biri olan Filistin meselesi ve barış sürecine katkı sağlamak amacıyla İsrail nezdinde girişimlerde bulunuyordu. İsrail-Filistin sorunu bağlamında Ak Parti tarafından yürütülen politikalarla ilgili bazı endişelere rağmen Türkiye'nin sorunun çözümü için girişimleri Ortadoğu Dörtlüsü tarafından memnuniyetle karşılanmıştı. 24 Aralık 2003'te Türkiye, barış sürecine katkıda bulunmak ve yol haritasının uygulanmasına yardım etmek için bir eylem planı oluşturdu. Oluşturulan özel koordinasyon için eski bakanlardan Vehbi Dinçerler¹⁶⁴ görevlendirilerek Filistinlilerin bazı temel ihtiyaçlarının karşılanması ve sosyal yaşamın normalleşmesi hususunda katkı sağlandı.¹⁶⁵ Böylelikle 2003 yılında “ABD, AB, BM ve Rusya'dan oluşan Ortadoğu Dörtlüsü” tarafından oluşturulan yol haritasına Türkiye tam destek vermiş oldu. Aynı yıl İsrail Cumhurbaşkanı Moşe Katzav Türkiye'yi ziyaret etti ve Türkiye İsrail arasında *Parlamentolar Arası Dostluk Grubu* oluşturuldu.¹⁶⁶

Bununla birlikte 2004 yılında Filistin ve İsrail arasında artan şiddet olayları yol haritasının uygulanmasını zora soktu. İsrail Mart ayında Hamas'ın kurucusu Şeyh Ahmet Yasin'i ve Nisan ayında örgütün yeni lideri Abdüalaziz Rantisi'yi suikast sonucu öldürdü. Bu durum Türkiye tarafından kınanarak saldırının kışkırtıcı olduğu vurgulandı. BM Genel Sekreteri Kofi Annan da “İsrail'i kınayarak uluslararası hukukla bağdaşmayan yargısız infazların sonlandırılması” çağrısında bulundu.¹⁶⁷ Şeyh Ahmet Yasin'in öldürülmesi dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından da sert bir

¹⁶² Ali Balcı, “Türkiye'nin Dış Politikası ve İsrail: 1990'lar ve 2000'lere İlişkin Bir Karşılaştırma”, **Ortadoğu Etütleri**, Cilt 2, Sayı 2, Ocak 2011, s.127.

¹⁶³ Yeşilyurt, “Orta Doğu'yla İlişkiler”, s.429.

¹⁶⁴ Abdullah Karakuş, “Filistin'e Büyükelçilik”, **Milliyet**, 26 Mayıs 2005.

¹⁶⁵ Mesut Özcan, “2000'li Yıllarda Türkiye-İsrail İlişkileri: Yeni Bir Denge Arayışı”, **2000'li Yıllarda Türk Dış Politikası**, Özden Zeynep Oktav, Helin Sarı Ertem (Ed.), Ankara: Nobel Yayınları, 2015, s.242.

¹⁶⁶ Özcan, s.440.

¹⁶⁷ “Rantisi'nin Öldürülmesine Tepkiler”, **Milliyet**, 18 Nisan 2004.

dille eleştirildi. İsrail'i "devlet terörü" yapmakla suçladı.¹⁶⁸ Aynı günlerde İsrail'den gelen randevu talepleri reddedilerek sert bir tepki gösterildi. İsrail Başbakanı Ariel Şaron tarafından organize edilen bu suikastin ardından yoğun katılımın olduğu cenaze töreninde Hamas, İslami Cihad ve El Aksa Şehitler Tugayı kısa süre içinde intikamlarını alacaklarına dair yemin etti.¹⁶⁹ Yaser Arafat'ın Filistin'de üç günlük yas ilan etmesinin ardından, Filistin yönetimi adına konuşma yapan Başbakan Ahmed Kurey "*Bu delice bir eylem. Büyük çaplı bir kaosa kapı açıyor. Yasin, ılımlığı ile bilinen bir liderdi ve Hamas'ı kontrol ediyordu. Bu yüzden bu tehlikeli ve korkakça bir eylemdir*" diye söyledi.¹⁷⁰ İsrail Başbakanı Ariel Şaron'un "terörle mücadeleye devam ediyoruz" açıklamaları ardından Filistinli Bakan Saib Erakat da Filistin halkı için "uluslararası koruma" talep etti. İsrail Dış İşleri ve Savunma Bakanları da yaptıkları açıklamalarda "aşırı dinci" liderlere karşı operasyon düzenlediklerini söylediler. İntikam yemini eden Filistinliler Şeyh Ahmet Yasin'in ölümü sonrası saldırılar düzenlemeye başladı. Dolayısıyla bu süreç sorunun çözümü için planlanan yol haritasını da ortadan kaldırmış oldu. İyice kötüye giden ilişkiler neticesinde tarafların kısa vadede bir araya gelmesi mümkün olmadı ve o dönemde barış fikri bir hayal olarak kaldı.

Gerilen ilişkiler sonrasında İsrail, Türkiye ile ilişkileri yeniden canlandırmak istedi ve İsrail Başbakan Yardımcısı Ehud Olmert Erdoğan'dan randevu talep etti; ancak randevu talebi Erdoğan'ın yoğunluğu gerekçesiyle reddedildi.¹⁷¹ Bu eleştiriler neticesinde İsrail Dış İşleri Bakanı yaptığı açıklamada bu gelişmelerin iki ülke ilişkilerine zarar verebileceğini ifade etti.¹⁷² Gerginlik dinmezken İsrail'in Batı Şeria'yı çevrelemek için inşa ettiği duvar taraflar arasında yeni bir gerginlik oluşmasına neden oldu. İsrail Batı Şeria'da "güvenlik gerekçesi" ile inşa ettiği bu duvar, Filistinlilerin meyve bahçelerinin bulunduğu topraklar istimlak edilerek yapıldı. Filistinliler duvarın kendilerinin dünya ile olan bağlantısını keseceği ve daha da önemlisi duvarın diğer tarafında kalan Filistinliler ile irtibatlarının kalmaması için yapıldığını ifade etti.¹⁷³ ABD ise duvara yol haritasını

¹⁶⁸ Kemal İnät, İsmail Numan Telci, "Türkiye'nin İran, İsrail, Filistin ve Suriye Politikası", s.127.

¹⁶⁹ "Cenazede İntikam Yemini", **Hürriyet**, 22 Mart 2004.

¹⁷⁰ Şeyh Yasin'i On Binler Uğurladı", **NTV**, 22 Mart 2004.

¹⁷¹ "Erdoğan'dan İsraili İş Adamlarına Ret", **Milliyet**, 20 Nisan 2004.

¹⁷² Yeşilyurt, "Orta Doğu'yla İlişkiler", s.441.

¹⁷³ "İrkçi Ayrım Duvarı", **Cuma Dergisi**, 27 Şubat 2004.

sekteye uğratacağı gerekçesiyle sıcak bakmadı. Başkan George Bush bu duvarın taraflar arasındaki güveni zedeleyeceği düşüncesiyle hassas bir konu olduğunu söylerken, BM de “hukuk dışı bir ilhak eylemi” olduğunu ifade etti.¹⁷⁴

Filistin’de yaşananlara dair son gelişmeler 25 Mayıs 2004’te TBMM’de gündeme geldi. Ak Parti adına konuşan Ömer Çelik,

“Filistin’de ortaya çıkan görüntülerin bundan sonra dünya düzeninin belli bir meşruiyet ve hukuk temelinde işlemesine dönük tüm zeminleri tahrip edecek bir noktaya geldiğini ve bu durumda Türkiye’nin rolünün her iki tarafa da eşit yaklaşacak tarihsel ağırlığı olduğu için son derece hayati olacağını” ifade etti.¹⁷⁵

CHP’yi temsilen konuşan Onur Öymen de Filistin’de cereyan eden olayların insanlık için utanç verici olduğunu, yaşananlara daha gür ses çıkarılması gerektiğini¹⁷⁶ ifade ederek Türk hükümetini daha etkin adımlar atmaya çağırdı.

Filistin sorunuyla daha yakından ilgilenmeye başlayan Türkiye, “Filistin Ekonomik ve Sosyal İşbirliği Koordinatörlüğünü” kurmaya karar verdi. Dışişleri Bakanlığı bu koordinatörlüğün görevini Filistin ile ekonomik, sosyal ve kültürel alanda işbirliğini geliştirmek olarak tanımladı.¹⁷⁷

Filistin tarafında yaşanan gelişmelere bakıldığında, 2004 yılının Kasım ayında Yaser Arafat’ın ölmesinin ardından Filistin hareketinin yeni bir yapılanma sürecine girdiği görülüyor. 9 Ocak 2005’te yapılan seçimleri Mahmud Abbas kazandı ve İsrail Başbakanı Şaron ile bir araya gelerek ateşkes konusunda anlaştı.¹⁷⁸ Tarafların arasındaki bu yakınlaşma Filistin-İsrail meselesinin çözümünde daha aktif olmak isteyen Ak Parti hükümeti için yeni bir fırsat oluşturdu. Filistin ve İsrail’e üst düzey ilk ziyaretler 4-5 Ocak 2005 tarihinde dönemin Dışişleri Bakanı Abdullah Gül tarafından yapıldı. İsrail ve Filistin’i kapsayan bu ziyarette “Arafat sonrası bölgedeki gelişmeler, barış sürecinin yeniden canlandırılması, İsrail Suriye arasındaki sorunlar ve bölgesel konular” Gül’ün

¹⁷⁴ “Batı Şeria Güvenlik Seti”, **BBC Türkçe**, 20 Ocak 2004.

¹⁷⁵ Ömer Çelik Genel Kurul Konuşması, TBMM Tutanaklar, 25 Mayıs 2004.

¹⁷⁶ “Tepki var Kınama yok”, **Hürriyet**, 26 Mayıs 2004.

¹⁷⁷ Ertosun, **Filistin Politikamız Camp David’den Mavi Marmara’ya**, s.257.

¹⁷⁸ Arı, “Geçmişten Günümüze Ortadoğu”, s.800.

ajandasında yer aldı.¹⁷⁹ Ziyareti önemli kılan sonuçlardan biri de “Türkiye’nin teröre karşı cephenin” sözcülüğünü yapmasıydı çünkü Gül Filistin liderlerinden intihar saldırılarının durdurulmasını isterken, İsrail’den de Filistin liderlerine suikast yapmasından vazgeçmelerini istedi.¹⁸⁰ Gül, konu ile ilgili yaptığı açıklamada iki tarafla da ilişkilerin gelişmesinin Türkiye için avantaj olacağını ve barış sürecine katkıda bulunmak için tüm diplomasi yollarını kullanacaklarını ifade etti.¹⁸¹ İsrail ile diyalog kapılarının açık olması Arap devletleri ile İsrail arasındaki sorunlarda ve Filistin meselesinde arabuluculuk yapma imkanı sağlıyordu. Ayrıca Gül’ün ziyaretinin ardından Başbakanlık Başdanışmanı Ahmet Davutoğlu verdiği bir röportajda kısa bir süre sonra Filistin’e teknik bir heyetin gideceğini ve Filistin’e sadece insani değil, devlet kurma gibi teknik konularda da yardım edileceğini ifade etti.¹⁸² Böylece Türkiye İsrail ile ilişkilerini barış süreci noktasında kuvvetlendirirken Filistin’in de ayakları üzerinde durabilen siyasi bir konuma gelmesini istiyordu.¹⁸³

Aynı dönemde yapılan ikinci üst düzey ziyaret Başbakan Recep Tayyip Erdoğan tarafından gerçekleştirildi. Erdoğan ilk durağı Cumhurbaşkanı Moshe Katsav ziyareti oldu. Cumhurbaşkanlığında yapılan görüşme sonrası Katsav, “bölgesel ve küresel konuları ele aldıklarını ve Erdoğan ile ‘dinsel ve demokratik değerlere’ olan inançlarını bir kez daha ele aldıklarını” ifade etti. Aynı görüşmeden sonra yaptığı açıklamada Erdoğan “Ortadoğu barışı için Türkiye olarak üzerimize ne düşerse yapmaya hazırız” dedi. Bu ziyarette Başbakan Şaron ile bir araya gelen Erdoğan iki noktanın altını çizdi. İlki, Mescid-i Aksa konusunda Türkiye’nin hassasiyeti diğeri ise barışın sağlanması noktasında Şaron’un Mahmud Abbas’a gerekli desteği vermesiydi. İsrail ziyaretini tamamladıktan sonra Filistin tarafına geçen Erdoğan Mahmud Abbas’a ziyarette bulundu. İki lider Filistin yönetiminin Mukata karargahında basın açıklaması yaptı. Mahmud Abbas “kardeş ülke Türkiye’den hem maddi hem de siyasi destek istediklerini ve barış sürecinde Türkiye’nin oynayacağı arabuluculuk rolünü memnuniyetle karşılayacaklarını belirtirken Türkiye’nin bu konuda yeteri kadar ehli” olduğunu ifade

¹⁷⁹ “İsrailli Pilot için Gül Barış Turuna Çıkıyor”, **Sabah**, 3 Ocak 2005.

¹⁸⁰ Aslı Aytıntaşbaş, “Yağmur ve Kohen’in Kemikleri”, **Sabah**, 8 Ocak 2005.

¹⁸¹ “Ortadoğu Barışı İçin Yola Çıkıyor”, **Milliyet**, 3 Ocak 2005.

¹⁸² Davutoğlu, **Teoriden Pratiğe**, s.176.

¹⁸³ Davutoğlu, s.176.

etti. Abbas'tan sonra Erdoğan'da yaptığı açıklamada "Filistin ile köklü bir tarihimiz olduğunu ve tarafların istediği takdirde Türkiye'nin "Filistin sorununun çözümüne katkı sağlamak" istediğini belirtti. Bu üst düzey ziyaretlerin ikili ilişkilerin yumuşamasının bir göstergesi olduğu söylenebilir.

Türkiye'nin sorunun çözümüne katkıda bulunma çabası sadece diplomatik alanla sınırlı değildi. Ankara ayrıca Filistin'deki sosyal, ekonomik ve siyasi hayatın canlanması ve kurumsal hale gelmesi için de çaba sarf ediyordu. Türkiye, barış sürecine ekonomik katkı sağlamak için "Ankara Forumu" adı altında bir işbirliği sürecini¹⁸⁴ başlattı. Bu süreçteki ilk somut örnek de Gazze'deki Erez Sanayi bölgesinin canlandırılmasıydı. Dönemin Dışişleri Bakanı taraflar arasındaki anlaşmanın imzalanması için İsrail ve Filistin'e ziyarette bulundu.¹⁸⁵ Bu ziyaret çerçevesinde Filistin'in yeniden inşası için Türkiye ve Filistin arasında "Mutabakat Zaptı" ve "Ortak Açıklama" imzalandı.¹⁸⁶ Tüm bu gelişmelerin yanında Filistin'de Ocak ayında yapılan seçimleri Hamas'ın kazanması ile Filistin de yeni bir tablo ortaya çıktığı görüldü.

3. 2. 2006 Filistin Seçimleri ve Sonrası Dönemde Yaşanan Gelişmeler

3. 2. 1. Hamas'ın İktidara Gelişi

Oslo Anlaşması sürecinde düzenlenen seçimlere katılmayan Hamas, 2004 yılında bu kararından vazgeçtiğini duyurdu ve Filistin'deki siyasi etkisini artırmak için 2005 yılında yerel, 2006 yılında da genel seçimlere katılacağını açıkladı. Ortadoğu dörtlüsü olarak bilinen "ABD, AB, Rusya ve BM" ise Hamas'ın bu kararını destekleyerek bu kararın barış sürecine katkı sağlayacağı öngörüsünde bulundu. Yaptıkları toplantı ile de Hamas'ın her türlü başarısına saygı duyulacağını belirttiler.¹⁸⁷

Hamas, seçim bildirisinden İsrail'in yok edilmesi maddesini çıkarırken Hamas'ın Gazze lideri Gazi Hamad yaptığı açıklamada seçimler öncesi esas amaçlarının "Batı Şeria,

¹⁸⁴ Ertosun, **Filistin Politikamız Camp David'den Mavi Marmara'ya**, s.259.

¹⁸⁵ Erdal Sağlam, "Erez Projesi ve Hayal Kurmanın Önemi", **Hürriyet**, 6 Ocak 2006.

¹⁸⁶ Sami Kohen, "Bu Proje Ölmemelidir", **Milliyet**, 3 Şubat 2006.

¹⁸⁷ Alvaro de Sato, "End of Mission Report", Mayıs 2007, s.16-17.

Gazze, Doğu Kudüs'ün özgürleştirilmesi"¹⁸⁸ olduğunu ifade etti. Hamas'ın bir başka üst düzey sorumlusu Said Siyam ise "Hamas'ın Oslo anlaşması gereği yapılan 1996 yılındaki seçime katılmama nedeni ile şuan ki seçimlere katılması arasında ilkesel olarak bir fark olmadığını ve bunun siyasi bir taktik olduğunu"¹⁸⁹ açıkladı.

2005'te İsrail'in Gazze'den çekilmesiyle Hamas, bu bölgedeki kontrolü büyük oranda ele geçirmişti. Bununla birlikte son dönemde "yönetimdeki yolsuzlukların", "iç iktidar mücadelesinin" ve "İsrail'in askeri saldırılarının Filistin iktidarını zayıflattığı" tartışılıyordu.¹⁹⁰ Böyle bir ortamda 2006 Ocak ayında yapılan seçimlerde Hamas, belki de Filistin tarihinin en demokratik seçimlerini kazanarak siyasi alanda belirleyici bir konuma yükseldi. Katılımın %77 olduğu seçim sonuçlarına göre 132 milletvekilinin bulunduğu Filistin Meclisi'nin 76 sandalyesini Hamas, 43'ünü de El Fetih kazandı.¹⁹¹

Hamas'ın seçim başarısının arkasında; halkın yaşadığı ekonomik ve sosyal problemler, Fetih hareketinin "politik ve örgütsel" olarak gücünü kaybetmesi, ABD ve İsrail'in politikalarının Filistin halkının gözünde bir inandırıcılığının olmaması ve 2000'li yıllarda Ortadoğu'da "İslamcı hareketlerin yükselişi" gibi nedenler sayılabilir.¹⁹²

Seçimlerin ardından açıklama yapan Devlet Başkanı Mahmud Abbas, Hamas'ın seçim başarısını kabul ettiklerini ve birlikte çalışarak şehitlerin hayalini yaşatacaklarını ifade etti.¹⁹³ Seçim sonuçlarına dışarıdan gelen tepkiler ise sert oldu. Hamas'ın seçimlere girmesine destek veren ABD, seçimden sonra bambaşka bir dil kullanmaya başladı. Nitekim dönemin ABD Başkanı Bush yaptığı açıklamada Hamas'ın eski açıklamalarını referans göstererek Hamas terörden vazgeçmediği sürece onunla ilişki kurmayacaklarını belirtti.¹⁹⁴ Hamas'ın seçim kararı almasından itibaren o yıl içerisinde ateşkesi bozmuş

¹⁸⁸ Chris McGreal, "Hamas Drops call for Destruction of Israel from Manifesto", **The Guardian**, 12 January 2006.

¹⁸⁹ Veysel Ayhan, "Hamas: Filistin Direnişinde Politik İslam", **Ortadoğu Etütleri**, Temmuz 2009, Cilt 1, Sayı 1, s.117.

¹⁹⁰ Ayhan, s.118.

¹⁹¹ Steven Erlanger, "Victory Ends 40 Years of Political Domination by Arafat's Party", 26 January 2006.

¹⁹² Serhat Ekmen, "Filistin'de İktidar Mücadelesi: HAMAS-Fetih İlişkileri", **Ortadoğu Analiz**, Şubat 2009, Cilt 1, Sayı 2, ss.20-21.

¹⁹³ "Hamas' past casts shadow over peace plans", **CNN**, January 27, 2006.

¹⁹⁴ "Hamas' past casts shadow over peace plans", **CNN**, January 27, 2006.

ve şiddete başvurmamış olması ise seçim sonucunda beklemedikleri bir tablo ile karşılaşmış olan ABD ve AB tarafından gündem edilmedi. Bir anlamda Hamas'ın sisteme entegre olması için seçimlere girmesinde ısrarcı olan dünya, seçim sonuçlarıyla birlikte Hamas yokmuş gibi bir tavır sergiledi.¹⁹⁵

Ortadoğu dörtlüsü ise yaptığı ilk açıklamada yeni kurulan hükümetten “İsrail’i tanımasını, silahlı mücadeleyi bırakmasını ve İsrail ile Filistin arasında imzalanan tüm anlaşmaları kabul etmesini” istedi.¹⁹⁶ Ayrıca AB Ortak Dış Politika ve Savunma Yüksek Temsilcisi Javier Salona düzenlediği basın toplantısında, “Avrupa Birliği, Hamas liderini veya herhangi bir Hamas üyesini davet etmeyecektir ve AB, yeni hükümetin programının ne olacağını görene kadar Hamas ile temas kurmayacaktır” açıklamasını yaptı.¹⁹⁷ Fakat İsmail Haniye hükümeti bu istekleri reddetti ve Hamas tarafından yapılan açıklamada, “İsrail’in Gazze Şeridi, Batı Şeria ve Doğu Kudüs merkezli bir Filistin devleti kurulmasına müsaade etmesi durumunda tanınacağı” belirtildi.¹⁹⁸

Seçim sonucundan rahatsız olan ABD ve AB gibi güçler, politika değişikliğine giderek yeni adımlar atmaya başladılar. Bu bağlamda, Hamas yönetimini istikrarsızlaştırmak için İsrail ve ABD tarafından bir plan hazırlandı ve bu planda para yardımlarının kesilmesi, Gazze’ye geçiş noktalarındaki kısıtlamaların artırılması ve Gazze’de yaşayan işçilerin İsrail’e girmesinin engellenmesi gibi maddeler yer aldı.¹⁹⁹

Yapılan tüm baskılara rağmen Hamas, Şubat ayında hükümet kurma çalışmalarına başladı. 19 Şubat’ta Hamas lideri İsmail Haniye’yi Başbakan olarak atayan Abbas ise Hamas’ın hükümet programını değiştirmemesi ve İsrail ile yapılan anlaşmalara saygı

¹⁹⁵ Nasuhi Güngör, “Eksen Kayması Değil Eksenini Genişletme Çabası Var”, **Mülakatlarla Türk Dış Politikası**, Cilt 3, Habibe Özdal, Osman Bahadır Dinçer ve Mehmet Yeğın (Ed.), Ankara: USAK Yayınları, 2010, s.190.

¹⁹⁶ Scott Wilson, “ Hamas Sweeps Palestinian Elections, Complicating Peace Efforts in Mideast”, **The Washington Post**, 27 January 2006.

¹⁹⁷ “EU Says Hamas Must Change to Win its Support”, **Deutsche Welle**, 30 January 2006.

¹⁹⁸ Ayhan, “ Hamas: Filistin Direnişinde Politik İslam”, s.119.

¹⁹⁹ Michele K. Esposito, “Quarterly Uptade on Conflict and Democracy”, **Journal of Palestine Studies**, Vol.35, Nu.4, 2006, s.102.

göstermemesi durumunda anayasal yetkisini kullanarak erken seçime gitme kararı alabileceğini ifade etti.²⁰⁰

Ancak Hamas'a karşı olan ülkeler planlarını devreye sokmaya başladı. AB tarafından gelen ilk adım ise Filistin'e yapılan Batı kaynaklı tüm yardımların kesilmesi oldu. AB'nin Filistin'e yaptığı yardımlar yıllık 500 milyon avroydu. İsrail de Filistin yönetimine ödediği aylık 50 milyon dolar civarındaki vergileri durdurma kararı aldı.²⁰¹ Yapılan bu kesintiler ile Filistinlilerin yaşamı ciddi anlamda sıkıntıya giriyordu. İsrail'i tanımaması nedeniyle dışarıdan alınan yardımlar kesilince Hamas yönetimi büyük sorunlar yaşamaya başlamıştı. Vergilerin kesilmesi ve memur maaşlarının ödenmemesi Hamas'ı kısa sürede bir krizle karşı karşıya bıraktı.²⁰²

3. 2. 2. Türkiye'nin Filistin'deki Seçimlere Yaklaşımı

ABD ve Batılı devletlerin İsrail'i tanımadığı sürece Hamas'ı muhatap almayacakları yönündeki beyanatlara karşı Türkiye, 10 yıl aradan sonra yapılan seçimlerin bölgedeki zor koşullara rağmen başarılı bir şekilde düzenlenmesinden duyduğu memnuniyeti dile getirdi.²⁰³ Ankara bu dönemde tüm aktörler ile olumlu ilişkiler yürütüyordu. Hamas ile yaptığı görüşmelerden dolayı bazı kesimler tarafından eleştirilse de, Hamas'ın 2006 yılında elde ettiği seçim başarısı Filistin meselesinde yeni bir dönemin başlangıcı sayılırdı.

Dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan ve Dışişleri Bakanı Abdullah Gül Hamas'ın halkın özgür iradesiyle seçilmiş bir siyasi Parti olarak görülmesi gerektiğini ve uygulanan boykotların çözüme katkı sağlayamayacağını ifade ettiler.²⁰⁴ Türkiye Hamas'ın uluslararası anlamda meşruluk kazanmasını savunuyordu; çünkü fırsat

²⁰⁰ "Abbas Warns Hamas Prime Minister", **BBC News**, March 2006.

²⁰¹ Ertosun, **Filistin Politikamız Camp David'den Mavi Marmara'ya**, s.262.

²⁰² Ali Balcı, "Filistin 2006", **Ortadoğu Yıllığı 2006**, Kemal İnat ve Muhittin Ataman (Ed.), Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2008, s.124.

²⁰³ Kemal İnat, "Türkiye'nin Ortadoğu Politikası 2006", **Ortadoğu Yıllığı 2006**, Kemal İnat ve Muhittin Ataman (Ed.), Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2008, s.33.

²⁰⁴ Yeşilyurt, "Orta Doğu'yla İlişkiler", s.430.

verilirse Hamas'ın normalleşeceğine ve bölgede tansiyonun düşeceğine inanıyordu.²⁰⁵ Bu doğrultuda Erdoğan, uluslararası topluma Hamas'a fırsat tanınması talebinde bulunurken, Hamas'a da uluslararası destek kazanabilmesi için sorumlu olması gerektiği mesajını veriyordu.²⁰⁶

Yapılan bu açıklamalar ile Türkiye, ABD ve İsrail tarafından terör örgütü olarak nitelendirilen Hamas'ı muhatap alacağını sinyallerini verdi ve tavrı da Hamas'ın siyasi sürece dahil edilmesi noktasında oldu. CNN Türk'e verdiği bir röportajda Başbakan Erdoğan, Filistin'de seçimleri kazanan Hamas olunca ABD'nin Filistin'e olan yaklaşım tarzının değişmesinin samimi olmadığını ifade etti. Türkiye bu anlamda bölgedeki meselelere “demokrasi ekseninde” ve her bir tarafa “adil hak verilmesi” doğrultusunda yaklaşıyor ve meselelerin çözümü için “barışçıl ve kalıcı yöntemlerin” önemini vurguluyordu.²⁰⁷

Türkiye'deki siyasi aktörlere göre Hamas İsrail'in kendisine uyguladığı “siyasi ve ekonomik ablukayı” kırmak için çabalıyordu. Kısa bir süre sonra da Hamas'ın siyasi lideri Halid Meşal ve heyeti Türkiye'ye bir ziyarette bulundu. Hamas lideri Halid Meşal'in ziyaretinin Türkiye'de ve dünyada yarattığı “şok dalgalarına” rağmen Filistin dengelerinde etkili olabilmenin yolu Hamas ile temasa geçmekte yatıyordu.²⁰⁸ Bu ziyaret ülke içinde ve ülke dışında tartışmalara konu oldu. Muhalefet Partileri bu ziyaretin Türkiye'nin Ortadoğu'daki tarafsızlık politikasına aykırı bir durum olduğunu söylerken, Ak Parti içinden bazı kişiler de Hükümet kurulmadan görüşmenin erken olacağını ve batıyla ilişkilerin bozulabileceğini düşünerek bu ziyarete karşı çıktılar.²⁰⁹ Bu konuda özellikle CHP Genel Başkanı Deniz Baykal'ın grup toplantısında yaptığı açıklamalar oldukça sertti. Hamas'ın ziyaretinin Türkiye'ye zarar verdiğini ifade eden Baykal dış politikada “din, mezhep ve ırk ölçülü” politikalar izlenemeyeceğini ve dış

²⁰⁵ Güngör, “Eksen Kayması Değil Eksenini Genişletme Çabası Var”, s.191.

²⁰⁶ İnat, s.33.

²⁰⁷ Bülent Aras ve Pınar Akpınar, “Türk Dış Politikasında Davutoğlu Dönemi: 2009 Değerlendirmesi”, **Türk Dış Politikası Yılığ 2009**, Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Muhittin Ataman (Ed.), Ankara: Seta Yayınları, Mart 2011, s.37.

²⁰⁸ Gürkan Zengin, **Hoca: Türk Dış Politikası'nda “Davutoğlu Etkisi” 2002-2010**, 9.Baskı, İstanbul: İnkılap Yayınları, 2015, s.55.

²⁰⁹ “Meşal'in Ziyareti Ankara'da Sıkıntı Yarattı”, **Milliyet**, 17 Şubat 2006.

politikada “heyecan, romantizm, duygusallık, dostluklar” olamayacağı uyarısında bulundu.²¹⁰ Sönmezoğlu’na göre de bu yakınlaşma bölgeden çok Arapların kendi iç sorunlarına girilme zorunluluğunun vereceği endişesinden dolayı sağlıklı bir gelişme olarak görülüyordu.²¹¹

Ak Parti hükümetinin bu ziyareti kabul etme nedeni Hamas’ın seçim başarısının bir gerçek olarak kabul edilmesi ve yaptırımlar uygulamak yerine istenilen şartları kabul etmesi için ikna etme çabasıydı.²¹² Dönemin Dışişleri Bakanı Abdullah Gül, Ak Parti Genel Başkan yardımcılarını ile birlikte Halid Meşal ve ekibini Ak Parti Genel Merkez’in de ağırladı. Görüşme mekanı olarak teşkilat binasının seçilmesi resmi bir ziyaret olmadığını göstermek içindi. Ak Parti’den yapılan açıklamada “Filistin’in seçilmiş temsilcilerinin” ağırlandığı ve Hamas yöneticilerine iktidar olmanın sorumluluklarını yerine getirmeleri, söylemleri konusunda daha yumuşak bir tutum takınmaları tavsiyelerinde bulunulduğu ifade edildi.²¹³ Dışişleri Bakanı Gül, bize gelen talebe olumlu yanıt verdik diyerek açıklamada bulunurken, dışişleri müsteşar yardımcısı da görüşmede Hamas’a “İsrail’in varlığını tanımak zorunda olduklarını, şiddete son verip silahları bırakmalarını ve barış görüşmelerinde bugüne kadar çizilmiş olan yol haritasını kabul etmeleri gerektiğini ifade ettiklerini” söyledi.²¹⁴

Hamas lideri ağırlanarak Türkiye bölgeyle olan ilişkisinin “tarihi derinlik, coğrafi derinlik, stratejik derinlik” gibi vurgularla sadece devletten devlete şeklinde kalmadığını göstermiş oluyordu.²¹⁵ Böylelikle dünyaya, “bakın ben barışa, demokrasiye ne kadar katkıda bulunuyorum” mesajı verilirken Araplara da “sizin yanınızdayım” mesajı

²¹⁰ “Türbanı Çözemedik Hamas’ı Çözelim Hali”, **Sabah**, 22 Şubat 2006.

²¹¹ Faruk Sönmezoğlu, “Türk Dış Politikasında Sapma Olduğu Söylenemez”, **Mülakatlarla Türk Dış Politikası**, Cilt 1, 2. Baskı, Habibe Özdal, Osman Bahadır Dinçer ve Mehmet Yegin (Ed.), Ankara: Usak Yayınları, 2010, s.134.

²¹² Sami Kohen, “Hamas’tan Beklenen”, **Milliyet**, 17 Şubat 2006.

²¹³ “Türkiye Hamas’a Ne Cevap Verdi, Önemli Olan Bu”, **Hürriyet**, 18 Şubat 2006.

²¹⁴ “Yararlı Tavsiyeler Aldık”, **Hürriyet**, 16 Şubat 2006.

²¹⁵ Birol Akgün, “Türkiye’de Hiçbir Taraf Batı’yla İlişkilere Hayır Demiyor”, **Mülakatlarla Türk Dış Politikası**, Cilt 1, 2. Baskı, Habibe Özdal, Osman Bahadır Dinçer ve Mehmet Yegin (Ed.), Ankara: Usak Yayınları, 2010, s.297.

vermeyi hedeflediği söylenebilir.²¹⁶ BM Özel Raportörü Richard Falk'a göre, Hamas'ı akılcı adımlar atmaya teşvik eden Türkiye'nin girişiminden istifade edilmiş olsaydı Gazze'deki "sivil halkın huzuru" ve "İsrail'in güvenliği açısından" faydalı sonuçlar elde edilebilirdi.²¹⁷

Hamas lideri Halid Meşal verdiği röportajda Türkiye'nin Filistin sorununun çözülmesinde aktif olmasını istediklerini ve sonrasında atacakları adımlarda Türkiye'nin tavsiyelerini dikkate alacaklarını söyledi.²¹⁸ Bu ziyaretle Türkiye, Batı'ya karşı bir tutum göstererek Filistin meselesine ilk defa bu kadar müdahil oldu ve bunun yanında Ortadoğu'nun "en girift ve karmaşık sorununun" çözümü konusunda katkı sağlayacağına inandı.²¹⁹ Bu ziyarete tepki gösterenlerden biri de İsrail'di. İsrail Başbakanlık sözcüsü Raanan Gissin, Hamas ile PKK'yı aynı kefeye koyarak "*İsrail Hükümetinin Abdullah Öcalan ve ekibiyle görüşmesini, onları muhatap almasını Türkiye Başbakanı nasıl karşılar?*" şeklinde açıklamalar yaptı.²²⁰ Bu konuyla ilgili açıklama Dışişleri Bakanlığından yapıldı. Terör örgütü PKK ve Hamas arasında benzerlik kurulmasının "yersiz ve yanlış" olduğunu ifade eden yetkililer İsrail'in bu açıklamayı iç politika refleksiyle yaptığını düşündüklerini ve "memnuniyetsizliklerini" karşı tarafa ilettiklerini söyledi.²²¹

Ziyarete Türk basınında da çokça yer verildi. Alev Alatlı verdiği bir röportajda Hamas ile ilişki kurulmasının doğru olduğunu ve Gül'ün "Filistin'in tapusu bizdedir" ifadelerinin yerinde olduğunu söyledi.²²² Bazı köşe yazarları bu ziyaretin Türkiye'nin bölgedeki prestijini arttırdığını ifade ederken, dış politika açısından doğru olarak gördüğü bu hamleyi sürecin yönetilmesi bakımından doğru olmasa da başarılı bir dış

²¹⁶ Nazif Mandacı, "Türkiye, Batı'nın Trenine Binmiş Ancak Sürekli Olarak Doğu'ya Doğru Doğru Gidiyor Gibidir", **Mülakatlarla Türk Dış Politikası**, Cilt 1, 2. Baskı, Habibe Özdal, Osman Bahadır Dinçer ve Mehmet Yegin (Ed.), Ankara: USAK Yayınları, 2010, s.362.

²¹⁷ Aras ve Akpınar, "Türk Dış Politikasında Davutoğlu Dönemi: 2009 Değerlendirmesi", s.38.

²¹⁸ "Halid Meşal: Türkiye Ziyaretinden Çok Memnun Kaldık", **Hürriyet**, 17 Şubat 2006.

²¹⁹ Bülent Aras, "Türkiye'nin Ortadoğu'daki Ağırlığı Artacak", **Tasam**, 19 Şubat 2007.

²²⁰ "Tel-Aviv PKK Hamas Benzetmesi", **Milliyet**, 17 Şubat 2006.

²²¹ "PKK Hamas Benzetmesine Tepki", **CNN Türk**, 17 Şubat 2006.

²²² Erdem Güneş, "Küreselleşme Sürecinde AB", **Uluslararası İlişkilerde Olaylar ve Yorumlar Dergisi** için Alev Alatlı ile yapılan röportaj, 3 Nisan 2006.

politika hamlesi olarak değerlendirirken²²³, bazıları da ziyaretin Türkiye'nin ABD, İsrail ve İsrail lobisi ile olan ilişkilerine zarar vereceğini²²⁴, Türkiye'nin Ortadoğu'ya açılıp derinleşmesinin normal olduğunu ancak bu açılımların, örneğin Hamas ile yapılan bu görüşmenin, herhangi bir karşılığı olup olmadığının sorgulanması gerektiğini²²⁵, bu ziyaretin perde arkasının karanlık olduğunu belirterek bu davet ile Türkiye, Suriye-İran denkleminin içinde yer aldığını ve İsrail-Filistin meselesinde arabulucu olma rolünü kaybettiğini ifade ederek²²⁶ bu görüşmeye karşı çıktı. Ayrıca bu ziyarete İsmail Haniye yerine neden Halid Meşal'in çağrıldığı da merak konusuydu. Bu sorunun cevabı aslında sahadaki gerçeklerdi. Hamas'ta son sözü söyleyen o dönemde Şam'da bulunan kadroydu ve Türkiye Hamas'ın gerçek patronu ile konuştu.²²⁷

Aynı tarihlerde Hamas'ın ziyaretine yönelik yapılan bir kamuoyu araştırmasında, Türk halkının %49'u ziyareti olumlu bulurken %23'ü olumsuz karşıladı; geri kalan yüzdelik dilim ise herhangi bir fikir beyanında bulunmadı.²²⁸ Bu durum ziyarete yönelik basın ve siyaset dünyasındaki eleştirel tutuma rağmen, halkın ağırlıklı olarak bu politikayı desteklediğini gösteriyordu.

Ak Parti Filistin konusunda taraflar ile diyalog kurma ve "kimseyi dışlamama politikası" doğrultusunda Ankara ziyareti ile Hamas-Türkiye yakınlaşmasını sağladı.²²⁹ Ayrıca Filistin sorununda Türkiye'nin artık tarafsız olamayacağı düşüncesi yaygınlaşmaya başladı. 21 Şubat 2006'da meclisteki grup toplantısında Başbakan Erdoğan Hamas'ın ziyaretine yönelik eleştirilere yanıt verdi ve herkesin Filistin'deki demokratik seçim sonuçlarına saygı duyması gerektiğini belirtti.

²²³ Hasan Celal Güzel, "Osmanlı Milletler Topluluğu Kurabiliriz", **Mülakatlarla Türk Dış Politikası**, Cilt 3, Habibe Özdal, Osman Bahadır Dinçer ve Mehmet Yeğin (Ed.), Ankara: Usak Yayınları, 2010, s.222.

²²⁴ Ertosun, **Filistin Politikamız**, s.269

²²⁵ Soli Özel, "Soğuk Savaşın Bitmesi Türkiye'nin İşine Gelmedi", **Mülakatlarla Türk Dış Politikası**, Cilt 4, Habibe Özdal, Osman Bahadır Dinçer ve Mehmet Yegin (Ed.), Ankara: Usak Yayınları, 2011, s.298.

²²⁶ Neşe Düzel, "Meşal Suriye İstihbaratının Parçası", **Radikal**, 27 Şubat 2006.

²²⁷ Zengin, **Hoca: Türk Dış Politikası'nda "Davutoğlu Etkisi" 2002-2010**, s. 55.

²²⁸ USAK, "Ortadoğu Algılama", 24 Mart 2006.

²²⁹ Yeşilyurt, "Orta Doğu'yla İlişkiler", s.431.

“Bizi doğrudan ilgilendiren coğrafya için imkanlar arıyoruz. Fakat bunu içeride de dışarıda da kavrayamayanlar olabilir. Kimseden bu noktada icazet alma derdimiz yok. [...] Bu vesileyle gerek doğrudan tarafları, gerek bütün uluslararası camiayı, Filistin’de demokratik seçimlerin ortaya çıkardığı tabloyu doğru okumaya, sorumluluk bilinciyle hareket ederek bu tabloyu barış için bir fırsata dönüştürmeye davet ediyorum. [...] Filistin’deki yeni yapıyı ekonomik yöntemle terbiye etme yolunun seçilmesi durumunda, bunun adı demokrasi olmaz. Bu güdümlü demokrasi olur, Filistin halkına saygısızlık olur.”²³⁰

Böylelikle Türkiye artık herhangi bir olay karşısında herkesin pozisyonunu beklemek yerine kendi tavrını ortaya koymaya başladı.²³¹ Türkiye’nin Hamas ile olan bu yakınlaşması Ak Parti’nin dış politika ilkeleri arasında yer alan tarafları diyalog sürecine dahil eden ve kimseyi dışlamayan “proaktif politikası”²³² ile uyumluydu. Hamas liderlerinin Türkiye’de ağırlanması “sivri” bir çıkış olarak değerlendirilse de Ak Parti’nin dış politikasına göre Türk toplumunun talep ettiği bir politikaydı.²³³ Filistin’de yapılan seçimlerde halk desteğini alan Hamas, Türkiye’den tavsiyeler almaya ve Türkiye’nin tecrübelerini dinlemeye geldi. Türkiye de bu süreçte Filistin’in ekonomik ve sosyal hayatına katkıda bulunmak ve gittikçe zorlaşan şartları iyileştirmek için TİKA aracılığıyla ortak yardım faaliyetleri yürüttü.²³⁴

Türkiye, bir yandan Hamas ve “uluslararası aktörler” arasındaki anlaşma sürecini başlatmaya gayret gösterirken bir yandan da El Fetih yönetimi ile temas halinde kalmaya özen gösterdi. 2006 yılının Nisan ayında Türkiye El Fetih ile de yakın ilişkiler içinde olduğunun mesajını vermek için Filistin Devlet Başkanı Mahmud Abbas’ı davet etti. Abbas, Hamas’ın ziyareti konusunda Erdoğan’a cesaret verdiğini söyleyerek, bazı

²³⁰ Ertosun, **Filistin Politikamız Camp David’den Mavi Marmara’ya**, ss.270-271.

²³¹ Davutoğlu, **Teoriden Pratiğe**, s.300.

²³² Murat Yeşiltaş ve Ali Balcı, “Ak Parti Dönemi Türk Dış Politika Sözlüğü: Kavramsal Bir Harita”, **Bilgi Dergisi**, Cilt 13, Sayı. 2, 2011 Kış, s.15.

²³³ Kemal Kirişçi, “Türkiye Daima Kendisini AB’ye Yakınlaştıracak Politikalar İzlemelidir”, **Mülakatlarla Türk Dış Politikası**, Cilt 1, 2. Baskı, Habibe Özdal, Osman Bahadır Dinçer ve Mehmet Yeğin (Ed.), Ankara: Usak Yayınları, 2010, s.17.

²³⁴ **TİKA Faaliyet Raporu 2006**, TİKA, Ankara, 2007, ss. 245-255.

ülkeler kızgın olsa da bu ziyaretin ardından Türkiye'nin daha önemli rol oynayacağını ifade etti.²³⁵ Abbas'ın önemli duraklarından biri de TOBB Başkanı Rıfat Hisarcıklıoğlu'nu ziyareti oldu. İkili arasında yapılan görüşmeden sonra Abbas, işadamları ile birlikte "TOBB-BIS (Barış için Sanayi)" projesi için ortak toplantı gerçekleştirdi. Bu ziyarette Hamas'ın iktidarından sonra Batı tarafından köşeye sıkıştırılan Abbas'ın böyle bir zamanda Türkiye'yi ziyaret etmesi önemliydi ve Abbas tüm eleştirilere rağmen Hamas ile görüşen Türkiye'den artık daha fazla şey bekliyordu.²³⁶ Türkiye bölge politikalarında daha aktif rol üstleneceği bir pozisyon yakaladı. Dönemin Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer de İsrail ve Filistin'e ziyaretlerde bulunarak Şubat ayında gerçekleşen Hamas ziyaretinin resmi olmadığını ifade etti ve Türkiye-İsrail ilişkilerinin yumuşaması için olumlu bir katkı sağlamış oldu.²³⁷ Ayrıca yapılan bu ziyarette İsmail Haniye ile görüşmeye yer vermedi.

3. 2. 3. Seçimlerin Feshedilmesi ve Gazze Savaşı

Hamas'ın 2006 yılında seçimleri kazanıp iktidar olması sadece El Fetih hareketinin değil, Ortadoğu üzerinde "demokratikleşme projeleri" hazırlayan küresel ve bölgesel güçlerin de hoşuna gitmedi. İç kamuoyunda El Fetih dışarıda ise İsrail ve Ortadoğu Dörtlüsü, Hamas'ın seçim başarısını olumsuz bir gelişme gibi göstererek stratejik politikalar üretiyordu. İsrail, Filistin'e ait vergi gelirlerini durdururken uluslararası güçler de ekonomik ambargo uygulayarak Filistin halkını cezalandırıyor ve bu durumun sebebi olarak da Hamas'ın sorumlu tutulması için zemin oluşturuluyordu.²³⁸

Haziran 2006'ya gelindiğinde bölgede şiddet yeniden hakim olmaya başladı ve İsrail kendi topraklarına roket saldırıları yapıldığını iddia ederek Gazze'ye operasyon başlattı. 5 ay süren çatışmaların sonunda ateşkes ilan edildi ki bu kez Filistin içinde çatışmalar başladı. Hamas hükümeti ekonomik ambargo sebebiyle memur maaşlarını ödeyemiyordu. Memurlar bu gerekçe ile greve başladı ve hükümet binası önünde protestolar yapıldı. Hamas ve El Fetih arasında yaşanan gerilimler çok sayıda can

²³⁵ "Erdoğan'a Ben Cesaret Verdim", **Sabah**, 22 Nisan 2006.

²³⁶ Selin M. Bölme, "Abbas'ın Türkiye Ziyareti: Mesajlar ve Beklentiler", **SETA**, 26 Nisan 2006.

²³⁷ "Sezer: Meşal'i Devlet Değil Ak Parti Çağırıldı", **Sabah**, 8 Haziran 2006.

²³⁸ Alptekin Dursunoğlu, "Hamas'ın Stratejik Vizyonu, Yeni Siyasi Dili ve Mekke Anlaşması", **Yakın Doğu Haber**, 14 Şubat 2007.

kaybına neden oldu. İsmail Haniye, El Fetih'in de katılımıyla yeni bir hükümet kurulması için 15 Şubat 2007'de istifa etti. Akabinde, Hamas ve El Fetih ortaklığında ulusal birlik hükümeti kuruldu.²³⁹ Ancak her iki grup arasında çıkan çatışmalar devam etti ve halkın durumu iyice kötüleşti. Yaptırımlar sebebiyle maaşını alamayan memurların aktif ve pasif direnişleri, güvenlik güçleri ile Hamas'ın silahlı grupları arasındaki çatışmalar, birlik hükümeti kurulması için verilen çabalar karşılıksız kaldı. Hamas üzerine yapılan bu baskı uzun yıllardır İsrail ile yürüttüğü görüşmelerden başarısız olarak çıkan ve "bulaştığı yolsuzluklar ile yıpranan" El Fetih hareketinin Hamas'ın "başarısızlığı" üzerinden siyaset geliştirmesi konusunda kolaylık sağlıyordu.²⁴⁰

Dışarıdan yapılan ekonomik yaptırımlar ve iç çatışmalar neticesinde Hamas'ın iktidarını paylaşması yeterli görülmedi ve Hamas'ın prensiplerini zorlayan taleplerde bulunuldu. Nitekim 14 Temmuz 2007'de Mahmud Abbas ulusal birlik hükümetine son vererek ülkede olağanüstü hal ilan etti.²⁴¹ Ardından kurulan yeni hükümet Hamas ile olan tüm bağlantılarını kestiğini duyurdu. ABD ve AB Filistin'e yapılan yardımları yeniden başlatacaklarını duyururken, İsrail de barış görüşmelerine başlayacaklarını ve vergi gelirlerini aktaracaklarını açıkladı.²⁴² Hamas'ın yeni kurulan hükümeti tanımayacağını ilan etmesi üzerine Gazze'de Hamas, Batı Şeria'da El Fetih idaresinde iki başlı yönetim ortaya çıktı. Türkiye taraflar arasındaki sorunların çözümünde arabuluculuk yapmak istese de bu konuda çok fazla başarılı olamadı; çünkü bu rolü Mısır üstlendi. Hamas, Refah kapısının kendisi için çok önemli olduğunu bildiğinden dolayı bu süreçte Mısır'ın onaylamadığı herhangi bir harekette bulunmak istemedi.²⁴³ Böylece Türkiye bölgedeki siyasi etkinliğinin sınırlı olduğunu görmüş oldu.

Hamas'ın devre dışı bırakılmasından sonra Filistin meselesinin çözümü için uluslararası bir konferans düzenlenmesi planlandı ve 2007 yılının Kasım ayında Annapolis'te toplanılması kararı alındı. Türkiye de bu süreçte aktif bir rol almak istedi. Dönemin Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, Mahmud Abbas ve Şimon Peres'i Annapolis Konferansı

²³⁹ Greg Myre, "Haniya and His Hamas Government Resign", **The New York Times**, 15 February 2007.

²⁴⁰ Dursunoğlu, Yakın Doğu Haber.

²⁴¹ Charles Levinson, "Abbas declares state of emergency in Gaza", **The Telegraph**, 14 January 2007

²⁴² Ertosun, **Filistin Politikamız Camp David'den Mavi Marmara'ya**, s.264.

²⁴³ Yeşilyurt, "Orta Doğu'yla İlişkiler", s.431.

öncesi 13 Kasım 2007’de Ankara’da bir araya getirdi. Buluşma sonrası Abbas ve Peres TBMM’de milletvekillerine hitap ettiler.²⁴⁴ Türkiye yapmış olduğu bu diplomasi hamlesiyle Annapolis’e davet edildi. Bu süreç Türkiye’ye de önemli görevler yükledi. Taraflar arasında barışın devam edebilmesi için üç şart vardı. Bunlardan ilki iki devletli çözümün benimsenmiş olması, diğeri Filistin kurum ve kapasitelerinin güçlendirilmesi, son olarak da ekonominin güçlenmesi için kalıcı politikalar üretilmesiydi. Türkiye bu şartlardan ikinci ve üçüncüsü için katkı sağlayabilecek konumdaydı. TOBB-BIS tarafından atılan önemli adımlar hali hazırda mevcuttu. Filistinlilere istihdam sağlayacak proje Türkiye, Filistin ve İsrail Cumhurbaşkanı tarafından imzalanmıştı. Burada acil olarak ilgilenilmesi gereken konu Hamas’ında bu sürecin içine dahil edilmesiydi. Çünkü uzlaşma sağlanmış olsada kalıcı barışın yakalanması tüm taraflar dahil edilmeden mümkün değildi. İsrail ve Filistinli liderleri Ankara’da buluşturması Türk medyasında başarılı bir hamle olarak yazıldı. Türk siyaseti açısından bakıldığında ise bu gelişme, Türkiye’de hiçbir partinin gerçekleştiremeyeceği bir durum olarak değerlendirilen bu ikili görüşmenin gerçekleşmesinde Meclis, Dışişleri Bakanlığı ve TOBB’un etkisi göz ardı edilmezdi.²⁴⁵ Hamas ise bu konferansa hiçbir Müslüman ülkenin katılmasını istemiyordu. Hamas Siyasi Büro Başkan Yardımcısı Musa Ebu Merzuk yaptığı açıklamada “*bu kongrenin Filistin sorununu çözmeyeceği gibi, bu kongreye katılım da dolaylı olarak Amerikan ve İsrail politikalarına destek anlamına gelecektir*” ifadesinde bulundu.²⁴⁶

2007 Annapolis Konferansı sonrası olumlu hava, İsrail’in yeni yerleşkeler yapması, duvar inşası, Filistinlilerin yaşam koşullarında herhangi bir değişiklik olmaması ve İsrail- Hamas arasında karşılıklı çatışmaların artması sebebiyle kısa sürdü. İsrail abluka altında tuttuğu Gazze’ye yönelik Dökme Kurşun Operasyonuna başladı. Orantısız güç kullanımı ve sivilleri hedef alan bu saldırılar karşısında Türkiye’nin tepkisi ilk andan itibaren sert oldu. Erdoğan “insanlık suçu” olarak nitelendirdiği bu saldırı için yapmış olduğu açıklamada yapılan bu saldırıların Türkiye’ye karşı saygısızlık olduğunu ifade etti.²⁴⁷ Türkiye’nin İsrail’e bu kadar büyük tepki göstermesinin nedeni sivillere yönelik

²⁴⁴ “Ankara’da Tarihi Buluşma”, **Sabah**, 14 Kasım 2007.

²⁴⁵ Kirişçi, “Türkiye Daima Kendisini AB’ye Yakınlaştıracak Politikalar İzlemelidir”, s.18.

²⁴⁶ “Hamas’sız Barış Asla Olmaz”, **Alquds Formu**, 17 Kasım 2007.

²⁴⁷ “Erdoğan Adayları Açıkladı”, **Hürriyet**, 28 Aralık 2008.

yapmış olduğu saldırılardı. Birleşmiş Milletler 'in hazırladığı “Goldstone Raporu” ile teyit edilen bu katliamlar İsrail askerlerinin savaş suçu işlediklerini gösteriyordu.²⁴⁸

Bu saldırıların ardından Türkiye'nin birçok ilinde mitingler düzenledi ve Türk halkı Filistin'in yanında olduğunu gösterdi. Başbakan Erdoğan'ın sözleri de Türk kamuoyundan İsrail'e karşı verilen ortak tepkiyi yansıtıyordu.²⁴⁹ Dökme Kurşun Harekatı olarak anılan bu saldırı Türkiye-İsrail ilişkilerinin gerginleşmesinde önemli bir etkendi ve bu olayla birlikte ilişkilerde yeni bir dönüm noktası oluştu. Türkiye, İsrail'e en sert tepkiyi veren ülkelerden biri olurken aldığı kararla askeri sözleşmeleri de dondurdu.²⁵⁰ Ankara'nın bu kadar sert tepki göstermesinin nedenlerinden biri de, Türkiye'ye ziyarette bulunan İsrail Başbakan'ı Ehud Olmert ile barış sürecine dair konular konuşulmuşken İsrail'in böyle bir saldırıyı gerçekleştirmiş olmasıdır.

İsrail, Türkiye karşısında düştüğü bu durumu tamir etmek için Gazze saldırılarının başlamasından bir süre sonra İsrail Dışişleri Bakanı Tzipi Livni Ankara'ya gelip görüşmek istediğini bildirdi; ancak İsraili Bakanın bu talebi reddedildi.²⁵¹ Türkiye bu şekilde Filistin halkının bölgesel ve uluslararası platformlarda savunuculuğunu üstlenirken, İsrail ile olan ilişkileri de hızlı bir şekilde bozuluyordu.²⁵² İkili ilişkilerin bozulmasının temel sebebi her iki tarafın siyasi aktörlerinin Hamas'ı farklı algılamalarıydı. İsrail, ABD ve AB Hamas'ı terör örgütü görürken Türkiye Hamas'ı siyasi bir parti olarak görüyordu.

Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, İsrail'in Gazze'de yaptıklarından dolayı “insanlık adına utanç duyduğunu” belirterek savaşın sona ermesi için diplomatik girişimde bulundu. Mevkidaşı Peres'i arayıp Gazze'deki siyasi ve insani durumdan endişe duyduklarını belirten Gül, bir an önce ateşkesin sağlanması çağrısında bulundu.²⁵³ Başbakan Erdoğan da saldırıların ardından Ortadoğu ülkelerine ziyarette bulundu. Bu ziyaretlerde Erdoğan,

²⁴⁸ Kemal İnât ve İsmail Numan Telci, “Türkiye'nin İran, İsrail/Filistin ve Suriye Politikası 2009”, s.130.

²⁴⁹ Ertosun, **Filistin Politikamız Camp David'den Mavi Marmara'ya**, s.278.

²⁵⁰ Oğuz Çelikkol, **One Minute'ten Mavi Marmara'ya Türkiye İsrail Çatışması**, İstanbul: Doğan Kitap, 2014, s.77.

²⁵¹ Zengin, **Hoca: Türk Dış Politikası'nda “Davutoğlu Etkisi” 2002-2010**, s.230.

²⁵² Şaban Kardaş, “2000'li Yıllarda Türk Amerikan İlişkileri”, **2000'li Yıllar Türkiye'de Dış Politika**, İbrahim Kalın (Ed.), İstanbul: Meydan Yayıncılık, 2011, s.40.

²⁵³ “Gül, Peres ile Görüştü”, **Hürriyet**, 31 Aralık 2008

“Gazze’de ateşkesin sağlanması ve Filistinli gruplar arasındaki anlaşmazlık” gibi temel konular üzerinde durdu.²⁵⁴ Erdoğan Riyad’da yaptığı konuşmada “*Ben duygusal değilim sadece sorumluluk duyuyorum ve İsrail’i de sorumlu olmaya davet ediyorum*” dedi.²⁵⁵ Ortadoğu turuna İsrail’i dahil etmeyen Erdoğan, ateşkese yanaşmazsa İsrail ile görüşmeyeceğini belirtti. İKÖ Genel Sekreteri Ekmeleddin İhsanoğlu Gazze’deki İsrail saldırılarının son bulması için uluslararası topluma çağrıda bulundu. Türk milli Güvenli Kurulu operasyona acilen son verilmesini, insani yardımın Gazze halkına ulaşmasına izin verilmesini ve çözüm için diplomasinin öne çıkarılmasını tavsiye etti.²⁵⁶

Söz konusu bu açıklamalar ile Türkiye iç siyasetinde Filistin konusunda uzlaşma halinde olduğu görüldü. Filistin-İsrail sorununa karşı aktif tutum sergileyen Türkiye, İsrail’in saldırgan politikalarından dolayı Filistin tarafında yer aldı.²⁵⁷ Türkiye’nin gösterdiği sert tepkilerin arkasında, Türk halkının Gazze’deki sivillere ve Gazze halkının içinde bulunduğu şartlara olan duyarlılığının rolü de büyüktü.²⁵⁸

Türkiye ilk andan beri saldırılara karşı tepkisini koyarak Başbakan Erdoğan çıkmış olduğu Ortadoğu turunda sorunlara çözüm arayışında bulundu. Yaşanan bu yoğun saldırılar ve İsrail’in pervasız tavırları sonrasında Türkiye Hamas’ın hamiliği konusunda artık nötr olamadı.²⁵⁹ Erdoğan ziyaretinin son gününde Filistin’de ulusal birliğin ve ateşkesin sağlanması hususunda Hamas ile uluslararası toplum arasında arabulucu olabileceklerini “Hamas’ın ateşkes şartlarını ve taleplerini BM Güvenlik Konseyi’ne taşıyabiliriz.[...] Hamas’ın Türkiye’ye güveni tamdır.” sözleriyle beyan etti.²⁶⁰

Türkiye, bu süreç içerisinde bölgedeki tüm aktörlerin sürecin bir parçası olması için çaba sarf ediyordu ve Filistin’deki aktörlerin dışlanmadan sürece dahil olmasını ve

²⁵⁴ Ertosun, **Filistin Politikamız Camp David’den Mavi Marmara’ya**, s.280.

²⁵⁵ “Erdoğan’dan Suudi Gazeteciye Ortadoğu Tepkisi”, **Milliyet**, 6 Ocak 2009

²⁵⁶ Bülent Aras, “Filistin Türk Diplomasisi Açısından Neden Önemli”, T.C Başbakanlık Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü, Ankara, 16 Şubat 2009.

²⁵⁷ İlker Aytürk, “The Coming of an Ice Age? Turkish–Israeli Relations Since 2002”, **Turkish Studies**, Vol. 12, Issue 4, 2011.

²⁵⁸ Çelikkol, **One Minute’ten Mavi Marmara’ya Türkiye İsrail Çatışması**, s.78.

²⁵⁹ Steven A. Cook, “Hamas’ Benefactors: A Network of Terror”, **Council on Foreign Relations**, September 9, 2014, s.3.

²⁶⁰ Ertosun, **Filistin Politikamız Camp David’den Mavi Marmara’ya**, s.280.

hepsiyle görüşülmesini istiyordu. Türkiye, kapsayıcı yöntemlerle gerginlik tırmanmadan bölgesel sorunların çözülebileceğine inanıyordu ve bu doğrultuda 18 Ocak 2009'da Hamas ile İsrail arasında ateşkes sağlanana kadar Arap ülkeleriyle Hamas arasında iletişim kurabilmek için yoğun diplomatik temaslarda bulundu. Türkiye'nin Hamas ile olan bu ilişkisinden Mısır ve Fransa da yararlanmak istedi.²⁶¹ Fransa Cumhurbaşkanı Sarkozy, Erdoğan'dan Türkiye'nin Hamas ve uluslararası aktörler arasında arabuluculuk yapmasını istedi. Ateşkese giden süreçte Arap ülkelerinin katılımıyla Doha ve Kuveyt'te iki ayrı toplantı yapıldı ve Doha'da yapılan Hamas ve Suriye'nin de katıldığı toplantıya Türkiye Başbakan Yardımcısı düzeyinde katıldı. Başbakanlık Başdanışmanı Ahmet Davutoğlu yaptığı açıklamada Hamas'ın ateşkesi kabul etmesinde Türkiye'nin rolünün büyük olduğunu ve çabalarının boşa gitmediğini ifade etti.²⁶² Türkiye'nin ateşkes konusundaki çabaları Avrupa liderleri tarafından da takdir edildi.²⁶³ Dolayısıyla Türkiye'nin, Hamas'ı bir aktör olarak sistem içinde tutma konusunda önemli bir katkı sağladığı söylenebilir.

Türkiye Gazze'de yaşanan trajedinin son bulması için bölgesel ve uluslararası düzeyde yoğun diplomatik çaba gösterdi. Erdoğan, İsrail'in Gazze üzerindeki ablukayı kaldırması karşılığında Hamas'ı da ateşkese ikna etmek için uğraştı.²⁶⁴ Başbakanlık Dış Politika Danışmanı Davutoğlu, Halid Meşal ile iki kez bir araya gelerek Hamas'ın siyasi sürece dahil olması için ateşkese ılımlı bakmasını ve Fetih ile uzlaşmaya varmasını tavsiye etti. Hatta bu çabası içinde ortak bir duruş sergilemek adına Arap ülkeleri arasında bağ kurmaya çalıştı. Türkiye'nin Gazze krizi ile ilgili olarak iki planı vardı: ateşkesin sağlanması ve Arap ve Türkiye yetkililerinin içinde bulunacağı uluslararası barış misyonunun kurulması. Böylelikle, Filistinli gruplar arasında istikrarın sağlanmasıyla uzlaşmaya varılacağı düşünülüyordu.²⁶⁵

²⁶¹ Yeşilyurt, "Orta Doğu'yla İlişkiler", s. 431.

²⁶² Yeşilyurt, s.432.

²⁶³ Talha Köse, "Türk Dış Politikasının Ortadoğu'daki Yeni Kimliği ve Çatışma Çözümlerinin Keşfi", **Türk Dış Politika Yıllığı 2010**, Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Mesut Özcan (Ed.), Ankara: SETA Yayınları, 2011, s.647.

²⁶⁴ Bülent Aras, "Turkey and the Palestinian Question", **SETA**, Brief No: 27, 1 January 2009, s.11.

²⁶⁵ Aras, "Turkey and the Palestinian Question", s.12.

Türkiye Hamas'ı ikna edebilecek en önemli aktörlerden biriydi. Öyle ki ABD; İsrail ve Gazze arasındaki gerilimin azalması için Türkiye'den Hamas'a baskı yapmasını istedi. Türkiye de Hamas'ı etkileme gücünü kullanarak ateşkes için önemli adımlar attı. Türkiye Hamas ve Batı arasındaki iletişimi sağlamak için Dökme Kurşun Operasyonu boyunca Hamas ile "iletişim kanallarını" açık tuttu.²⁶⁶

3. 3. Davos Zirvesi ve "One Minute" Olayı

Türkiye, Ortadoğu'da tüm taraflar arasında barışın sağlanması gerektiğini savunarak bölge barışına katkı sağlamak istedi. Ancak bölgede düzen kurucu bir aktör olarak çalışmalarında bulunurken bazı menfi gelişmeler ile karşı karşıya kaldı.

29 Ocak 2009'da Davos'ta düzenlenen Dünya Ekonomik Forumu'nun "Gazze: Ortadoğu'da Barış" başlıklı oturumunda Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ile İsrail Cumhurbaşkanı Şimon Peres arasında yaşanan kriz, bahsi geçen menfi gelişmelerden biridir. Erdoğan panelde yaptığı konuşmada:

"Gazze'ye bombalar inerken insanlık seyretti. İsrail'in elindeki silah gücü kitle imha silahları dahil acaba zerresi Gazze'de var mı? Filistin'in elinde var mı? Yok. Ama burada orantısız bir güç kullanımı var. BM'nin okulları bile vuruldu. [...] Gazze, Filistin adeta bir açık hava hapisanesi. Yatıp kalkıp tek bir şey söyleniyor: Hamas, Hamas, Hamas... Kusura bakmayın Gazze'de sadece Hamas örgütünün mensupları oturmuyor ki, Gazze'de sivil halk oturuyor[...] Sadece El Fetih'le bu süreci çözebilirsiniz. Hamas'ı da o masaya davet etmelisiniz, çünkü onlar da ülkenin bir tarafı ve üstelik seçim kazanmış bir parti. Dışarıda bırakırsanız netice alamazsınız"²⁶⁷ dedi.

Erdoğan ayrıca Türkiye'nin bu konuda oynayacağı her türlü role, verilen her göreve hazır olduğunu ifade etti. Erdoğan'dan sonra söz alan Peres, Türkiye'nin ithamlarının haksız olduğunu, Hamas'tan kendilerine atılan füzeler olduğunu ve İran'ın bölgede hakimiyet kurmak için Hamas'a silah verdiğini ifade ederek "İstanbul'a füze atılsaydı

²⁶⁶ Köse, "Türk Dış Politikasının Ortadoğu'daki Yeni Kimliği ve Çatışma Çözümlerinin Keşfi", s.646.

²⁶⁷ Muhammed Ferik, "Recep Tayyip Erdoğanlı Yıllar", e-kitap, 11 Şubat 2016.

siz ne yapardınız?”²⁶⁸ gibi bir soruyla yüksek sesle karşılık verdi. Erdoğan “one minute” diyerek moderatörden söz istedi. Moderatörün konuşmayı engellemesine rağmen Erdoğan İsrail’e yönelik eleştirilerini şöyle dile getirdi:

“Biliyorum ki sesinin bu kadar çok çıkması bir suçluluk psikolojisi. Benim sesim bu kadar yüksek çıkmayacak. Öldürmeye gelince öldürmeyi siz iyi bilirsiniz. Plajlardaki çocukları nasıl öldürdüğünüz, nasıl vurduğunuzu çok iyi biliyorum.[...] Tevrat'ın 6. maddesi der ki “Öldürmeyeceksin.” Burada öldürme var.”

Devamında oturma yöneticisine dönen Erdoğan, “Sana da çok teşekkür ediyorum. Benim için de bundan böyle Davos bitmiştir. Daha Davos'a gelmem” diyerek salonu terk etti.²⁶⁹ Davos’un ardından ülkeye dönen Erdoğan’ı havaalanında binlerce kişi karşıladı. Erdoğan orada yaptığı konuşmada kızgınlığının İsrail halkına olmadığını bu serzenişin tamamının İsrail yönetimine olduğunu söyledi.

Davos’ta yaşananlar Erdoğan’ın anlık tepkisinden ziyade “birikmiş bir politik tepkinin dışa vurumu idi.”²⁷⁰ Öyle ki Davos’taki hadise, yaşanan tartışma ve Erdoğan’ın paneli terk etmesi Türkiye ve uluslararası kamuoyunda büyük yankı uyandırdı. Böylesi “insanlık dışı” saldırıya verilen insani tepki tüm dünyada ve özellikle Ortadoğu’da da çok konuşuldu.²⁷¹ Fas’tan Pakistan’a kadar İslam dünyası Türkiye Başbakanı’nın İsrail Cumhurbaşkanı’na “azarlamasını” konuşuyordu.²⁷² Kırk yıllık Davos toplantılarında “merkez güçler” gücünü gösterir, sorunlara hep beraber çözüm bulmak zorundayız gibi açıklamalar yapılır ama çözümler merkez güçlerin belirlediği ekseninde tartışılırdı.²⁷³ Ancak o gün Filistin’in geleceğini konu alan panelde bu kurgu değişmiş oldu. Başbakan Erdoğan’ın yapmış olduğu konuşma uluslararası diplomasinin dili açısından alışılmadık ve beklenmedikti. Bir anlamda Filistin meselesinde herkesin bildiği ama söylemekten

²⁶⁸ “Davos’ta Gazze Tepkisi”, **Sabah**, 30 Ocak 2009.

²⁶⁹ “Benim için Davos Bitti”, **Hürriyet**, 30 Ocak 2009.

²⁷⁰ İnat ve Telci, “Türkiye’nin İran, İsrail/Filistin ve Suriye Politikası 2009”, s.130.

²⁷¹ İnat ve Telci, s. 131.

²⁷² Zengin, **Hoca: Türk Dış Politikası’nda “Davutoğlu Etkisi” 2002-2010**, s.233.

²⁷³ İbrahim Kalın, “Erdoğan Hakikati Söyledi: Kral Çıplak”, **SETA 2009 Yıllığı**, Ankara, 2010, s.64.

çekindiği hakikatler dile geldi ve Erdoğan “kral çıplak” diyebilen tek bölge lideri haline geldi.²⁷⁴

Erdoğan’ın bu çıkışı, Müslüman ülkelerde olumlu karşılandı ve Türkiye’nin imajını yükseltti. Ortadoğu’nun birçok ülkesine Erdoğan posterleri asılırken Hamas’ın kontrol altında tuttuğu Gazze şeridinde Erdoğan “ulusal kahraman” olarak anıldı.²⁷⁵ Kahraman ilan edilen Erdoğan’a Londra’da yayınlanan *Al Kuds El Arabi* gazetesinde “binlerce teşekkür edilerek”, “Erdoğan’ın paneli terk etmesinin Araplara da bir ders olduğu” yazıldı.²⁷⁶

Olaydan bir süre sonra Filistin Devlet Başkanı Mahmud Abbas Filistin’deki son gelişmeleri ve Ortadoğu’daki barış sürecini değerlendirmek üzere Türkiye’ye ziyarette bulundu. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, Cumhurbaşkanı Abdullah Gül ve Meclis Başkanı Köksal Toptan ile ayrı ayrı görüşmeler yapan Abbas, “Arap Barış Planına” katkı vermelerini istedi. Ayrıca Abbas, barışa çok uzak duran İsrail’in bu planı kabul etmemesi halinde bölgede “radikalizmin” artacağını da ifade etti. Görüşmede Türkiye’nin tavsiyeleri “ulusal birliğin sağlanması, Hamas’ın da barış görüşmelerine dahil edilmesi” yönünde olurken Abbas da Türkiye’nin sadece Filistin yönetimince gerçekleşecek barış girişimlerine destek vermesini istedi.²⁷⁷ Türkiye bu tavrı ile Ortadoğu’da stratejik bir önem ve destek kazanırken İsrail’i de tehdit etmediğini göstermiş oldu. Türkiye İsrail ile diyalogunu kesmeyerek arabuluculuk konusunda yardıma hazır olduğunun mesajlarını verdi.²⁷⁸

Türkiye, bölgedeki önemli aktörler ile diyalogu, Hamas üzerindeki etkisi ve “yükselen profili” ile barış çabalarında aktif bir rol oynuyordu.²⁷⁹ Ortadoğu ülkelerinde siyasi lider olarak görünen Erdoğan, kendi seçmen kitlesi ile Gazze üzerinden olumlu iletişim kurarak halkın talepleri ile bölge politikaları arasında uyum yakalayabiliyordu.²⁸⁰

²⁷⁴ Kalın, s.69.

²⁷⁵ Oğuzlu, “Türk Dış Politikasında Filistin Sorunu”, s.454.

²⁷⁶ Zengin, **Hoca: Türk Dış Politikası’nda “Davutoğlu Etkisi” 2002-2010**, s.233.

²⁷⁷ Ertosun, **Filistin Politikamız Camp David’den Mavi Marmara’ya**, s.286.

²⁷⁸ Ahmet Davutoğlu ile yapılan basın toplantısı, **Anadolu Ajansı**, 6 Haziran 2009.

²⁷⁹ Aras, “Turkey and the Palestinian Question”, s.8.

²⁸⁰ Bülent Aras, “Davos Krizi: Ortada Endişe Edilecek Bir Şey Yok”, **Taraf Gazetesi**, 31 Ocak 2009.

Hamas'ın üzerindeki etkiye ve Arap sokaklarındaki desteğe bakılınca bu amacına o dönemde ulaşmış olduğu görülüyor.

Başbakan Erdoğan 24 Eylül 2009'da BM Genel Kurulu'nda yaptığı konuşmada Filistin-İsrail ihtilafına değinerek tarafların barış için iki devletli çözüm konusunda uzlaşması gerektiğinin mesajını verdi. Ayrıca Gazze konusunda da insani trajedinin hala devam ettiğini ve bu durumu her seferinde ifade etmenin insani ve vicdani sorumluluğumuz olduğunu dile getirdi.²⁸¹ Ak Parti dönemi dış politikasında Müslüman dayanışmasının önemi her zaman vurgulanır. Bu bağlamda Türkiye'nin bakış açısından bakıldığında Filistin-İsrail çatışması "Müslüman davasının" meselelerinden biri olduğu için Hamas bu desteği hak ediyordu.²⁸²

Ufak bir gerginliğin büyük bir krize dönüşebileceği bu dönemde Türkiye ve İsrail birbirlerini kışkırtacak hareketler yapmamaya özen gösterirken ilişkilerin sakinleşmesi için de dikkatli davranıyordu.²⁸³ Fakat Davos hadisesinden sonra gerilen Türkiye- İsrail ilişkileri Ankara'nın "Anadolu Kartalı Tatbikatına" İsrail'i davet etmemesi ve Türkiye'de yayınlanan "Ayrılık" dizisinden dolayı daha da sıkıntıya girdi.²⁸⁴ Bu dönemde gerginliği artıran bir diğer sebep, Türkiye Tel Aviv Büyükelçisi Oğuz Çelikkol'un İsrail Dışişleri Bakanlığı tarafından tanışmak için davet edildiği ziyarette alçak koltukta oturtulmasıydı. Oğuz Çelikkol konu ile ilgili yaptığı açıklamada İsrail Dışişleri Bakan Yardımcısı Ayalon'un bu tavrının özür dilemiş olmasına rağmen, hiç etik olmadığını ve iki ülke arasında izleri uzun sürecek "diplomatik bir güvensizliğe" neden olduğunu belirtti.²⁸⁵

3. 4. Mavi Marmara Baskını ve Sonrasındaki Gelişmeler

Hamas'ın yönetimi ele geçirmesinden sonra İsrail, Gazze halkını seçim sonuçlarından dolayı cezalandırmak için bölgeye ekonomik yaptırım uyguluyordu. İsrail, Hamas üzerinde "baskı" yapmak için Gazze'ye ambargo uyguluyor ve herhangi bir yardımın geçmesine izin vermiyordu. Türkiye bu süreç içerisinde İsrail makamlarıyla görüşüyor;

²⁸¹ "Erdoğan'dan BM'de önemli mesajlar", **Hürriyet**, 24 Eylül 2009.

²⁸² Cook, "Hamas' Benefactors: A Network of Terror", s.4.

²⁸³ İnat ve Telci, "Türkiye'nin İran, İsrail/Filistin ve Suriye Politikası 2009", s.135.

²⁸⁴ İnat ve Telci, ss.132-135.

²⁸⁵ Çelikkol, **One Minute'ten Mavi Marmara'ya Türkiye İsrail Çatışması**, ss.92-95.

ancak Gazze'ye insani yardım malzemesi göndermek konusundaki taleplerine karşılık alamıyordu.²⁸⁶ Böyle bir ortamda 17 ülkeden yaklaşık 500 kişinin katıldığı “Filistin’e Yol Açık” konvoyu İngiltere’den yola çıktı ve 20 gün süren yolculuk sonunda Gazze’ye ulaştı. Ekibi karşılayan İsmail Haniye yaptığı konuşmada:

“...şimdi Türkiye bütün gücü ve kuvvetiyle Filistin’e, Kudüs’e geri dönüyor. Bu Allah’ın bir lütfü. Türk halkının adaleti... Bu ayrıca Başbakan Erdoğan’ın da asaletidir. Bu AK Parti siyasetinin de bir parçasıdır. Türkiye’nin özellikle Gazze savaşındaki duruşu ile gurur duyduk. O siyasi duruşu bizi bu yapılan yardımlardan bile daha mutlu etti. Özellikle bütün dünya Türkiye başbakanının Siyonistlerin liderine nasıl bağırıldığını gördü. Bu sadece Türkiye’nin sinirlenmesi, öfkesi değildi. İsrail’e karşı duranların bir tavrı idi. Ve bu duruş herkese mutluluk verdi.”²⁸⁷

Filistin meselesinin çözümüne katkı yapmak isteyen Türkiye, sahip olduğu duruş ile bölge ülkelerine yol gösterici olurken Filistin halkının da gönlünü kazanıyordu. Özellikle Başbakan Erdoğan, Büyükelçiler Konferansında yaptığı konuşmada meseleyi uluslararası mecralara taşıyor ve Gazze’de yaşayan insanların bir açık hava hapisanesinde yaşadığına dikkat çekiyordu.²⁸⁸ Türk kamuoyunda bazı kesimler tarafından Hamas’ın dünya görüşleri tamamen benimsenmemiş olsa da, Filistin davasına her zaman geniş halk desteği vardı. Türk halkının Filistin’in meşru haklarını desteklemesiyle birlikte AK Parti iktidarı da halktan aldığı bu destek ile özellikle Filistin’in “devlet olma” konusuna göstermiş olduğu samimi alaka ile bir bakıma Hamas’a da destek oldu.²⁸⁹

Türkiye’nin Hamas ile yakın ilişki kurmasının sebeplerinden biri de hükümet dışı aktörlerin Hamas ile olan yakın ilişkisiydi. Bu aktörlerden biri olan İnsan Hakları ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı’nın (İHH), Türkiye ve Hamas arasında aktif rol

²⁸⁶ Çelikkol, **One Minute’ten Mavi Marmara’ya Türkiye İsrail Çatışması**, s.101.

²⁸⁷ “Filistin’e Yol Açık”, Ak Parti Genç İstanbul, 9 Ocak 2010.

²⁸⁸ “Eksenimiz Kaymadı Vicdanımız Sızladı”, **Hürriyet**, 8 Ocak 2010.

²⁸⁹ Cook, “Hamas’ Benefactors: A Network of Terror”, s.3.

oynadığı iddia ediliyordu.²⁹⁰ Bu iddia, Ak Parti ve İHH'nın benzer dini ve ideolojik köklere sahip olması ve Ak Partide üst düzey pozisyonlarda görev yapan isimlerin İHH'nın düzenlemiş olduğu “Filistin’e Yol Açık” konvoyuna katılması ile güçleniyordu.²⁹¹ Lindenstrauss ve Kıvam yazdıkları makalede İHH başkanı Bülent Yıldırım’ın 2010 yılının Şubat ayında *Anlayış Dergisi’ne* verdiği röportajdaki ifadelerinden esinlenerek böyle bir kanıya vardı. Yıldırım röportajda Türk dış politikası ile birçok konuda paralel düşündüklerini ve arazide birlikte hareket ettiklerini söylemişti.

Aynı dönemde İHH ve farklı yardım kuruluşları Gazze’de yaşanan zor duruma uluslararası kamuoyunun dikkatini çekmek için, “Rotamız Filistin Yükümüz İnsani Yardım” sloganıyla insani yardım malzemelerinin taşınacağı küçük gemilerden oluşan bir filo ile Gazze’ye doğru hareket etmek için bir çalışma yürütüyordu. Dışişleri Bakanı Davutoğlu filo ile ilgili sorulara “gemilerin sivil bir girişim olduğunu, uluslararası ve Türk sivil toplum kuruluşları tarafından düzenlenen sivil bir inisiyatif hareket” olduğunun cevabını verdi²⁹² ve Türkiye’nin ilkesel olarak Gazze’de ablukanın bir an önce kalkmasını istediğini ifade etti.

Gazze yönetiminin Hamas’ın idaresine geçmesinden sonra İsrail’in uyguladığı yaptırımlar sertleşmişti. Dökme Kurşun Operasyonundan sonra da İsrail Gazze Şeridini denizden abluka altına almıştı.²⁹³ İHH yetkilileri yaptıkları açıklamada Gazze’de yaşananların hukuka uygun olmadığını, ablukaya dikkat çekmek için yola çıktıklarını ve gemilerin içinde “çeşitli tıbbi malzemelerin, kıyafet, gıda maddelerinin, kırtasiye, oyuncak, son saldırılarda yıkılan “Şifa hastanesinin” ve “diğer binaların yeniden yapılması” için gerekli olan malzemelerin ve jeneratör gibi cihazların” yer aldığını belirtti.²⁹⁴

²⁹⁰ Gallia Lindenstrauss ve Süfyan Kadir Kıvam, “Turkish-Hamas Relations: Between Strategic Calculations and Ideological Affinity”, **Strategic Assasment**, Vol. 17, Nu.2, July 2014, s.12.

²⁹¹ Lindenstrauss ve Kıvam, s.12.

²⁹² Ertosun, **Filistin Politikamız**, s.287.

²⁹³ Ahmet Hamdi Topal, “İsrail’in Gazze Ablukası ve Mavi Marmara Saldırısı”, **MHB**, Yıl 32, S. 1, 2012 s.106.

²⁹⁴ İHH İnsani Yardım Vakfı, “Rotamız Filistin Yükümüz İnsani Yardım Filosu Özet Raporu”, 2010, s.14.

Bölge halkının en temel ihtiyaçlarının karşılanması için 36 farklı ülkeden sivil toplum kuruluşları, yardım gönüllülerinin yer aldığı insani yardım filosu “insan hakları aktivizmi” olarak tanımlanmaktadır. Bu aktivizm hareketi de uluslararası hukuka uygundu ve insan haklarının temel özellikleri arasındaydı.²⁹⁵

İnsani yardım amacıyla hükümet dışı kuruluşlar tarafından yürütülen bu organizasyon daha harekete geçmeden İsrail makamları ile görüşüldü ve filonun yardım amaçlı yola çıktığı bilgisi verildi. Ancak İsrail yardım konvoyu ile ilgili sert açıklamalarda bulundu ve bunun üzerine İsrail’deki Türk büyükelçiliği Ankara’ya üstü kapalı mesaj göndererek İsrail’in şiddete başvurabileceğini ilettiler. Büyükelçi Oğuz Çelikkol 30 Mayıs sabahı İsrail Savunma Bakanı Ehud Barak ile bir görüşme gerçekleştirdi ve olayın boyutlarının büyütülmemesini istedi. 31 Mayıs günü de İsrail Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Yossi Gal ile görüşen Çelikkol aynı temennileri ilettiler.²⁹⁶

Ancak, 30 Mayıs 2010’da Gazze’ye doğru yola çıkan filo, İsrail özel hareket güçleri tarafından saldırıya uğradı. İsrail açık denizde tüm devletlere tanınan geçiş serbestliğini kullanan Mavi Marmara gemisine uluslararası sularda saldırı.²⁹⁷ İsrail saldırıda “4 savaş firkateyni, iki denizaltı, 3 helikopter ve yaklaşık 30 zodyak botu” kullandı.²⁹⁸ İsrail askerlerinin filoda bulunan Mavi Marmara gemisine uluslararası sularda yaptığı baskında Türkiye’den katılan 9 aktivisti öldürdü.²⁹⁹ Mavi Marmara birçok milletten aktivistin, gönüllünün bir arada bulunduğu İsrail’in Gazze’ye uyguladığı ambargonun kaldırılması için yola çıkmış filodaki gemilerden biriydi. İsrail’in saldırısından sonra gemideki tüm aktivistler ve gemi mürettebatı gözaltına alınarak Aşdod Limanı’na götürüldü, gemideki tüm malzemelere el konuldu ve iki gün boyunca da İsrail hapishanelerinde tutuldular. Yaşanan bu olaylar karşısında Türkiye’nin tepkisi çok sert

²⁹⁵ Topal, “İsrail’in Gazze Ablukası ve Mavi Marmara Saldırısı”, s. 107; Detaylı bilgi için bkz. Turgut Tahranlı, “İnsan Hakları Aktivizmi Işığında Mavi Marmara Vakası”, **Güncel Hukuk**, Temmuz 2010, s.38-39.

²⁹⁶ Çelikkol, **One Minute’ten Mavi Marmara’ya Türkiye İsrail Çatışması**, s.104.

²⁹⁷ Topal, “İsrail’in Gazze Ablukası ve Mavi Marmara Saldırısı”, s.108.

²⁹⁸ Kemal İnat ve İsmail Numan Telci, “Türkiye’nin İran, İsrail ve Suriye Politikası”, **Türk Dış Politikası Yılı 2010**, Burhanettin Duran, Kemal İnat, Mesut Özcan (Ed.), Ankara: SETA Yayınları, 2011, s.111.

²⁹⁹ Robert Brooth, “Israeli attack on Gaza Flotilla Sparks International Outrage”, **The Guardian**, May 31, 2010.

oldu. Büyük oranda uluslararası destek alan Türkiye, İsrail'in yapmış olduğu bu saldırıyı “devlet terörü” ve “korsanlık” olarak nitelendirdi. Büyükelçi Oğuz Çelikkol merkeze çağrılarak ilişkiler maslahatgüzar düzeyine indirildi.³⁰⁰

Bu saldırının ilk anları gemide bulunan basın kuruluşları tarafından tüm dünyaya canlı duyuruldu. Richard Falk'a göre 31 Mayıs'taki saldırının yarattığı “küresel sarsıntı” tüm dikkatleri Gazze'ye çekti ve sivil toplum ablukaya meydan okuyarak hükümetlerin yapamadığını yaptı.³⁰¹

Yaşanan Mavi Marmara olayı ile Filistin meselesi Türk kamuoyunun birçok kesiminin söylemlerinde daha çok “Gazze” özeline indirgenmiş oldu.³⁰² Dünya basınında yankı bulan bu olayla ilgili İsrail, filonun Hamas'a destek vermek üzere düzenlenmiş “uluslararası bir provokasyon” olduğu açıklamasında bulundu ve İsrail'in “kendini savunma” hakkı olduğunu ifade etti.³⁰³ Mavi Marmara baskınının ardında duran İsrail'i birçok devlet lideri kınayarak durumun endişe verici olduğunu belirtip, ambargonun kalkmasını istediler.³⁰⁴ ABD Başkanı Obama ise yaşananlardan üzüntü duyduğunu ifade ederek kınamaktan kaçındı.³⁰⁵

Bu olayın Türkiye- İsrail ilişkilerinde bir dönüm noktası olduğu söylenebilir. Genelde “Arap-İsrail, FKÖ-İsrail, Hamas-İsrail ve FKÖ-Hamas” çatışmalarına karşı pozisyon belirleyen Türkiye, sorunun bir tarafı haline gelmiş oldu.³⁰⁶ Türkiye'nin çağrısıyla 31 Mayıs'ta toplanan BM Güvenlik Konseyi'nde konuşan dönemin dışişleri bakanı Davutoğlu, İsrail'in uluslararası sularda gerçekleştirdiği saldırının “korsanlık, haydutluk ve devlet tarafından işlenmiş bir cinayet” olduğunu ifade etti ve uluslararası bir soruşturma açılmasını, ölen ve yaralananların ailelerine tazminat ödenmesini ve İsrail'in Gazze'deki ablukaya son vermesini talep etti.³⁰⁷ İsrail'in BM daimi temsilci vekili

³⁰⁰ “Mavi Marmara'da Neler Olmuştu?”, **Yeni Şafak**, 22 Mart 2013.

³⁰¹ Richard Falk, “Gazze'deki Felaket”, Çev. Alpaslan Balcı, **DÜBAM**, Temmuz 2010.

³⁰² Lindenstrauss and Kıvam, “Turkish-Hamas Relations: Between Strategic Calculations and Ideological Affinity”, s.8.

³⁰³ İnat ve Telci, **Türk Dış Politikası Yılığ 2010**, s.113.

³⁰⁴ “Israel Must Listen to the World”, **The Independent**, 6 June 2010.

³⁰⁵ “Dakika Dakika Dünyayı Ayağa Kaldıran Saldırı”, **Hürriyet**, 31 Mayıs 2010.

³⁰⁶ Ertosun, **Filistin Politikamız Camp David'den Mavi Marmara'ya**, s.293.

³⁰⁷ “Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu BM'de Konuştu”, **Hürriyet**, 31 Mayıs 2010.

Daniel Carmon filonun organizatörlerinden İHH'nın Hamas gibi radikal örgütlerle irtibatlı olduğunu ve ablukayı kırmaya çalışan gruba karşı kendilerini savunduklarını ifade etti. O dönemde Şili'de bulunan Başbakan Erdoğan programını yarıda kesip Türkiye'ye döndü. Partisinin grup toplantısında yaptığı konuşmada "Türkiye'nin yeni yetme öksüz, kabile bir devlet olmadığını ve bu işin peşini bırakmayacaklarını" söyledi.³⁰⁸

Acil olarak toplanan BM Güvenlik Konseyi İsrail'i sert biçimde kınadıklarını duyurdu ve İsrail'in tuttuğu gemileri ve sivilleri acilen bırakmasını, getirilen insani yardımların dağıtılmasını ve şeffaf bir soruşturma yapılmasını kararlaştırdı.³⁰⁹ İsrail ise Soruşturma Komisyonunu tanımadığını bildirdi. BM İnsan Hakları Komisyonu, İngiltere'den Sir Desmond de Silva, Trinidad ve Tobago'dan Karl Hudson Philips ve Malezya'dan Mary Shanthi Dairiam'dan oluşan 130 kişilik ekiple soruşturma panelini başlattı.³¹⁰ Raporda ambargo altında yaşayan Gazzelilerin füzeler bahane edilerek toplu şekilde cezalandırıldıklarına yer verilirken İsrail'in insani hukuk kurallarını ihlal ettiği beyan edildi.³¹¹ Mavi Marmara saldırılarına Hamas ve El Fetih de tepki gösterirken Mahmud Abbas baskını katliam olarak nitelendirerek üç günlük yas ilan etti.³¹²

Mavi Marmara olayıyla İsrail ile ilişkiler iyice gerildi ve geriye dönülmesi zor ve sıkıntılı bir süreç başladı. Hamas-Türkiye ilişkileri pekişirken Türkiye'nin bu konuda çizmiş olduğu yol haritasını değiştirmek İsrail için zorlaştı. Türkiye üç askeri ortak tatbikatı iptal ederken İsrail de insansız istihbarat uçağının kullanımı ile ilgili Türk askerlerini eğiten operatörlerini geri çağırdı.³¹³

Artan baskılar üzerine İsrail Hükümeti operasyonu soruşturmak üzere Turkel komisyonunu kurdu, fakat gündeminin İsrail hükümeti tarafından belirlenmesi ve

³⁰⁸ Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın TBMM Meclis Grubunda yaptığı konuşma, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık, 1 Haziran 2010.

³⁰⁹ "Security Council Condemns Acts Resulting in Civilian Deaths during Israeli Operation against Gaza-Bound Aid Convoy, Calls for Investigation, in Presidential Statement", **United Nations**, 31 May 2010.

³¹⁰ İnat ve Telci, **Türk Dış Politikası Yılığ** 2010, s.114.

³¹¹ "Mavi Marmara Raporu Resmen Açıklandı.", **Habertürk**, 2 Eylül 2011.

³¹² "Dünyadan İsrail'e Sert Tepkiler", **Habertürk**, 31 Mayıs 2010.

³¹³ Yeşilyurt, "Orta Doğu'yla İlişkiler", s. 444.

komisyon üyelerinin İsrail tarafından seçilmesi komisyonun güvenilirliğine gölge düşürdü.³¹⁴ Turkel raporuna göre gemiye yapılan müdahale uluslararası hukuka uygundu. Bunun üzerine Türkiye de bir komisyon kurarak ablukanın ve gemiye yapılan saldırının uluslararası hukuka aykırı olduğunu, bu durumun “devlet-destekli terörizm” olduğunu ifade etti.³¹⁵ BM İnsan Hakları Konseyi Veri Toplama Misyonu da yayınladığı raporda gemilere müdahalenin “orantısız” ve “kabul edilemez gaddarlık düzeyinde” olduğunu; ayrıca Gazze’ye uygulanan ablukanın da kabul edilemeyecek bir uygulama olduğunu belirtti.³¹⁶ BM konu ile ilgili olarak uluslararası bir komisyonun inceleme yapmasını istedi ve oluşturulan Palmer komisyonu ile çalışmalara başlandı. Ancak Palmer Raporu, Türkiye’nin taleplerinden sadece tazminatın ödenmesini tavsiye ederken, özür yerine de “üzüntüsünü uygun bir biçimde belirtmesi” ifadesine yer verdi. Ablukanın kaldırılması konusuna da hiç değinilmedi. Bu durumdan rahatsız olan Türkiye İsrail’e karşı yaptırım paketi uygulamaya karar verdi. Ahmet Davutoğlu’nun açıkladığı pakette;

"1- Türk İsrail diplomatik ilişkileri ikinci kâtip düzeyine indirilecektir. İkinci katip düzeyi üzerindeki tüm görevliler, başta büyükelçi olmak üzere en geç Çarşamba günü ülkelerine geri döneceklerdir.

2- Türkiye ile İsrail arasındaki askeri anlaşmaların tümü askıya alınmıştır.

3- Doğu Akdeniz’de en uzun kıyısı bulunan sahildevletleri olarak Türkiye, Doğu Akdeniz’de seyri-sefer serbestisi için gerekli gördüğü her türlü önlemi alacaktır.

4- Türkiye, İsrail’in Gazze’ye uyguladığı ablukayı tanımamaktadır. İsrail’in 31 Mayıs 2010 tarihi itibarıyla Gazze’ye yönelik uyguladığı ambargonun Uluslararası Adalet Divanı’nda incelenmesini sağlayacaktır. Bu doğrultuda BM Genel Kurulu’nu harekete geçirmek için girişimlere başlıyoruz.

³¹⁴ Ertosun, **Filistin Politikamız Camp David’den Mavi Marmara’ya**, s.297.

³¹⁵ “Report On The Israeli Attack On The Humanitarian Aid Convoy To Gaza On 31 May 2010”, **Turkish National Commission Inquiry**, Ankara, February 2011, s.117.

³¹⁶ Ertosun, s.301.

*5- İsrail saldırısının Türk ve yabancı tüm mağdurlarının mahkemelerdeki hak arama girişimlerine gereken her türlü destek verilecektir.*³¹⁷

Yapılan bu açıklamadan sonra İsrail'in Ankara Büyükelçisi Türkiye'yi terk etti ve diplomatik ilişkiler 1991 seviyesine geriledi.³¹⁸ Türkiye daha önce de Tel Aviv'deki "misyon şefini" geri çekmişti; ancak o zamanki tepkiler Arap-İsrail çatışmalarına bağlı tepkilerken, bu kez ilk defa doğrudan Türkiye-İsrail arasındaki krize göre bir tavır belirledi.³¹⁹ Türkiye'nin tavrı en baştan beri netti ve talepler yerine getirilmediği sürece de ilişkiler normalleşmeyecekti. Türkiye, İsrail ile olan sorunlarda ilişkilerine belli kotalar koysa da iki ülke arasındaki ekonomik ilişkiler devam etti ve askeri alandaki işbirliklerinde geri adımlar olsa da anlaşmalar geçerliliğini korudu. Alınan bu kararlar ile aslında İsrail'i Türkiye'nin istediklerini yapmaya teşvik vardı. Çünkü Türkiye Yahudi düşmanı gibi görünmek istemiyordu.³²⁰ Türkiye'nin bu süreçte aldığı kararlar diğer dönemdeki kararlara göre daha önemli ve radikaldi.³²¹ Ancak Türkiye'nin açıkladığı bu tedbirler İsrail tarafında karşılık bulmadı. 23 Mayıs 2012'de Mavi Marmara baskınında işlenen suçlara ilişkin iddianame İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığı'na ve oradan da 7. Ağır Ceza Mahkemesine sevk edildi. Nihayetinde Türk dış politikasında Filistin meselesi öncelikli ve ulusal bir mesele haline geldi. Ayrıca bu durum İsrail-Filistin görüşmelerinde Türkiye'nin arabulucu olma etkisinin de azalacağını gösteriyordu.

Ancak Filistin sorununu yıllardır "içselleştirmiş" olan Türk kamuoyu İsrail ile ilişkilerde yaşanan gerilimlerden rahatsız olmuyordu.³²² Dökme Kurşun Operasyonundan beri Türkiye'nin İsrail'e yöneltmiş olduğu eleştiriler Müslüman coğrafyalarda özellikle Arap toplumlarında olumlu karşılanıyordu. Hamas ve Ak Parti arasındaki yakın ilişki de parti seçmenleri tarafından olumlu karşılık buluyordu. Buna gerekçe olarak seçmenin dindar ve muhafazakar yapısı gösterilse de sol kesimler dahil

³¹⁷ "Türkiye'den İsrail'e 5 Yaptırım", **Radikal**, 2 Eylül 2011.

³¹⁸ Yeşilyurt, "Orta Doğu'yla İlişkiler", s.444.

³¹⁹ Çelikkol, **One Minute'ten Mavi Marmara'ya Türkiye İsrail Çatışması**, s. 107.

³²⁰ Mensur Akgün, "İsrail-Türkiye İlişkileri ve Arap Dünyasında Değişim", **Türk Dış Politikası Yıllığı 2011**, Burhanettin Duran, Kemal İnat, Ali Resul Usul (Ed.), Ankara: SETA Yayınları, 2012, s.160.

³²¹ Ertosun, **Filistin Politikamız Camp David'den Mavi Marmara'ya**, s.305.

³²² Akgün, **Türk Dış Politikası Yıllığı 2011**, s.161.

Türkiye'nin siyasi yelpazesinde her daim Filistin'e sempati duyuluyordu. Duyulan bu sempatiden dolayı da siyasi aktörler yaşanan meselelerde arkasına aldıkları kamuoyu desteğiyle sert çıkışlarda bulunabiliyordu.³²³

2011 yılında gerçekleşen tutuklu takasında serbest bırakılan mahkumların Türkiye'ye gönderilmesi mevzusu da Türkiye İsrail ilişkilerini etkilemiştir. 2006 yılından beri Hamas'ın elinde tutulan İsrail askeri Gilat Şalit'in serbest bırakılması karşısında Filistinli 1027 tutuklunun serbest bırakılması teklif edildi; ancak 500'e yakını serbest bırakıldı, geri kalan mahkumların da ilerleyen dönemde serbest bırakılacağı söylendi. Bu mahkumların 40'ının Türkiye'ye gönderilme teklifine karşı Türkiye 10 kişiyi kabul edebileceğini bildirdi.³²⁴ Dışişleri Bakanı Davutoğlu tutukluları kabul etmenin insani bir mesele olduğunu ve serbest bırakılan tutukluların suçlu kabul edilmediğini ifade etti.³²⁵ Ayrıca Davutoğlu takas konusunda Halid Meşal ve Mahmut Abbas ile de görüşüğünü ve Türkiye'nin daima Filistinlilerin yanında yer aldığını söyledi.³²⁶ Başbakan yardımcısı Bülent Arınç, “insani amaçlarla bir takasın yapılmasında ve Şalit'in can güvenliğinin bugüne kadar korunmasında Türkiye'nin çok önemli katkıları olduğunu” söyledi.

Arap baharının başlaması ile birlikte Türkiye'nin dış politika gündemi Suriye üzerine yoğunlaştı. 2012 yılı içerisinde Türkiye ve İsrail'in tekrar ilişki kurulması konusunda hamleleri olsa da bu girişimler yetersiz kaldı. Ocak ayında Gazze'deki Filistin Hükümeti Başbakanı İsmail Haniye ilk yurt dışı ziyaretini Türkiye'ye yaptı. Ziyaretleri kapsamında Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ile görüşen Haniye, Ak Parti, CHP, BDP ve SP gibi siyasi partilerle de görüştü. Haniye ile görüşen Kılıçdaroğlu yaptığı açıklamada Filistin mücadelesine öteden beri destek verdiklerini, ablukayı gayrimeşru bulduklarını ve Filistin'in BM'de bağımsız bir devlet olarak yerini almasını görmeyi çok istediklerini ifade etti.³²⁷ Haniye ayrıca Türkiye'ye “devam eden desteğinden”³²⁸

³²³ Linderstauss and Kıvam, “Turkish-Hamas Relations: Between Strategic Calculations and Ideological Affinity”, s.8.

³²⁴ “İsrail'le Hamas Arasında Tarihi Takas”, **Al Jazeera**, 18 Ekim 2011.

³²⁵ “Şalit ve Yüzlerce Filistinli Tutuklu Artık Serbest”, **Hürriyet**, 18 Ekim 2011.

³²⁶ Kemal İnat, İsmail Numan Telci, “Türkiye'nin İran, Suriye, İsrail ve Lübnan Politikası 2011”, **Türk Dış Politikası Yılığ 2011**, Burhanettin Duran, Kemal İnat, Ali Resul Usul (Ed.), Ankara: SETA Yayınları, 2012, s.251.

³²⁷ “Kılıçdaroğlu ile Kimya Barışıklığı”, **Milliyet**, 4 Ocak 2012.

dolayı ve esir takası sonrası Türkiye'ye gelen Filistinlileri kabul ettiği için teşekkürlerini sundu.³²⁹ Haniye'nin bu ziyareti uluslararası medyada geniş yer buldu. The Washington Times gazetesi İsmail Haniye'nin Türkiye'de bir kahraman gibi karşılandığını yazdı ve Haniye'nin Mavi Marmara gemisi önünde yaptığı konuşmadaki “Dünyaya şunu açıklamak istiyoruz ki, sizin şehitleriniz bizim şehitleriniz, sizin yaralılarınız bizim yaralılarımız, sizin kanınız bizim kanımız” sözlerine yer verdi.³³⁰

İsmail Haniye'nin ardından Türkiye, Mart ayında Hamas lideri Halid Meşal'i ağırladı. Cumhurbaşkanı Gül, Başbakan Erdoğan ve Dışişleri Bakanı Davutoğlu ile görüşen Meşal, Ak Partinin 4. olağan kongresine katıldı. Kongrede büyük bir coşkuyla karşılanan Meşal, Türk insanının Filistin davasına göstermiş olduğu samimi duygulardan memnuniyetini ifade etti. Filistin'de yaşanan bölünmeyi kendilerinin de istemediğini dile getiren Meşal, Filistin'in sadece Hamas'a ait olmadığını tüm Filistin'in çocuklarına ait olduğunu vurguladı.³³¹ Meşal'in Ak Partinin 4. olağan kongresinde büyük bir coşkuyla karşılanmasını, Hamas ve hükümeti yöneten kadronun benzer ideolojik kökenden geldiği şeklinde yorumlamak yerine Türk halkının Filistin meselesine olan samimi duygu ve duyarlılığı olarak anlamak daha doğru olur.³³² Kılınç'a göre 2006 yılındaki ziyaretinde tam bir muhatap bulamayan Meşal, Ak Parti kongresinde onur konuğu olarak ağırlanıyor ve Filistinli muhataplarıyla görüşme yaparken Türkiye artık “İsrail'i gözetmek” zorunda hissetmiyordu.³³³ Başbakan Erdoğan da televizyona verdiği bir röportajında Hamas'ı terör örgütü olarak görmediğini ve Hamas'ın siyasi bir parti olduğunu söyledi.³³⁴

³²⁸ Ayla Albayrak, “ Hamas PM Praises Mavi Marmara Martyrs”, **The Wall Street Journal**, 2 January 2012.

³²⁹ Sebnem Arsu ve Ethan Bronner, “Gaza Primer in Turkey, in First Official Trip Abroad”, 2 January 2012.

³³⁰ Ben Birnbaum, “ Hamas leader gets hero's welcome in Turkey”, **The Washington Times**, 2 January 2012.

³³¹ “Meşal: Artık İslam Aleminin de Liderisin”, **NTV**, 30 Eylül 2012

³³² Taha Kılınç, “ Hamas Cephesinden Son Haberler”, **USA Sabah**, 1 Ekim 2012.

³³³ “İslam Aleminde Bir Liderisin”, **Sabah**, 30 Eylül 2012.

³³⁴ Gallia Lindenstrauss, “The Arab Spring and Turkey's Relations with Hamas “and the Palestinian Authority”, **Turkey and the Arab Spring Embracing People Power**, European Institute of the Mediterranean, March 2012, s.20.

Halid Meşal'in ziyareti sonrasında İsrail medyasında Türkiye'nin Hamas'a maddi yardımda bulunacağı ve irtibat bürosu açması için izin vereceği haberleri yer aldı.³³⁵ Başbakan yardımcısı Bülent Arınç bu haberlerin doğru olmadığını belirterek Filistin'de birlik ve beraberliğin güçlendirilesinden yana olduklarını, Hamas ile ilişkilerinin de bununla sınırlı olduğunu söyledi.³³⁶

Meşal'in ziyaretinin ardından milli uzlaşma için Türkiye de harekete geçerek Başbakan Erdoğan ve heyeti Katar'a gitti. Dışişleri Bakanı Davutoğlu burada Halid Meşal ile görüştü. Fetih ve Hamas arasında birliğin sağlanması konusunda ne gibi adımlar atılması gerektiğine dair görüşme yaptı. Filistin milli uzlaşmasına ilişkin Hamas ve Fetih üzerinde nüfuzu olan Türkiye, Mısır ve Katar senkronize bir şekilde çalışıyordu. İsrail'in Gazze'ye uyguladığı abluka ile Gazze'den "başarısız devlet" çıkarmaya çalışma politikasına rağmen Filistin'in tek ve uzlaşmış bir parti olarak çözüm masasına oturması için çabalıyorlardı.³³⁷

Türkiye eleştirilere maruz kalsa da aslında Hamas ile olan irtibatı ABD ve Batılı devletlerin de işine gelmekteydi. Örneğin 2007 yılında Hamas'ın intihar saldırılarına son vereceği Arap Barış Planını kabul etmesinde Türkiye'nin etkisi büyüktü.³³⁸ Ancak bu çabalar İsrail'in daha sonraki süreçte Gazze'ye saldırmasını engelleyemedi. Türkiye bu saldırılar sonucu ateşkes için arabuluculuk çalışmalarını yürüttü. Hamas'ı etkileme gücünü kullanarak ateşkes için önemli girişimlerde bulundu. Türkiye'nin Hamas'ı sistem içinde bir aktör olarak tutma çabası, Filistin-İsrail meselesine katkı sağladı. Özellikle Hamas ile geliştirdiği ilişkiler zaman zaman Mahmud Abbas yönetimini rahatsız etmiş olsa da Abbas yönetimi de Hamas konusunda Türkiye'den yardım istedi. Filistin'deki barış inşasına diplomatik ve ekonomik katkılar veren Türkiye bölgede istikrarın ancak kalıcı bir barışla mümkün olacağına inandığından bu yönde plan ve yatırımlar gerçekleştirdi. Özellikle ekonomik yatırım ve teşviklere önem veren Türkiye'nin bu planları İsrail'in belirli aralıklarla Gazze'ye saldırmasıyla sekteye uğradı.

³³⁵ Zvi Bar'el, "Turkey May Provide Hamas with \$300 Million in Annual", **Haaretz**, 28 January 2012.

³³⁶ "Hamas İddiasını Yalanladı", **Aljazeera**, 30 Ocak 2012.

³³⁷ Ufuk Ulutaş, "Türkiye'nin İsrail- Filistin Politikası 2012", **Türk Dış Politikası Yıllığı 2012**, Burhanettin Duran, Kemal İnat, Ufuk Ulutaş (Ed.), Ankara: SETA Yayınları, 2013, s.221.

³³⁸ Köse, " Türk Dış Politikasının Ortadoğu'daki Yeni Kimliği ve Çatışma Çözümlerinin Keşfi", s.646.

Ak Parti iktidarı Ortadoğu politikasının merkezinde olan Filistin meselesinin çözümü noktasında sadece İsrail'in politikalarının değişmesinin yeterli olamayacağını düşünüyordu. Bu bağlamda El Fetih ve Hamas arasında imzalanan Kahire anlaşmasında arabulucu rol üstlendi. Yapılan anlaşma uygulanması noktasında başarısız olsa da taraflar arasındaki diyalogu artırdı.³³⁹

Türkiye, Filistin'in uluslararası arenada var olması için de yoğun bir çaba sarf etti. Filistin yetkililerini BM'deki statüsünün yükseltilmesi için başvuru konusunda cesaretlendirdi ve Filistin, 29 Kasım 2012'de "gözlemci kuruluş" statüsünden "üye olmayan gözlemci devlet" statüsüne yükseltildi.³⁴⁰ Türkiye bu süreçte BM Genel Kurul üyelerinin olumsuz oy kullanmaması hususunda iknaları için büyük bir gayret göstermişti. Hatta Türkiye'nin Filistin oylamasındaki rolünün abartıldığına dair eleştirilerin yapıldığı günlerde Mahmud Abbas Türkiye'ye oynadığı aktif rol için teşekkür ziyaretinde bulundu. Türkiye bu yükselmenin İsrail-Filistin görüşmelerine katkı sağlayacağını düşünüyordu. Bu durum Batı medyasında Hamas'ın yeni arkadaşının Türkiye olduğu, Türkiye'nin İsrail ile olan ilişkisini bitirdiği ve kendine yeni müttefik olarak Hamas'ı seçtiği şeklinde yer aldı.³⁴¹ 2006 seçimlerinden başarıyla çıkan Hamas'ın akabinde yaptığı Türkiye ziyareti sonrasında Türkiye'nin Hamas üzerindeki nüfuzu artmış, 2008 Gazze saldırıları ve Mavi Marmara olayı ile de ilişkileri güçlenmişti. Türkiye ve El Fetih arasında Türkiye'nin Hamas ile olan yakın ilişkilerinden dolayı bazen sıkıntılar yaşansa da El Fetih tarafı da Türkiye'nin göstermiş olduğu çabadan memnundu.³⁴²

2010 yılında bölgede başlayan Arap hareketleri sonrası Türkiye bölgedeki rolünü güçlendirmek için gayret gösterdi. Hamas ile olan ilişkisinde de yeni gelişmeler yaşandı. İsrail hapishanelerinden serbest bırakılan Hamaslı tutukluları Türkiye'ye kabul etti ve iddiaya göre serbest dolaşabilmeleri için şahıslara "Türk pasaportu" verdi.³⁴³

³³⁹ Selin M. Bölme, "Gazze'de Katliam; Türkiye, Ortadoğu ve Filistin Sorunu", **Seta Analiz**, Sayı 3, Ocak 2009, s.17.

³⁴⁰ Ulutaş, "Türkiye'nin İsrail- Filistin Politikası 2012", s.223.

³⁴¹ Jonathan S. Tobin, "Hamas and Its New Friend, Turkey", **Threat Assessment**, Vol. 134, No: 5, December 2012.

³⁴² Ulutaş, "Türkiye'nin İsrail- Filistin Politikası 2012", s.224.

³⁴³ Salih Muhsin, "Türkiye'nin Hamas Politikasını Etkileyen Fakötörler", Al Jazeera, 23 Nisan 2014.

Arap devrimlerinin bölgedeki etkisinin devam ettiği günlerde tüm dikkatler Suriye'ye çevrilmişken İsrail 14 Kasım 2012'de Gazze'ye "Savunma Sütunu" adını verdiği bir saldırı başlattı.³⁴⁴ Bu saldırıyla İsrail Arap devrimleri sonrası askeri ve siyasi gücü artan Hamas'ın etkinliğini kırmak istiyordu. Saldırıları başladığında Mısır'da bulunan Başbakan Erdoğan İsrail Başbakanı Benyamin Netanyahu'ya "2012'nin şartları 2008 yılındaki gibi değil, hesabını iyi yap" uyarısında bulundu.³⁴⁵ Anadolu Ajansına verdiği röportajda Halid Meşal uluslararası toplumun yani ABD ve AB'nin, Netanyahu'yu kurtarmak için Mısır ve Türkiye'den arabulucu olmasını istediğini belirtti.³⁴⁶ Mısır'ın arabuluculuğu ile başlayan süreçte Türkiye ve Katar da etkili oldu. Bu süreçte Türkiye ve Arap Birliği Dışişleri Bakanlarının saldırı altındayken Gazze'yi ziyaret etmeleri İsrail'i ateşkese zorladı. Bu ziyaret sadece Türkiye'nin Filistin'e olan desteğini göstermedi, aynı zamanda çatışmaların devam ettiği ortamda Hamas'ın da dışlanmadığı mesajı verildi.³⁴⁷

Arap Devrimleri sonrası "kafasını kuma gömen" İsrail hükümeti 22 Ocak'ta yapılan seçimlerden sonra iktidara gelen Netanyahu bölge politikaları konusunda bir şeyler yapması gerektiğinin farkına vardı. bu bağlamda yapabileceği hamlelerden biri Türkiye ile olan ilişkilerini düzeltmek adına talep edilen özrü dilemesi diğeri de barış sürecini yeniden canlandırmak için adım atabilmesiydi. Türkiye Mavi Marmara hadisesinden sonra İsrail ile ilişkilerinin bozulması pahasına bazı şartlar talep etmişti. Olayın üzerinden 3 yıl geçmesinden sonra Türkiye-İsrail arasında ABD Başkanı Barack Obama'nın teşvikiyle sıcak bir gelişme yaşandı. İsrail Başbakanı Benyamin Netanyahu, Başbakan Erdoğan ile yaptığı telefon görüşmesinde filoya yapılan müdahaleden dolayı Türkiye'den özür dilediklerini ifade etti.³⁴⁸ Netanyahu görüşmede saldırıdan dolayı

³⁴⁴ "İsrail Gazze'yi Hava ve Denizden Vurdu", **Hürriyet**, 15 Kasım 2012.

³⁴⁵ "Gazze Ateş Altında", **Aljazeera Türk**, 19 Kasım 2012.

³⁴⁶ "Halid Meşal: İsrail ateşkes için Türkiye'yi İki Kanaldan Aradı", **Radikal**, 23 Kasım 2012.

³⁴⁷ Ulutaş, "Türkiye'nin İsrail- Filistin Politikası 2012", s.224.

³⁴⁸ Herb Keinon, "Netanyahu apologizes to Turkey over Gaza flotilla", **The Jerusalem Post**, 22 March 2013.

duyduğu pişmanlığı, ortaya çıkan sonucun kasti olmadığını ve ölenlerin yakınları için de tazminat konusunda gerekli adımların atılacağını belirtti.³⁴⁹

Türkiye’den dilenen özür konusu uluslararası kamuoyunda da yer aldı. BM Genel Sekreteri Ban Ki-moon ilişkilerin normalleşmesi için olumlu olan bu haberi duymaktan memnuniyet duyduğunu ifade etti.³⁵⁰ Ortadoğu Uzmanı Amerikalı Profesör Dr. Alan Ben Meir Habertürk gazetesine verdiği röportajda İsrail’den özür diletilmesinin Amerika ve Türkiye’nin ortak başarısı olduğunu ve iki ülke arasındaki ilişkinin normalleşmesinin bölge istikrarı açısından önemli olduğunu belirtti.³⁵¹ Ayrıca Meir’e göre, bundan sonra başlayacak süreçte İsrail-Filistin barış görüşmeleri de olumlu geçecek; çünkü Türkiye’nin Hamas ve El Fetih yönetimi ile yakın ilişki içinde olmasının ve Hamas’ı ikna etme gücüne sahip olmasının olumlu katkıları olacaktır. AB Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi Catherine Ashton’un sözcüsü Michael Mann da bu süreçten çok memnun olduklarını, Türkiye ve İsrail’in AB’nin önemli ortakları olduğunu, Ortadoğu’da barış görmek isteyen herkes için bu istikrarın önemine vurgu yaptı.³⁵²

Türkiye açısından önemli çıktıkları olan özrün, Türkiye’nin küresel ve bölgesel siyasetteki itibarını sağlamlaştırdığı söylenebilir. İsrail ile konuşabilen Türkiye’nin Ortadoğu Barış Sürecine de katkısı yadsınamaz.³⁵³ İsrail açısından ise özre yönelten sebepler olarak Suriye’deki gelişmelerin İsrail’in güvenliğini tehdit etmesi ve bu güvenlik kaygıları ile yalnızlıktan kurtulmak istemesi görülebilir.³⁵⁴ Hamas tarafının

³⁴⁹ Barak Ravid, “Netanyahu Phones Erdogan to Apologize for Deaths of Turkish Citizens on Gaza Flotilla”, **Haaretz**, 22 March 2013.

³⁵⁰ “Ban welcomes return of normal relations between Israel and Turkey”, **UN News Centre**, 22 March 2013.

³⁵¹ Gülveda Özgür, “İsrail tarihinde ilk kez bir milletten ve ülkeden özür diledi”, **Habertürk**, 3 Mayıs 2013.

³⁵² “İsrail’in Özrü Tüm Dünyada Geniş Yankı Uyandırdı”, **Anadolu Ajansı**, 22 Mart 2013.

³⁵³ Yıldırım Turan, “Türkiye’nin İsrail-Filistin Politikası”, **Türk Dış Politikası Yılığ 2013**, Burhanettin Duran, Kemal İnat, Ali Balcı (Ed.), İstanbul: SETA Yayınları, 2015, s.256.

³⁵⁴ Mehmet Şahin, “İsrail’in Türkiye’den Özür Dilemesinin Anlamı”, **ORSAM**, 25 Mart 2013

özre yönelik açıklamasında, Türkiye'nin kararlı duruşunun özür konusunda etkili olduğu ve dilenen özrün kabul edilmemesi gerektiği vurgulandı³⁵⁵

İsrail ve Türkiye arasında görüşmelerin sürdüğü bu süreçte Başbakan Netanyahu barış devam ettiği sürece Filistinlilere yönelik kısıtlamaların kalkacağını ifade ederken, iki ülke tarafından yapılan açıklamalar ile de ilişkilerin normalleşeceğini söyledi.³⁵⁶ Fakat bu olumlu gelişmelere rağmen ilişkiler normalleşemedi ve Gazze'ye uygulanan abluka kalkmadı. Yaşanan bu gelişmeler sırasında Filistin'den El Fetih ve Hamas arasında birlik hükümetinin kurulacağı haberleri geldi.³⁵⁷ 2 Haziran 2014'te Rami Hamdallah'ın Başbakan olduğu Filistin Birlik Hükümeti kuruldu.³⁵⁸ Cumhurbaşkanı Erdoğan Meşal ve Abbas ile görüşerek uzlaşma hükümetine destek vereceklerini bildirdi. Türkiye uzlaşma hükümetinin Filistin davasını güçlendireceğini ve Filistin halkıyla daha fazla dayanışma içinde olacağını düşünüyordu.

Türkiye, bu süreç içerisinde Filistin'in meşru haklarını ihlal eden ve Gazze'ye yoğun saldırılarda bulunan İsrail'e karşı eleştirilerine devam etti. Ak Parti 5. Olağan Konya İl Kongresine Hamas Siyasi Büro Şefi Halid Meşal'i davet ederek Gazze'ye olan desteğini bir kez daha gösterdi.³⁵⁹ Ziyaret ile ilgili ABD Dışişleri Bakanlığı Basınla İlişkiler Direktörü Jeff Rathke yaptığı açıklamada, Hamas'ın Amerika'nın terör listesinde olduğunu ve bu konuda herhangi bir tavır değişikliğine gitmediklerini, dolayısıyla Türk yetkilileri ile Hamas arasında yapılan görüşmelerden endişe duyduklarını dile getirdi.³⁶⁰ Hamas'ın muhatap alınması önemliydi; ancak bunun stratejik bir şekilde başkalarının eline koz vermeden yapılması gerekmekteydi çünkü ilişkilerin "görünür biçimde" kurulmasıyla Türkiye'nin hedef haline gelebileceği düşünülüydü.³⁶¹

³⁵⁵ "İsrail özrü Filistin'de Nasıl Karşılandı?", **Akşam Gazetesi**, 22 Mart 2013

³⁵⁶ Mensur Akgün, Sabiha Senyücel Gündoğar ve Aybars Görgülü, "Zor Zamanda Siyaset: İsrail-Türkiye İlişkileri", **TESEV**, Aralık 2014, s.8.

³⁵⁷ Rahman Dağ, "Türkiye'nin İsrail, Filistin ve Ürdün Politikası 2014", **Türk Dış Politikası Yıllığı 2014**, Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Ali Balcı (Ed.), İstanbul: SETA Yayınları, 2015, s.272.

³⁵⁸ "Filistin'de Birlik Hükümeti Kuruldu", **Al Jazeera**, 2 Haziran 2014.

³⁵⁹ Dağ, "Türkiye'nin İsrail, Filistin ve Ürdün Politikası 2014", s.274.

³⁶⁰ "ABD, Hamas'ın Türkiye'ye Gelişinden Rahatsız", **Dünya Bülteni**, 31 Aralık 2014.

³⁶¹ Osman Bahadır Dinçer, "Filistin Sorunu ve Türkiye'nin Sınırlı Rolü", 12 Ocak 2015.

Bu süreçte bölgede taraflar arasında sıkıntı doğurabilecek önemli bir olay yaşandı. Batı Şeria’da üç Yahudi gencin ölü bulunmasında İsrail yaşanan bu olaydan Hamas’ı sorumlu tuttu. Netanyahu yapmış olduğu açıklamada üç genci öldürenin Hamas olduğunu ve bunun da bedelini ödeyeceğini³⁶² ifade etti ve ardından İsrail yoğun şekilde Gazze’ye saldırmaya başladı. Temmuz ayında başlayan saldırılar beş hafta sürdü ve İsrail’in büyük katliamı ile sonuçlandı. Bu durum karşısında Türkiye Gazze’nin yanında yer alarak İsrail’i en ağır şekilde eleştirdi ve taraflar arasında ateşkes sağlanması için Katar ile birlikte diplomatik girişimler başlattı.³⁶³ Erdoğan yaptığı açıklamada devlet terörüne vurgu yaparak İsrail’e olumlu bakmadıklarını belirtti ve saldırıyı sert bir şekilde kınadı.³⁶⁴ İsrail Cumhurbaşkanı Şimon Peres, Türkiye ve Katar’ın Hamas’a destek verdiği gerekçesiyle Birleşmiş Milletler’in her iki ülke için de yaptırım uygulamasını talep etti.³⁶⁵ İsrail daima Türkiye’nin Gazze konusundaki tutumunu Hamas’a destek olarak algılamış ve bunun üzerinden propaganda yapmıştır.

O günlerde Avrupa ve ABD’de bulunan Ermeni diaspora grupları uluslararası baskı yoluyla Türkiye’ye “sözde soykırımı” kabul ettirme çabalarındayken Hamas’tan Türkiye’ye destek geldi. Hamas Siyasi Büro Başkan Yardımcısı İsmail Heniyye bu “kışkırtıcı kampanyaya” karşı Türkiye’nin yanında yer aldıkları söyledi.³⁶⁶ Hamas tarafından yapılan destekleyici açıklamalar Recep Tayyip Erdoğan’ın Cumhurbaşkanlığı aday sürecinde de geldi. Erdoğan da katıldığı mitinglerde İsrail’e yükleniyor ve masum Filistinli sivillerin haklarını dünyaya hatırlatıyordu. Bundan memnurluk duyan Hamas yöneticileri Türkiye’ye şükranlarını sundu. Tüm siyasi krizlere rağmen Türkiye ilkeli dış politikası ile hareket etmeye gayret gösterdi ve savaş sonrasında harabeye dönen Gazze’nin yeniden inşası konusunda Filistin’e destek verdi. Erdoğan’ın Filistin halkına

³⁶² “İsrail Gazze’yi Vurdu”, **Al Jazeera Turk**, 1 Temmuz 2014.

³⁶³ Semih İdiz, “Turkey, Qatar seek foothold in Gaza Talks”, **Al Monitor**, 29 July 2014.

³⁶⁴ “İsrail Çocukları Öldürmeyi İyi Bilir”, **Milliyet**, 19 Temmuz 2014.

³⁶⁵ “Shimon Peres: Qatar and Turkey must be Punished for Supporting Terror”, **The Jerusalem Post**, 9 August 2014.

³⁶⁶ “Hamas’tan Kritik Ermeni Soykırımı Açıklaması”, **Timetürk**, 25 Nisan 2015.

duyduğu “sempati” ve Hamas lideri Meşal’i Türkiye’de ağırlaması Türkiye’nin Filistin konusundaki “haklı davasından” vazgeçmeyeceğini gösteriyordu.³⁶⁷

İsrail ile olan ilişkilerini normalleştirme konusunda adımlar atmaya çalışan Türkiye’nin “duygu ve rasyonalite” arasında bir konumda kaldığı söylenebilir. Nitekim Türkiye, saldırılar karşısında İsrail’i sert bir şekilde kınadığında iç ve dış basın tarafından eleştirilirken İsrail ile ilişkilerin düzelmesi noktasında adım attığında da Filistin davasına ihanet etmekle suçlanıyordu. İnat’a göre, Cumhurbaşkanı Erdoğan’dan başka Gazze’de büyük sempati duyulan bir kimsenin olmadığı gibi Türkiye Filistin’e destek olma noktasında elinden geleni yapmaya gayret gösterdiği için yapılan bu yorumlar hakkaniyete aykırı bulunmaktadır.³⁶⁸

2010 yılından itibaren Türkiye-İsrail ilişkilerinin normalleşebilmesi için adımlar atıldı; ancak sağlıklı sonuçlara ulaşılamadı. Bir kez daha normalleşme için görüşen taraflar bu kez ortak konularda mutabakata vardı. Türkiye’nin normalleşmek için sunduğu üç şartı vardı; özür, tazminat ve ablukanın kalkması. ABD Başkanı Barack Obama aracılığında gerçekleşen özür dileme durumundan sonra Türkiye ve İsrail Mavi Marmara olayında hayatını kaybedenlere tazminat verme konusunda anlaşma sağlamak için görüşmelere başladı. Görüşmeler akabinde varılan mutabakatta İsrail vefat edenlerin ailelerine 20 milyon dolar tazminat ödemeyi kabul etti. Bu son haberler Türk kamuoyunda çok tartışıldı. Türkiye tarafından ilişkilerin düzelmesi için üçüncü şart olarak sunulan Gazze ablukasının kaldırılması şartının bu görüşmelerde yer almadığı yönündeki iddialara Başbakan Binali Yıldırım cevap verdi. Başbakan yaptığı açıklamada, Gazze’de yaşanan insani krizin her geçen gün artmasından dolayı Gazze halkının günlük yaşamının zorlaştığı ve bu hususta Filistin’e uygulanan ambargonun büyük ölçüde kalkması konusunda anlaşmaya varıldığını ifade etti.³⁶⁹ Ayrıca anlaşmaya göre, Türkiye göndereceği yardımları İsrail Aşdod limanı üzerinden ulaştıracak ve Gazze’de inşası yarım kalan hastanenin tamamlanmasına katkı sağlayacaktır. Bununla birlikte

³⁶⁷ Kemal İnat, “Türkiye- İsrail İlişkilerinde ‘Normalleşme’ Ne Kadar Mümkün?”, **Sabah Perspektif**, 26 Aralık 2015.

³⁶⁸ Kemal İnat, “Duygular ve Rasyonalite Arasında Türkiye İsrail İlişkileri”, **Star Açık Görüş**, 27 Aralık 2015.

³⁶⁹ “Türkiye- İsrail Anlaşmasının Detayları”, **Sabah**, 27 Haziran 2016.

Türkiye’de Mavi Marmara gemisine baskın yapan İsraili askerleri hukuki ve cezai sorumluluktan muaf tutacaktır.³⁷⁰

Türkiye İsrail ilişkilerinin kopuş noktası olan Mavi Marmara olayından beri ilişkilerin normalleşebilmesi için yürütülen süreç bugüne kadar devam etti. Müzakere sürecinin ardından da anlaşma Ağustos ayı içinde meclise sunulacak. Türkiye’de bazı kesimler tarafından eleştirilen bu anlaşma şartların yerine getirilmesi durumunda sıkıntılı günler geçiren Filistin’in rahatlamasının yanında İsrail-Filistin sorununun çözümüne de yapıcı katkı sağlayacaktır.

³⁷⁰ “Türkiye ve İsrail Anlaşması”, **BBC**, 27 Haziran 2016.

SONUÇ

Ak Parti iktidarı döneminde Türkiye'nin Filistin meselesine ilgisi ve Hamas ile ilişkileri önceki dönemlerle karşılaştırıldığında kesinlikle çok daha fazla olmuştur. İsrail ve onun başta ABD olmak üzere Batı ülkelerindeki etkili lobisinden gelebilecek tehditleri göze alarak Türkiye Filistin-İsrail sorununun çözümü konusunda daha fazla inisiyatif almış ve bu konuda İsrail tarafından karşılık görmediği dönemlerde Filistin tarafına daha çok yaklaşmış ve desteğini artırmıştır.

Bu destek hem söylem hem de eylem düzeyinde kendisini göstermiştir. Gerek Cumhurbaşkanı gerekse Başbakan ve Dışişleri Bakanı düzeyinde Ankara İsrail'in saldırgan politikalarını eleştirmiş, İsrail işgaline karşı etkili bir direniş gösteren Hamas liderleri Türkiye'de ağırlanmış ve hatta Ak Parti kongrelerine davet edilmişlerdir. İsrail ve onu destekleyen Batılı ülkelerin terörist olarak tanımladığı Hamas'a verilen bu destek gerek Ak Parti yönetici kadrolarının siyasal kültürleri gerekse bu partinin tabanında Filistin ve özellikle de Kudüs konusunda var olan duyarlılıkla açıklanabilir.

Türkiye Ak Parti iktidarları döneminde bir yandan Filistin davasına bu şekilde karşı çıkarken, diğer yandan da dış politikanın rasyonel gereklerini yerine getirip İsrail ile ilişkilerini de belirli bir düzeyde tutmaya çalışmıştır. Tel Aviv yönetiminin Mavi Marmara hadisesinde olduğu gibi Türk vatandaşlarını şehit etmesi ve Gazze saldırılarında olduğu gibi ağır insan hakları ihlalleri işlemesi Ankara'nın bu politikasını zaman zaman çok zorlaştırırsa da, Türkiye İsrail ile diplomatik ilişkilerini tamamen kesmemeye dikkat etmiştir. Filistin halkına yardım yapabilmesi için İsrail ile asgari düzeyde de bir ilişkiye sahip olmasının gerekliliğinin farkında olan Türkiye, bu çerçevede İsrail'e sorunun çözümüne yapıcı olarak katkıda bulunmak istediği, ancak açık saldırganlığa da karşı çıkmaya devam edeceği mesajı vermiştir.

Filistin tarafında ise Hamas ile yakınlaşmasının el-Fetih'i rahatsız etmemesini sağlamak için Ramallah yönetimiyle de ilişkilerini geliştirmeyi hedefleyen Türkiye, 2006 sonrasında Hamas ile el-Fetih arasında yaşanan çatışmaların sonlandırılması konusunda ciddi çabalar göstermiştir. Bu çerçevede gerek Mahmut Abbas, gerekse Halid Meşal Türkiye'de ağırlanmış ve her iki tarafa da birlik hükümeti kurulması konusunda telkinlerde bulunulmuştur.

Ancak her ne kadar Ak Parti hükümetleri konusunda Türkiye'nin Filistin konusuna ilgisi artsa da, Türkiye'nin söz konusu sorunun çözümü konusundaki katkısı sınırlı olmuştur. Bunun nedeni Türkiye'nin, sorunun çözümü konusunda faaliyet yürüttüğü ileri sürülen ABD, AB ve BM gibi diğer aktörlerle karşılaştırıldığında gücünün sınırlı olmasıdır. ABD ve AB sorunun çözümü konusunda İsrail'i çözüme zorlayabilecek imkanlara sahip olmalarına rağmen ideolojik nedenler ve yanlış çıkar hesapları yüzünden bunu yapmazlarken Türkiye'nin İsrail karşısındaki yaptırım imkanları sınırlıdır. Ancak Türkiye'nin bu sınırlı imkanlara rağmen İsrail'in saldırgan politikalarına karşı çıkması ve Filistinlilere ekonomik ve diplomatik destek vermesi İsrail tarafında önemli endişe ve öfkeye yol açmaktadır.

Bu durumda, Filistin-İsrail sorunun hakkaniyetli bir çözümü için Türkiye'nin yapması gereken, İsrail ile ilişkileri kopma noktasına getirmeden bu ülkeye yönelik baskıya devam etmek, Filistinlilerin haklı davasını uluslararası platformlarda desteklemeye devam etmek, başta Gazze olmak üzere Filistin halkına yönelik ekonomik desteğe devam etmek, Filistin'deki temel aktörler olan el-Fetih ve Hamas arasında birlik ve uzlaşının sürekli kılınması için çalışmayı sürdürmek ve başta ABD ve AB olmak üzere Filistin meselesinde İsrail'in saldırgan politikalarına destek veren ülkelerin bu çözümsüzlüğü teşvik eden politikalarına karşı çıkmak olarak sıralanabilir.

KAYNAKÇA

Kitaplar ve Makaleler

AKDEVELİOĞLU, Atay, “Ortadoğu ile İlişkiler”, **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, Cilt I, Baskın Oran (Ed.), 15. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2009.

AKGÜN, Mensur, Sabiha Senyücel Gündoğar ve Aybars Görgülü, “Zor Zamanda Siyaset: İsrail-Türkiye İlişkileri”, **TESEV**, Aralık 2014.

AKGÜN, Mensur, “İsrail-Türkiye İlişkileri ve Arap Dünyasında Değişim”, **Türk Dış Politikası Yıllığı 2011**, Burhanettin Duran, Kemal İnat, Ali Resul Usul (Ed.), Ankara: SETA Yayınları, 2012.

AKGÜN, Birol, “Türkiye’de Hiçbir Taraf Batı’yla İlişkilere Hayır Demiyor”, **Mülakatlarla Türk Dış Politikası**, Cilt 1, 2. Baskı, Habibe Özdal, Osman Bahadır Dinçer ve Mehmet Yegin (Ed.), Ankara: Usak Yayınları, 2010.

ARAS, Bülent, “Turkey and the Palestinian Question”, **SETA**, Brief No: 27, 1 January 2009.

ARAS, Bülent, “Filistin Türk Diplomasisi Açısından Neden Önemli”, T.C Başbakanlık Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü, Ankara, 16 Şubat 2009.

ARAS, Bülent ve Pınar Akpınar, “Türk Dış Politikasında Davutoğlu Dönemi: 2009 Değerlendirmesi”, **Türk Dış Politikası Yıllığı 2009**, Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Muhittin Ataman (Ed.), Ankara: Seta Yayınları, Mart 2011.

ARI, Tayyar, “**Geçmişten Günümüze Ortadoğu**”, İstanbul: MKM Yayınları, 2012.

ARSU, Sebnem ve Ethan Bronner, “Gaza Primer in Turkey, in First Official Trip Abroad”, 2 January 2012.

ATAMAN, Muhittin “ABD’nin Ortadoğu Politikası”, **Ortadoğu Yıllığı 2006**, Ankara: Nobel Yayınları, 2008.

AYHAN, Veysel, “ Hamas: Filistin Direnişinde Politik İslam”, **Ortadoğu Etütleri**, Temmuz 2009, Cilt 1, Sayı 1.

AYKAN, Mahmut Bali, “The Palestinian Question in Turkish Foreign Policy from 1950s to the 1990s”, *International Journal of Middle East Studies*, Vol: 25, No:1 February 1993.

AYTÜRK, İlker, “The Coming of an Ice Age? Turkish–Israeli Relations Since 2002”, **Turkish Studies**, Vol. 12, Issue 4, 2011.

BALCI, Ali, “Avrupa Birliği'nin Filistin Politikası”, **Ortadoğu Yıllığı 2005**, Kemal İnat ve Ali Balcı (Ed.), İstanbul: Nobel Yayınları, 2006.

BALCI, Ali, “Filistin 2006”, **Ortadoğu Yıllığı 2006**, Kemal İnat ve Muhittin Ataman (Ed.) , Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2008.

BALCI, Ali, “Türkiye'nin Dış Politikası ve İsrail: 1990'lar ve 2000'lere İlişkin Bir Karşılaştırma”, **Ortadoğu Etütleri**, Cilt 2, Sayı 2, Ocak 2011.

BALCI, Ali, “Gordion Düğümü”, **Dünya Çatışmaları: Çatışma Bölgeleri ve Konuları**, Cilt I, Ankara: Nobel Yayın, 2010.

BALCI, Ali, **Türk Dış Politikası: İlkeler, Aktörler, Uygulamalar**, İstanbul: Etkileşim Yayınları, 2013.

BAYRAKTAR, Bora, “Oslo Barış Süreci”, **Araftaki Filistin**, Süleyman Seydi ve Can Deveci (Ed.), Ankara: Maya Akademi Yayınları, 2014.

BİLGİÇ, Tanju, “İsrail ABD İlişkileri: Özel Bir Perspektif”, **Ortadoğu Siyasetinde İsrail**, Türel Yılmaz, Mehmet Şahin, Mesut Taştekin (Ed.), Ankara: Barış Kitap Basım, 2005.

BÖLME, Selin M., “Gazze'de Katliam; Türkiye, Ortadoğu ve Filistin Sorunu”, **SETA Analiz**, S. 3, Ocak 2009.

BÖLME, Selin M., “Abbas'ın Türkiye Ziyareti: Mesajlar ve Beklentiler”, **SETA**, 26 Nisan 2006.

BROOTH, Robert “Israeli Attack on Gaza Flotilla Sparks International Outrage”, **The Guardian**, May 31, 2010.

ÇELİK, Hamit, **Ortadoğu’da ABD Politikaları ve Büyük Ortadoğu Projesi**, YL Tezi, Ufuk Üniversitesi, Ankara, 2014.

ÇELİKKOL, Oğuz, **One Minute’ten Mavi Marmara’ya Türkiye İsrail Çatışması**, İstanbul: Doğan Kitap, 2014.

ÇETİNSAYA, Gökhan, “İki Yüzyılın Hikayesi: Türk Dış ve Güvenlik Politikasında Süreklilikler”, **Türk Dış Politikası Yıllığı 2009**, Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Mesut Özcan, Ali Balcı (Ed.), Ankara: Seta Yayınları, 2011.

CLEVELAND, William L., **Modern Ortadoğu Tarihi**, çev. Mehmet Harmanlı, İstanbul: Agora Kitaplığı, 2008.

COOK, Steven A., “ Hamas’ Benefactors: A Network of Terror”, **Council on Foreign Relations**, September 9, 2014.

DAĞ, Rahman, “Türkiye’nin İsrail, Filistin ve Ürdün Politikası 2014”, **Türk Dış Politikası Yıllığı 2014**, Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Ali Balcı (Ed.), İstanbul: SETA Yayınları, 2015.

DAVUTOĞLU, Ahmet, **Teoriden Pratiğe**, İstanbul: Küre Yayınları, 2011.

DAVUTOĞLU, Ahmet, “Turkey’s Foreign Policy Vision: An Assessment of 2007”, **Insight Turkey**, Volume 10, No.1 (2008).

DAVUTOĞLU, Ahmet, **Stratejik Derinlik**, 5. Baskı, İstanbul: Küre Yayınları, 2001.

DAVUTOĞLU, Ahmet, “Küresel ve Bölgesel Dengeler, Ortadoğu Barış Süreci”, **Filistin Çıkmazdan Çözümüne**, İstanbul: Küre Yayınları, 2003.

DURAN, Burhanettin, “Türk Dış Politikasında Medeniyet Derinliği Arayışı Var”, **Anlayış Dergisi**, Ali Aslan (Röportaj), Sayı 65, Ekim 2008.

EKMEN, Serhat, “Filistin'de İktidar Mücadelesi: HAMAS-Fetih İlişkileri”, **Ortadoğu Analiz**, Şubat 2009, Cilt 1, Sayı 2.

ERHAN, Çağrı ve Ömer Kürkçüoğlu, “Arap Olmayan Devletlerle İlişkiler” , **Türk Dış Politikası Cilt II: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, Baskın Oran (Ed.), 11. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2009.

ERHAN, Çağrı ve Ömer Kürkçüoğlu, “Filistin Sorunu”, **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, Cilt I, Baskın Oran (Ed.), 15. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2009.

ERLANGER, Steven, “Victory Ends 40 Years of Political Domination by Arafat's Party”, 26 January 2006.

ERTOSUN, Erkan, **Filistin Politikamız Camp David'den Mavi Marmara'ya**, İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2013.

ESPOSITO, Michele K., “Quarterly Uptade on Conflict and Democracy”, **Journal of Palestine Studies**, Vol.35, Nu.4, 2006.

FALK, Richard, “Gazze'deki Felaket”, Çev. Alpaslan Balcı, **DÜBAM**, Temmuz 2010.

FIRAT, Melek ve Ömer Kürkçüoğlu, “Orta Doğu'yla İlişkiler” , **Türk Dış Politikası Cilt II: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, Baskın Oran (Ed.), 11. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2009.

GÖZEN, Ramazan, “Türkiye'nin Ortadoğu Politikası: Gelişimi ve Etkenleri”, **Türkler**, Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek ve Salim Koca (Eer.), Cilt 17, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.

GÜNGÖR, Nasuhi, “Eksen Kayması Değil Eksenini Genişletme Çabası Var”, **Mülakatlarla Türk Dış Politikası**, Cilt 3, Habibe Özdal, Osman Bahadır Dinçer ve Mehmet Yeğın (Ed.), Ankara: Usak Yayınları, 2010.

GÜZEL, Hasan Celal, “Osmanlı Milletler Topluluğu Kurabiliriz”, **Mülakatlarla Türk Dış Politikası**, Cilt 3, Habibe Özdal, Osman Bahadır Dinçer ve Mehmet Yeğın (Ed.), Ankara: Usak Yayınları, 2010.

İNAT, Kemal, “Türkiye’nin Ortadoğu Politikası 2005”, Kemal İnat ve Ali Balcı (Ed.), **Ortadoğu Yıllığı 2005**, Ankara: Nobel Yayınları, 2006.

İNAT, Kemal, “Türkiye’nin Ortadoğu Politikası 2006”, **Ortadoğu Yıllığı 2006**, Kemal İnat ve Muhittin Ataman (Ed.), Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2008.

İNAT, Kemal ve İsmail Numan Telci, “Türkiye’nin İran, İsrail ve Suriye Politikası”, **Türk Dış Politikası Yıllığı 2010**, Burhanettin Duran, Kemal İnat, Mesut Özcan (Ed.), Ankara: SETA Yayınları, 2011.

İNAT, Kemal ve İsmail Numan Telci, “Türkiye’nin İran, Suriye, İsrail ve Lübnan Politikası 2011”, **Türk Dış Politikası Yıllığı 2011**, Burhanettin Duran, Kemal İnat, Ali Resul Usul (Ed.), Ankara: SETA.

İNAT, Kemal, “Türkiye’nin Ortadoğu Politikaları”, **Ortadoğu’da Siyaset**, Davut Dursun, Tayyar Arı (Ed.), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını, No 3035, 2013.

KALIN, İbrahim, “Erdoğan Hakikati Söyledi: Kral Çıplak”, **SETA 2009 Yıllığı**, Ankara, 2010.

KALIN, İbrahim, “Soft Power and Public Diplomacy in Turkey”, *Perceptions*, Vol.16, Nu. 3, 2011.

KANAT, Kılıç Buğra, “Ak Party’s Foreign Policy: Is Turkey Turning away from the West?”, **Insight Turkey**, Vol.12, Nu. 1, 2009.

KARAKOÇ, Ekrem, “ABD’nin Filistin Politikası”, **Filistin Çıkmazdan Çözümüne**, M. İbrahim Turhan (Ed.), İstanbul: Küre Yayınları, 2003.

KARDAŞ, Şaban, “2000’li Yıllarda Türk Amerikan İlişkileri”, **2000’li Yıllar Türkiye’de Dış Politika**, İbrahim Kalın (Ed.), İstanbul: Meydan Yayıncılık, 2011.

KARDAŞ Tuncay ve Ramazan Erdağ, “Türk Dış Politikası ve Stratejik Kültür”, **Türk Dış Politikası Yıllığı 2012**, Ankara: Seta Yayınları, 2013.

KASIM, Kamer, “Gazze’nin Gölgesinde ABD’nin İsrail Politikası”, **USAK**, 21 Temmuz 2014.

KÖSE, Talha, “ Türk Dış Politikasının Ortadoğu’daki Yeni Kimliği ve Çatışma Çözümlerinin Keşfi”, **Türk Dış Politika Yıllığı 2010**, Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Mesut Özcan (Ed.), Ankara: SETA Yayınları, 2011.

KÜRKÇÜOĞLU, E., **Türkiye’nin Arap Orta Doğusu’na Karşı Politikası (1945-1970)**, Ankara: Barış Kitap, 2010.

LINDENSTRAUSS, Gallia, “The Arab Spring and Turkey’s Relations with Hamas “and the Palestinian Authority”, **Turkey and The Arap Spring Embracing People Power**, European Institute of the Mediterranean, March 2012.

LINDENSTRAUSS Gallia ve Süfyan Kadir Kıvam, “Turkish-Hamas Relations: Between Strategic Calculations and Ideological Affinity”, **Strategic Assasment**, Vol. 17, Nu.2, July 2014.

LİEBER, Robert J., “US- Israeli Relations Since 1948”, **Rubin Center Research in International Affairs**, 2 September 1998.

MANDACI, Nazif, “Türkiye, Batı’nın Trenine Binmiş Ancak Sürekli Olarak Doğu’ya Doğru Doğru Gidiyor Gibidir”, **Mülakatlarla Türk Dış Politikası**, Cilt 1, 2. Baskı, Habibe Özdal, Osman Bahadır Dinçer ve Mehmet Yegin (Ed.), Ankara: Usak Yayınları, 2010.

MCGREAL, Chris, “ Hamas Drops call for Destruction of Israel from Manifesto”, **The Guardian**, 12 January 2006.

OĞUZLU, Tarık, “Türk Dış Politikasında Filistin Sorunu” , **Araftaki Filistin**, Süleyman Seydi ve Can Deveci (Ed.), Ankara: Maya Akademi, 2014.

OĞUZLU, Tarık, “Komşularla Sıfır Sorun Politikası: Kavramsal Bir Analiz”, **Ortadoğu Analiz**, Cilt 2, Sayı 42, 2012.

ÖNER, Ali, **Çatışmalar ve Görüşmeler Sarmalında Filistin İsrail**, İstanbul: Mana Yayınları, 2012.

ÖZCAN, Mesut, “2000’li Yıllarda Türkiye-İsrail İlişkileri: Yeni Bir Denge Arayışı”, **2000’li Yıllarda Türk Dış Politikası**, Özden Zeynep Oktay, Helin Sarı Ertem (Ed.), Ankara: Nobel Yayınları, 2015.

ÖZCAN, Gencer, “Türkiye- İsrail İlişkilerinde Dönüşüm: Güvenliğin Ötesi”, **TESEV**, Dış Politika Analiz Serisi I, Kasım 2005.

ÖZCAN, Gencer, “Doksanlı Yıllarda Türkiye’nin Değişen Güvenlik Ortamı”, **En Uzun On Yıl: Türkiye’nin Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar** (Ed. Gencer Özcan ve Şule Kut), İstanbul: Boyut Yayınları, 1998.

ÖZGÜR, Taylan, “Avrupa Birliği’nin Ortadoğu Barış Sürecindeki Rolünün Analizi”, **Ortadoğu Etütleri**, Cilt 2, No 3, Temmuz 2010.

ÖZBUDUN, Ergün ve William Hale, **Türkiye’de İslamcılık, Demokrasi ve Liberalizm AKP Olayı**, İstanbul: Doğan Kitap, 2010.

ÖZCAN, Mesut, “Filistin- İsrail Barış Süreci ve Türkiye ”, **Filistin Çıkmazdan Çözüme**, İstanbul: Küre Yayınları, 2003.

ÖZEL, Soli, “Soğuk Savaşın Bitmesi Türkiye’nin İşine Gelmedi”, **Mülakatlarla Türk Dış Politikası**, Cilt 4, Habibe Özdal, Osman Bahadır Dinçer ve Mehmet Yegin (Ed.), Ankara: Usak Yayınları, 2011.

ÖZTÜRK, Tuğçe Ersoy, “ABD’nin Yumuşak Güç Kullanımı: Barack Obama Üzerinden Amerikan Dış Politikasının Yeniden İnşası”, **Kamu Diplomasisi**, 2009.

PAPPE, Ilan, **Modern Filistin Tarihi**, Çev. Nuri Plümer, Ankara: Phoenix Yayınevi, 2007.

SİNKAYA, Bayram, “Geçmişten Günümüze Türkiye’nin Ortadoğu Politikası ve Batı Etkisi”, **Adam Akademi**, Cilt 1, 2011.

SÖNMEZOĞLU, Faruk, “Türk Dış Politikasında Sapma Olduğu Söylenemez”, **Mülakatlarla Türk Dış Politikası**, Cilt 1, 2. Baskı, Habibe Özdal, Osman Bahadır Dinçer ve Mehmet Yegin (Ed.), Ankara: Usak Yayınları, 2010.

ŞAHİN, Mehmet, “İsrail’in Türkiye’den Özür Dilemesinin Anlamı”, **ORSAM**, 25 Mart 2013.

ŞAHİN, Mehmet, “Türkiye’nin Ortadoğu Politikası: Süreklilik ve Değişim”, **Akademik Ortadoğu**, Cilt 4, Sayı 2, 2010.

ŞENEL, Muzaffer, “Avrupa Birliği’nin Ortadoğu Barış Sürecine Etkileri”, **Filistin Çıkmazdan Çözümüne**, M. İbrahim Turhan (Ed.), İstanbul: Küre yayınları, 2003.

TAHRANLI, Turgut, “İnsan Hakları Aktivizmi Işığında Mavi Marmara Vakası”, **Güncel Hukuk**, Temmuz 2010.

TOBIN, Jonathan S., “ Hamas and Its New Friend, Turkey”, **Threat Assessment**, Vol. 134, No: 5, December 2012.

TOPAL, Ahmet Hamdi, “İsrail’in Gazze Ablukası ve Mavi Marmara Saldırısı”, **MHB**, Yıl 32, S. 1, 2012.

TURAN, Yıldırım, “Türkiye’nin İsrail-Filistin Politikası”, **Türk Dış Politikası Yıllığı 2013**, Burhanettin Duran, Kemal İnat, Ali Balcı (Ed.), İstanbul: SETA Yayınları, 2015.

ULUTAŞ, Ufuk, “Türkiye’nin İsrail- Filistin Politikası 2012”, **Türk Dış Politikası Yıllığı 2012**, Burhanettin Duran, Kemal İnat, Ufuk Ulutaş (Ed.), Ankara: SETA Yayınları, 2013.

YEŞİLTAS, Murat ve Ali Balcı, “Ak Parti Dönemi Türk Dış Politika Sözlüğü: Kavramsal Bir Harita”, **Bilgi Dergisi**, Cilt 13, Sayı. 2, 2011 Kış.

YEŞİLYURT, Nuri, “Orta Doğu’yla İlişkiler”, **Türk Dış Politikası Cilt III: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, Baskın Oran (Ed.), 2. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2013.

YILMAZ, Nuh “Bir Postmodern Darbe Portesi:28 Şubat”, **Bin Yılın Sonu:28 Şubat Süreklilik ve Kopuş**, Cilt III, Abdurrahman Babacan (Ed.), Pınar Yayınları, 2012.

ZENGİN, Gürkan, **Hoca: Türk Dış Politikası’nda “Davutoğlu Etkisi” 2002-2010**, 9.Baskı, İstanbul: İnkılap Yayınları, 2015.

İnternet Kaynakları ve Gazeteler

ALBAYRAK, Ayla, “ Hamas PM Praises Mavi Marmara Martyrs”, **The Wall Street Journal**, 2 January.

ARAS, Bülent, “Davos Krizi: Ortada Endişe Edilecek Bir Şey Yok”, **Taraf Gazetesi**, 31 Ocak 2009.

ARAS, Bülent, “Türkiye’nin Ortadoğu’daki Ağırlığı Artacak”, **Tasam**, 19 Şubat 2007.

BAR’EL, Zvi, “Turkey May Provide Hamas with \$300 Million in Annual”, **Haaretz**, January 28, 2012.

BİRNBBAUM, Ben, “Hamas leader gets hero’s welcome in Turkey”, **The Washington Times**, 2 January.

COHEN, Sami, “İsrail’e Randevu Tokadı “, **Hürriyet**, 3 Ekim 1985.

DAVUTOĞLU, Ahmet, “Türkiye Merkez Ülke Olmalı”, **Radikal**, 26 Şubat 2004.

DİNÇER, Osman Bahadır, “Filistin Sorunu ve Türkiye’nin Sınırlı Rolü”, 12 Ocak 2015. “İsrail Gazze’yi Vurdu”, **Al Jazeera Turk**, 1 Temmuz 2014.

DURSUNOĞLU, Alptekin, “Hamas’ın Stratejik Vizyonu, Yeni Siyasi Dili ve Mekke Anlaşması”, **Yakın Doğu Haber**, 14 Şubat 2007.

DÜZEL, Neşe, “Meşal Suriye İstihbaratının Parçası”, **Radikal**, 27 Şubat 2006.

FERİK, Muhammed, “Recep Tayyip Erdoğanlı Yıllar”, **e-kitap**, 11 Şubat 2016.

GÜNEŞ, Erdem, “Küreselleşme Sürecinde AB”, Uluslararası İlişkilerde Olaylar ve Yorumlar Dergisi için Alev Alatlolu ile yapılan röportaj, 3 Nisan 2006.

İDİZ, Semih, “Turkey, Qatar seek foothold in Gaza Talks”, **Al Monitor**, 29 July 2014.

İNAT, Kemal, “Türkiye- İsrail İlişkilerinde ‘Normalleşme’ Ne Kadar Mümkün?”, **Sabah Perspektif**, 26 Aralık 2015.

İNAT, Kemal, “Duygular ve Rasyonalite Arasında Türkiye İsrail İlişkileri”, **Star Açık Görüş**, 27 Aralık 2015.

KARAKUŞ, Abdullah, “Filistin’e Büyükelçilik”, **Milliyet**, 26 Mayıs 2005.

KEINON, Herb, “Netanyahu apologizes to Turkey over Gaza flotilla”, **The Jerusalem Post**, 22 March 2013.

KILINÇ, Taha, “ Hamas Cephesinden Son Haberler”, **USA Sabah**, 1 Ekim 2012.

“İslam Aleminde Bir Lidere”, **Sabah**, 30 Eylül 2012.

KİRİŞÇİ, Kemal, “Türkiye Daima Kendisini AB’ye Yakınlaştıracak Politikalar İzlemelidir”, **Mülakatlarla Türk Dış Politikası**, Cilt 1, 2. Baskı, Habibe Özdal, Osman Bahadır Dinçer ve Mehmet Yeğin (Ed.), Ankara: Usak Yayınları, 2010.

KOHEN, Sami, “Bu Proje Ölmemeli”, **Milliyet**, 3 Şubat 2006.

KOHEN, Sami, “ Hamas’tan Beklenen”, **Milliyet**, 17 Şubat 2006.

LEVİNSON, Charles, “Abbas declares state of emergency in Gaza”, **The Telegraph**, 14 January 2007.

MUHSİN, Salih, “Türkiye’nin Hamas Politikasını Etkileyen Faktörler”, Al Jazeera, 23 Nisan 2014.

MYRE, Greg, “Haniya and His Hamas Government Resign”, **The New York Times**, 15 February 2007.

ÖZGÜR, Gülveda, “İsrail tarihinde ilk kez bir milletten ve ülkeden özür diledi”, **Habertürk**, 3 Mayıs 2013.

RAVID, Barak, “Netanyahu Phones Erdogan to Apologize for Deaths of Turkish Citizens on Gaza Flotilla”, **Haaretz**, 22 March 2013.

RUBIN, Barry, “Did Israel Apologize to Turkey? Well, No, Not Exactly”, **The Rubin Report**, 23 March 2013.

SAĞLAM, Erdal, “Erez Projesi ve Hayal Kurmanın Önemi”, **Hürriyet**, 6 Ocak 2006.

TÜRKMEN, Rıza, “Dış Politika ve Kimlik”, **Milliyet**, 5 Temmuz 2010.

WILSON, Scott, “ Hamas Sweeps Palestinian Elections, Complicating Peace Efforts in Mideast”, **The Washington Post**, 27 January, 2006.

“ABD, Hamas’ın Türkiye’ye Gelişinden Rahatsız”, **Dünya Bülteni**, 31 Aralık 2014.

“AB ve İsrail Arasında "Kudüs" Krizi”, **DW**, 09 Eylül 2009.

“AB: Kudüs Paylaşılmalı”, **BBC**, 8 Aralık 2009.

“AB'nin Filistin 2012 Raporu ve Gösteriler”, **Dünya Bülteni**, 5 Mart 2013.

“AB'ye "Filistin'i tanıma" Baskısı Artıyor”, **Anadolu Ajansı**, 19 Kasım 2014.

Ahmet Davutoğlu ile yapılan basın toplantısı, **Anadolu Ajansı**, 6 Haziran 2009.

“Arafat’ın Zafer Günü”, **Milliyet**, 16 Kasım 1988.

“Agreement on the Gaza Strip and the Jericho Area”, **Jerusalem Media and Communication Centre**, Cairo, 4 May 1994.

“Abbas Warns Hamas Prime Minister”, **BBC News**, March 2006.

“Ankara’da Tarihi Buluşma”, **Sabah**, 14 Kasım 2007.

“Barış Türkiye’ye Yarar Getirir”, **Milliyet**, 17 Eylül 1993. “Filistin’de Birlik Hükümeti Kuruldu”, **Al Jazeera**, 2 Haziran 2014.

“Ban welcomes return of normal relations between Israel and Turkey”, **UN News Centre**, 22 March 2013.

“Barack Obama’nın ilk röportajı”, **Dünya Bülteni**, 30 Ocak 2009.

“Batı Şeria Güvenlik Seti”, **BBC Türkçe**, 20 Ocak 2004.

“Benim için Davos Bitti”, **Hürriyet**, 30 Ocak 2009.

“Cenazede İntikam Yemini”, **Hürriyet**, 22 Mart 2004.

“Dakika Dakika Dünyayı Ayağa Kaldıran Saldırı”, **Hürriyet**, 31 Mayıs 2010.

“Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu BM’de Konuştu”, **Hürriyet**, 31 Mayıs 2010.

“Dünyadan İsrail’e Sert Tepkiler”, **Habertürk**, 31 Mayıs 2010.

“Davos’ta Gazze Tepkisi”, **Sabah**, 30 Ocak 2009.

“Ecevit: Soykırım Uygulanıyor”, **Milliyet**, 5 Nisan 2002.

“Eksenimiz Kaymadı Vicdanımız Sızladı”, **Hürriyet**, 8 Ocak 2010.

“Erdoğan’dan İsraili İş Adamlarına Ret”, **Milliyet**, 20 Nisan 2004.

“Erdoğan’ın Şaron ile İlginç Sohbeti”, **Haber 7**, 3 Mayıs 2005.

“Erdoğan’a Ben Cesaret Verdim”, **Sabah**, 22 Nisan 2006.

“Erdoğan Adayları Açıkladı”, **Hürriyet**, 28 Aralık 2008.

“Erdoğan’dan Suudi Gazeteciye Ortadoğu Tepkisi”, **Milliyet**, 6 Ocak 2009

“EU Says Hamas Must Change to Win its Support”, **Deutsche Welle**, 30 January, 2006.

“Filistin Avrupa’dan ‘Sözde Değil Özde’ Destek İstiyor”, **Anadolu Ajansı**, 27 Kasım 2014.

“Filistin’e Yol Açık”, Ak Parti Genç İstanbul, 9 Ocak 2010.

“Gazze Ateş Altında”, **Aljazeera Türk**, 19 Kasım 2012.

“Gül, Peres ile Görüştü”, **Hürriyet**, 31 Aralık 2008.

“Halid Meşal: Türkiye Ziyaretinden Çok Memnun Kaldık”, **Hürriyet**, 17 Şubat 2006.

“Halid Meşal: İsrail ateşkes için Türkiye’yi İki Kanaldan Aradı”, **Radikal**, 23 Kasım 2012.

“Hamas' past casts shadow over peace plans”, **CNN**, 27January, 2006.

- “ Hamas’sız Barış Asla Olmaz”, **Alquds Formu**, 17 Kasım 2007.
- “ Hamas İddiasını Yalanladı”, **Aljazeera**, 30 Ocak 2012.
- “ Hamas’tan Kritik Ermeni Soykırımını Açıklaması”, **Timetürk**, 25 Nisan 2015.
- “ İrkçı Ayrım Duvarı”, **Cuma Dergisi**, 27 Şubat 2004.
- İHH İnsani Yardım Vakfı, “ Rotamız Filistin Yükümüz İnsani Yardım Filosu Özet Raporu”, 2010.
- “ İsrail özrü Filistin’de Nasıl Karşılandı?”, **Akşam Gazetesi**, 22 Mart 2013.
- “ İsrail Soykırım Yapıyor”, **Radikal**, 5 Nisan 2002.
- “ İsraili Pilot için Gül Barış Turuna Çıkıyor”, **Sabah**, 3 Ocak 2005.
- “ İsrail’le Askeri İşbirliği Zirvede”, **Milliyet**, 3 Mayıs 2005.
- “ Israel Must Listen to the World”, **The Independent**, 6 June 2010.
- “ İsrail’le Hamas Arasında Tarihi Takas”, **Al Jazeera**, 18 Ekim 2011.
- “ İsrail Gazze’yi Hava ve Denizden Vurdu”, **Hürriyet**, 15 Kasım 2012.
- “ İsrail’in Özrü Tüm Dünyada Geniş Yankı Uyandırdı”, **Anadolu Ajansı**, 22 Mart 2013.
- “ İsrail Çocukları Öldürmeyi İyi Bilir”, **Milliyet**, 19 Temmuz 2014.
- “ Kılıçdaroğlu ile Kimya Barışıklığı”, **Milliyet**, 4 Ocak 2012.
- “ Mavi Marmara’da Neler Olmuştu?”, **Yeni Şafak**, 22 Mart 2013.
- “ Mavi Marmara Raporu Resmen Açıklandı.”, **Habertürk**, 2 Eylül 2011.
- “ Meşal’in Ziyareti Ankara’da Sıkıntı Yarattı”, **Milliyet**, 17 Şubat 2006.
- “ Meşal: Artık İslam Aleminin de Liderisin”, **NTV**, 30 Eylül 2012.
- “ Ortadoğu Barışı İçin Yola Çıkıyor”, **Milliyet**, 3 Ocak 2005.
- Ömer Çelik Genel Kurul Konuşması, TBMM Tutanaklar, 25 Mayıs 2004.

“Özal: İsrail saldırısı insanlık için kara bir lekedir.”, **Milliyet**, 17 Haziran 1982.

“President Clinton’s Historic Speech to the Palestine”, Jewish Virtual Library, 14 December 1998.

“Rantisi’nin Öldürülmesine Tepkiler”, **Milliyet**, 18 Nisan 2004.

“Report On The Israeli Attack On The Humanitarian Aid Convoy To Gaza On 31 May 2010”, **Turkish National Commission Inquiry**, Ankara, February 2011.

“Security Council Condemns Acts Resulting in Civilian Deaths during Israeli Operation against Gaza-Bound Aid Convoy, Calls for Investigation, in Presidential Statement”, **United Nations**, 31 May 2010.

“Shimon Peres: Qatar and Turkey must be Punished for Supporting Terror”, **The Jerusalem Post**, 9 August 2014.

“Sezer: Meşal'i Devlet Değil Ak Parti Çağırıldı”, **Sabah**, 8 Haziran 2006.

“Solana: BM Filistin Devletini Tanımalı”, **Radikal**, 13 Temmuz 2009.

“Şalit ve Yüzlerce Filistinli Tutuklu Artık Serbest”, **Hürriyet**, 18 Ekim 2011.

“Şeyh Yasin’i On Binler Uğurladı”, **NTV**, 22 Mart 2004.

“Tel-Aviv PKK Hamas Benzetmesi”, **Milliyet**, 17 Şubat 2006.

“Tepki var Kınama yok”, **Hürriyet**, 26 Mayıs 2004.

TİKA Faaliyet Raporu 2006, TİKA, Ankara, 2007.

“Türbanı Çözemedik Hamas’ı Çözelim Hali”, **Sabah**, 22 Şubat 2006.

“Türkiye Hamas’a Ne Cevap Verdi, Önemli Olan Bu”, **Hürriyet**, 18 Şubat 2006.

“Türkiye’den İsrail’e 5 Yaptırım”, **Radikal**, 2 Eylül 2011.

“Türkiye- İsrail Anlaşmasının Detayları”, **Sabah**, 27 Haziran 2016.

“Türkiye ve İsrail Anlaştı”, **BBC**, 27 Haziran 2016.

USAK, “Ortadoğu Algılama”, 24 Mart 2006.

“Use of the Veto on the UN Resolutions by the USA”, Jewish Virtual Library.

“Yararlı Tavsiyeler Aldık”, **Hürriyet**, 16 Şubat 2006.

2015-2016 Güz Döneminde Sakarya Üniversitesi Ortadoğu Enstitüsü Ortadoğu Çalışmaları Anabilim Dalı'nda Prof. Dr. Kemal İnat'ın “Ortadoğu'nun Sorunları” başlıklı yüksek lisans dersinin notları.

EKLER

EK 1: Filistin'in Türkiye Büyükelçisi Dr. Faed Mustafa ile Yapılan Röportaj

14.06.2016

- **Ak Parti'nin Hamas Politikasını nasıl değerlendiriyorsunuz?**

Ben bir devlet büyükelçisi olarak bir parti ile ilgili görüş bildirmenin doğru olmadığını düşünüyorum. Genel olarak Türkiye-Filistin arasındaki ilişkileri ele almanın doğru olacağını düşünüyorum. Buradaki partilerin genel ilişkilerini konuşabiliriz Filistin Politikasını değil. Adalet ve Kalkınma Partisi, Filistin halkını desteklemekle çok özel bir duruş sergiliyor. Filistin–Türkiye ilişkileri Adalet ve Kalkınma Partisi döneminde çok fazla gelişti, büyüdü ve güçlendi.

Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Filistin'e verdiği özel yerin örneği olarak şunu diyebilirim: geçtiğimiz sene ben henüz göreve yeni başlamıştım ve o dönem parti Başkanı olan Ahmet Davutoğlu tarafından Adalet ve Kalkınma Partisi'nin iftar yemeğine davet edildim. Bilindiği üzere büyükelçilerin kıdemleri görevde bulunduğu süreye bağlıdır ve on gün gibi kısa bir süre önce göreve başladığım için davet salonunda çıkış kapısına yakın oturacağımı düşünmüştüm fakat danışmaya yerimi sorduğumda bana Filistin büyükelçisinin her zaman parti başkanının yanında, masasında oturacağını söylediler. Bizzat tecrübe etmiş olduğum bu örneği özellikle Filistin'in Adalet ve Kalkınma Partisinin programında çok özel bir yeri olduğunun bilinmesi açısından veriyorum.

- **Filistin'de ve özel olarak Gazze'de Recep Tayyip Erdoğan imajı nasıl?**

Filistin'de genel olarak Türkiye'nin, Recep Tayyip Erdoğan'ın ve Adalet ve Kalkınma Partisi'nin duruşu takdirle karşılanıyor. Ben Cumhurbaşkanına da ilettim, kadınlar artık doğurdukları çocuklarına Erdoğan ismini koyuyorlar. Sayın Erdoğan'ın cesaretini ve liderliğini takdir ettikleri ve memnun oldukları için Erdoğan ismini veriyorlar çocuklarına. Bu hayranlığın ve sevginin kaynağı Erdoğan'ın her zaman Gazze'deki

ablukanın kalkması için çaba göstermesine dayanıyor. Bu sebeple Filistin halkı Erdoğan'ın bu duruşunu takdirle karşılıyor. Yarın da Sayın Erdoğan'ın davetlisi olarak Saray'da iftardayım.

- **Filistin halkı Türkiye'nin Filistin meselesinin çözümü için gösterdiği çabayı yeterli görüyor mu?**

Şüphesiz ki Filistin sorunu çok büyük bir sorun, çok çetrefilli bir konudur ve gerçekten çok uzadı. Filistin halkının çektiği zulüm ve sorunları düşünecek olursak 69 yılı geçen uzun bir zaman zarfından bahsediyoruz. Türkiye'nin bu konu karşısındaki duruşu her zaman açık ve net oldu, Türkiye halkımızı destekliyor, Kudüs'ün başkent olduğu Filistin Devleti'nin kurulmasını destekliyor. Türkiye her zaman İsrail'in kötü ve dünya yasalarına uygun olmayan davranışlarını kınıyor. Biz takdirle karşılıyoruz Türkiye'nin bu duruşunu ki zaten istenen şey de İsrail'in bu davranışlarına karşı uluslararası kamuoyunda bir duruşun sergilenmesi ve İsrail'in Filistin topraklarından çekilmesidir. Türkiye ve Filistin bu konuda aynı duruşu sergiliyor ve aynı hendekte yer alıyor.

- **Türkiye'de son dönemde İsrail ile ilişkilerini normalleştirme konusunda atılan adımları nasıl değerlendiriyorsunuz?**

Tabi ki Türkiye bütün dünya ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmek konusunda egemen bir devlettir. Kendi devletinin, halkının çıkarına göre hangi devletle ilişki kuracağına, hangisiyle ilişkisini keseceğine sadece kendisi karar verir. Türkiye bu konuda özgürlüğe sahiptir.

Türkiye'nin bu ilişkilerini iyileştirme konusunda üç tane şartı vardır. Bunların ilki Gazze ablukasının kalkmasıydı. Türkiye'nin bu duruşunu takdir ediyoruz. Türkiye'nin İsrail'den haklarını ısrarla söke söke aldığını ve ilişkilerini bu şekilde iyileştirdiğini görebiliyoruz. Biz eminiz ki bu ilişkilerin iyileşmesi Türkiye'nin Filistin halkına yaptığı yardıma hanel getirmez, onu azaltmaz ve etkilemez. Bu ilişkiler ne kadar normalleşirse normalleşsin Türkiye, Filistin halkına yardımını sürdürecektir ve işgalci ülke İsrail'e karşı Filistin halkını desteklemekten ödün vermeyecektir.

- **Hamas ile El Fetih arasındaki sorunların çözümü konusunda Türkiye'nin rolü var mıdır? Var ise bu rol nedir?**

Türkiye tüm Filistin halkını aynı sıcaklıkla ve aynı samimiyetle kucaklıyor ve her zaman Filistinlilerden birleşmeyi ve bölünmeye son vermelerini isteyen Türkiye iki tarafla da iyi ilişkilere sahip. Türkiye her iki tarafı da sorunları bitirmeye ve birleşmeyi tesis etmeye teşvik ediyor. Türkiye'nin bu teşviki Filistin'in bölünmeden uzak ve birlik içerisinde olmasının ülke açısından çok daha iyi olacağına inanmasından kaynaklanıyor. Filistin'de bu konularda adımlar atılmakta ve bu adımlar devam etmektedir, önümüzdeki günlerde, haftalarda ve aylarda iyi gelişmeler olacaktır.

- **2013'te aslında bir birlik sağlanmıştı 2014 saldırılarından sonra aksadı, belki yeniden tekrar birlik görüntüsü verilir.**

İnşallah.

- **Türkiye'nin Filistin Politikasını Mısır, Suudi Arabistan ve İran'ın Filistin politikasıyla karşılaştırabilir misiniz?**

Biz Filistin'in bütün Arap ve Müslüman ülkeleriyle aralarını iyi tutmaya çalışıyoruz ve her zaman Arap ve Müslüman dünyasının Filistin ve Filistin davası için tutunacak bir dal olduğunu düşünüyoruz. Bu bahsettiğimiz ülkeler Müslüman dünyasında lider ülkelerdir. Mısır ve Suudi Arabistan Arap dünyasının lider ülkeleri, İran ve Türkiye de Müslüman dünyasının lider ülkeleri ve biz bunlar arasındaki çekişmeleri hiç istemiyoruz, sevmiyoruz.

Bu ülkeler dediğimiz gibi Müslüman ve Arap ülkelerinin liderleri ve bu ülkelerin arasındaki ilişkilerin sağlıklı, normal ve güçlü olmasını istiyoruz ki, Müslüman dünyası ve Arap dünyası güçlü olsun. Bu ülkeler Müslüman ve Arap dünyasında liderlik etmekte ehliyetli ülkelerdir. Kısacası biz bu ülkelerin hepsiyle iyi ilişkiler kurmaya çalışıyoruz ve hepsiyle birbirinden farklı da olsa iyi ilişkilerimiz var.

Tabi dediğim gibi bu ülkelerle ilişkilerimizin hepsi iyi fakat boyutları farklı. Örneğin Türkiye ve İran'ın Filistin'e karşı politikalarını ve Filistin'le ilişkilerini aynı tutamayız, aynıdır diyemeyiz. Ama tabi ki bunların hepsinin de Filistin'le ilişkileri vardır.

- **Belki Arap isyanlarından önce daha farklı daha iyi ilişkiler vardı. Bu isyanlardan sonra yönetimlerdeki değişikliklerle ilişkilerde de sıkıntılar yaşanmış olabilir. Mesela Mısır örneğini gösterirsek Refah kapısı Gazze'de**

açıktı fakat şuan böyle bir uygulama yok yani kapılar kapalı ve Filistinliler sıkıntı içerisinde.

Tabi ki şüphesiz Arap İsyancıları bazı yönetimleri değiştirdi, yüzleri değiştirdi, politikaları değiştirdi. Tabi ki bu Arap İsyancılarıyla yaşanan gelişmelerin olumlu sonuçları da oldu olumsuz sonuçları da oldu. Ama biz Filistinliler olarak her zaman bunları iç meseleler olarak düşündük ve hiç karışmamayı tercih ettik.

Biz bu karışmama kararını da bir ülkenin içinde bir tarafın destekçisi olup bir tarafın karşısında durmayı istemediğimiz için aldık. Biz her zaman diyalog çağrısı yaptık çünkü düşünüyoruz ki ülke içerisindeki tüm farklı fraksiyonlar o ülkenin vatandaşdır dolayısıyla iç çatışmalar ancak diyalog yoluyla çözülür. Belli görüş ayrılıkları olabilir fakat bunların çözümü silaha değil sadece diyalog ve anlaşmaya dayanmaktadır.

- **Türkiye'nin Filistin'e ekonomik katkılarını yeterli buluyor musunuz?**

Türkiye Filistin'e direk olarak mali destek yapmıyor. Türkiye Filistin'de sağlık olsun, hizmet olsun, eğitim olsun bu konularda projeler yapıyor.

Biz tabi yine de Türkiye ile ticaret ve ekonomi anlamında çok iyi ilişkilerimiz olduğunu düşünüyoruz ve bu ilişkilerden hem Türkiye hem Filistin faydalıyor. Türk ürünleri Filistin pazarında çok özel bir yere sahip ve çok ilgi görüyor.

Türkiye Filistin'le ithalat ihracat konusunda ve ticari aktivite konusunda 3. sırada yer alıyor ve biz bu ekonomik ve ticari ilişkilerin daha da güçlenmesi ve gelişmesi için çabalyoruz. Türkiye'ye insani ve hizmet konusundaki projeleri ve katkılarından dolayı tabi çok teşekkür ediyoruz ve çok da memnunuz. Bu projeler okul olabiliyor, hastaneler olabiliyor, camiler olabiliyor ve söz konusu projeler Batı Şeria için de Gazze için de geçerli.

- **Son olarak; Türkiye Filistin meselesinde daha neler yapmalı?**

Biz biliyoruz ki Filistin meselesi Türkiye'de Cumhurbaşkanlığı nezdinde hükümet nezdinde ve halk nezdinde de özel bir yere sahip ve öncelikli bir konu. Filistin'de bizim sorunlarımızın çözümü için siyasi adımlar atılması lazım ve biliyoruz ki Türkiye bölgede de dünyada da güçlü ve sözü dinlenen bir ülkedir. Bu yüzden Türkiye'nin ve

dünya kamuoyunda bu konuları duyurması ve İsrail'in yanlış politikalarını durdurması konusunda destek vermesi gerekiyor.

Biz Türkiye'nin Filistin'i ve Filistin halkını desteklediğinden eminiz Türkiye'ye güveniyoruz ve istiyoruz ki Türkiye diğer ülkeler üzerinde de etki yapsın ve bütün dünya kamuoyu Filistin'in sorunlarının çözümleri için adım atsın.

- **O halde ben Filistin çalışan biri olarak şunu sorayım: Filistin konusunu çalışan araştırmacılara Sayın Büyükelçimizin ne gibi tavsiyeleri olabilir ve hangi konulara odaklanması gerekir?**

Öncelikle size yüksek başarılar dilerim. İlk olarak Filistin'in bir vicdan meselesi, bir ahlak meselesi olduğunu sadece siyasi bir mesele olmadığını bunun ötesinde bir halk meselesi ve insani bir mesele olduğunu ve sosyal, yasal, kutsal ve ekonomik olarak geniş bir alanı kapsadığını belirtmek istiyorum. Bu sebeple bu kadar çok yönlü ve çok boyutlu bir meseleyi tüm yönleriyle ele almak çalışmak kolay bir iş değildir, sizi bu açıdan takdir ediyorum.

Ben şahsen böyle araştırmacıları, gerçekleri araştıran ve yansıtmaya çalışan insanları takdir ediyorum ve her zaman olmalarını istiyorum. İsrail tarihi ve gerçekleri ortada olan şeyleri değiştirmeye çalışıyor. Tabi bunun karşısında gerçekleri söylemeye devam edecek araştırmacıların olması lazım ve bunların sadece burada değil bütün dünyada olması ve tüm dillerde kitaplarının çıkması gerekiyor ve bu kitapların okunması gerekiyor.

İsrail'in bu yalanları dünyanın her yerinde en kutsal şeyleri bile hedef alabiliyor. Örneğin Kudüs'te bu yalanlarından biri de Mescidi Aksa'nın heykelin altında arama yapıyorlar. Kubbetül Sahra'da ve Mescidi Aksa'da bu yalanlara karşı bu büyük yalan seline karşı gerçekleri yazan çizen ve basan ve dağıtan insanların araştırmacıların olmasını istiyoruz ve olmalıdır.

Başarılar diliyorum ve bu araştırmanız çerçevesinde herhangi bir desteğe ihtiyacınız olduğunda her zaman hazır olduğumuzu ve elimizden gelen her türlü yardımda bulunabileceğimizi belirtmek istiyorum.

EK 2: Hamas Siyasi Büro Başkan Yardımcısı Dr. Musa Ebu Merzuk ile Yapılan Röportaj

14.06.2016

- **Hamas hareketi ve Adalet ve Kalkınma Partisi arasındaki siyasi ilişkileri nasıl görüyor ve değerlendiriyorsunuz?**

Adalet ve Kalkınma Partisi'yle ilişkilerimiz tedrici olarak ve doğrudan bu parti seçmenlerinin sahip olduğu güvenle ilişkili biçimde gelişti. Türk halkı partiyi daha fazla destekledikçe, ilişkiler de daha sağlam hale geldi. Büyük Türk halkı, Filistin halkının meselesini desteklemiş, bu yolda çaba sarf etmiş, kararlılık göstermiş ve ablukayı kaldırmak için kafileler göndermiştir. Hamas hareketi de büyük bir milletin parçası olan bir halk hareketidir ve gücünü bu millettten alır. Bu sebeple ilişkilerimiz tarihi ve güçlüdür. Bununla beraber her devletin ve partinin kendine has durumları olduğunu biliyor ve bunları göz ardı etmiyoruz. Bu nedenle ilişkilerin sağlamlığı, Türk ve Filistin halklarının iradesinden hâsıl olmaktadır.

- **Filistinliler ve özellikle Gazzeliler Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ve Adalet ve Kalkınma Partisi'ne nasıl bakıyor?**

Filistinliler Parti'den çok Recep Tayyip Erdoğan'ı tanıyorlar. Parti bir oluşum. Fakat Filistinliler bu oluşumu parti başkanı vasıtasıyla biliyorlar. Yine Erdoğan'ın Gazze'ye yapılan saldırı ve Siyonistlerin Kudüs'e baskınları karşısındaki duruşlarını, siyasi tartışmalarını ve bunların en önemlisi olan Şimon Peres'le yaptığı tartışmayı, Filistin için gösterdiği öfkeyi her zaman hatırlamaktalar. Türkiye'nin Gazze'ye ve Kudüs'e yaptığı yardımlar da önemli bir husustur. Nitekim tarih, ilişkilerin derinliğine tanıklık etmektedir.

- **Türkiye'nin mevcut maddi-manevi yardımlarının ve göstermekte olduğu çabaların, Filistin meselesinin çözümünde bir ilerleme sağlama bakımından yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?**

İşgal altındaki Filistin halkı, mücadelesinde yanında olan, azmini destekleyen, yerleşimcilik, Yahudileştirme ve sömürü karşısında kendisine yardımcı olan herkes sayesinde sahiplenildiğini hissetmektedir. Türkiye de çok sayıdaki kuruluşlarıyla

Filistin halkının yanında yer almaktadır. Bu konuda engeller mevcut olsa da, ilişkilerin sağlamlığı ve derinliği, söz konusu engellerin üstesinden gelmeye kefil olmaktadır.

Kuşkusuz Türkiye'nin ve başkalarının yaptığı yardımlar, Filistin'e ve özellikle de Gazze'ye karşı yapılan üç savaşın ardında bıraktığı devasa yıkımla karşılaştırıldığında yetersizdir. Zira altyapı yerle bir olmuş, kurumlar, camiler yıkılmış, 25 binden fazla ev tuzla buz olmuştur. Yine Gazze üzerindeki abluka sağlık, elektrik, su, yol ve taşımacılık sektörlerinde süregelen sorunlara yol açmıştır. Bunun yanında işsizlik artmakta ve binlerce mezun işsiz bir şekilde çalışma sahasına dahil olmaktadır.

- **Türkiye'nin İsrail'le ilişkilerin normalleştirilmesi yönünde attığı son adımı nasıl değerlendiriyorsunuz?**

Biz hiçbir devletin Siyonist İsrail'le ilişkilerini normalleştirmesini desteklemiyoruz ve bu oluşumun tanınmasının, toprakları gasp edilmiş ve yurttaşları kovulmuş, şu ana dek mülteci kamplarında yaşamakta olan Filistin halkına karşı tarihi bir hata olduğuna inanıyoruz. Aynı zamanda, dost Arap ve İslam devletleriyle bu tür bir ilişkileri söz konusu olduğunda, bağlarımızı koparmıyoruz. Ve yakîn bir biçimde, hakikatin galip gelip, zulmün ortadan kalkacağını ve Filistin meselesinin zaferle sonuçlanacağını biliyoruz. Bu açıklamayı yaptıktan sonra şunu söylüyoruz: Türkler olarak ablukayı kırma ve Filistin halkının elektrik ve altyapısının imarı gibi temel ihtiyaçları konusunda yardımda bulunma konusunda gösterdiğiniz çabalar halkımıza yardımcı olmakta ve azmini arttırmaktadır. Kısacası, bu adımı desteklemiyoruz. Eğer Türkiye bu adımı atmanın kendi çıkarına olduğunu düşünüyor ve halkımıza yaşadığı krizi atlatmada, kararlılığını arttırmada ve üzerindeki ablukayı kaldırmada faydalı olduğunu düşünüyorsa bu olumlu bir şeydir ve gerçekleşmesi de mümkündür.

- **Türkiye'nin Hamas ve El-Fetih hareketleri arasındaki mevcut sorunların çözümündeki rolü nedir ve bu anlamda gerçek bir çaba söz konusu mudur?**

Türkiye'nin El-Fetih ve Hamas hareketlerinin her ikisiyle de iyi ilişkilerinin olması bir şanstır. Dr. Ahmet Davutoğlu'nun Filistin Devlet Başkanı Mahmud Abbas'ı, gözlemci sıfatıyla Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda Filistin meselesini anlattığında desteklediğini hatırlayalım. Arapların çoğu ise kurula katılmamıştı. O halde Türkiye bu rolü üstlenmeye daha layıktır. Ancak bu meselede başka bir şeye daha ihtiyaç

duyulmaktadır ki o da tarafların onayı ve yan etkilerin ortadan kaldırılmasıdır. Herkes tarafından bilinmektedir ki bazı kesimler bir devletin başka bir devlete müdahalesi konusunda hassasiyet sahibidir. Bu nedenle mesele belirli devletler arasında mahsur kalmakta ve ortaya koyulan çabalar, siyasi ve diplomatik uğraşlar iki tarafın da anlaşmasını teşvik etmek şeklinde kendisini göstermektedir.

- **Filistin – Türkiye ilişkilerini Filistin – Suudi Arabistan/Mısır/İran ilişkileriyle karşılaştırınca nasıl bir tablo ile karşılaşıyorsunuz?**

Burada karşılaştırma yapmaya lüzum yok. Her durumun kendisine has şartları vardır. Türkiye ve Filistin arasındaki resmi ilişkiler uzun zamandan beri mevcuttur. Türkiye İsrail'i tanımıştır ve siyasi ve diplomatik ilişkileri vardır. Fakat İran – Filistin ilişkileri direniş gruplarıyla olan ilişkiden ibarettir. İran, İsrail'i ve Oslo anlaşmalarını tanımama konusunda radikal bir duruşa sahiptir. Mısır ise, Filistin meselesinde anlaşmaların gözetmeni konumunda olup, Filistin – İsrail müzakerelerini takip etmektedir. Siyonist İsrail'le arasında barış vardır ve İsrail'le sıcak ilişkiler kurmaya gayret etmektedir. Suudi Arabistan da, Filistinlilerin başlıca maddi destekçisidir. Ayrıca yakın zamanda Mısır'dan aldığı adalar sebebiyle daha önce varlık göstermediği bir alanda varlık göstermeye başlamıştır. Bunun yanında Filistin'de barış olması için çaba göstermektedir. Bu bağlamda Mekke anlaşması gerçekleşmiş ancak Mısır bu adıma karşı çıkarak, bu oyunun kendi sahasında oynanması gerektiğini söylemiştir. Zira Filistinlilerin Kahire'de toplantı yapıp, sonucunu Riyad'da gördüklerini belirterek, bu sebeple Mekke anlaşmasının başarısız olması için çaba sarf etmiştir.

- **Türkiye'nin yaptığı ekonomik yardım ve katkıları yeterli buluyor musunuz?**

Kesinlikle hayır. Çünkü işgal ve savaşlar sebebiyle oluşan ihtiyacın boyutu çok büyük. Ancak biz Türkiye'ye, Filistin halkına – özellikle de Gazze Şeridi ve Kudüs'e – yaptığı yardımlar için teşekkür ediyoruz.

- **Size Türkiye'nin, şu anda yaptıklarından başka Filistin meselesinde nasıl bir çaba ortaya koyması gerekiyor?**

Biz dostlarımıza ne yapmaları gerektiği konusunda şart koşmuyoruz, ne gerektiğini ve ne kadar yardım edebileceklerini onlar takdir ediyor. Yardım konusunda ise yollar, okullar, hastaneler, askeri eğitim, rehabilitasyon ve inşaat gibi birçok alan bulunmaktadır.

EK 3: 22. Dönem AK Parti Sakarya Milletvekili Dr. Süleyman Gündüz ile Yapılan Röportaj

23.05.2016

- **Ak Parti'nin Filistin ve Hamas Politikasını etkileyen temel faktörler nelerdir?**

AK Parti kuruluşu ve kısa sürede iktidara gelişi birçok tahmini etkilemiştir. Toplumun dindar zemini üzerinde oturan bir siyasi parti (kuruluşu ve iktidar oluşu) demokratik yöntemlerle halkın güvenini kazanarak iktidar oldu. Bu durum Türkiye'nin müttefik olduğu bloklar ve ülkeler nezdinde bir ilk oluşturmaktaydı. Dini hassasiyetleri güçlü bireylerin oluşturduğu siyasi yapı laik-demokratik parlamenter sistemde iktidar olabiliyor. İlk anda toplum katmanları arasında, sivil ve askeri bürokraside herhangi bir gerileme neden olmuyor. Daha önceleri benzeşir bir anlayışa sahip olan MSP ve RP koalisyonlarda yer almışlardı. Aynı kaynaktan gelen Ak Parti bu kez sayısal üstünlük sağlayarak tek başına güçlü bir iktidar oluşturmuştu.

AK Parti iktidarı gerilimsiz bir yönetme biçiminin; demokratik hakları genişletmekten, ülke ve ittifaklar zemininde Batı ile iyi ilişkiler kurmaktan geçtiğini gördü. İlk etapta AB süreci aktifleştirildi ve hızlı yapılan reformların sonucu tam üyelik müzakerelerine başlanmış oldu. Batı ile kurulan ilişkiler dünyanın diğer ülkelerinde büyük bir dikkatle izlenmeye başlanmıştı. Özellikle merkezinde yer aldığımız coğrafyada bu durum çok yeni bir örneklik oluşturmaktaydı.

İslam dünyasında demokratik yollarla iktidara gelen birçok siyasi parti olmuştur. Bu siyasi Partiler başkanın, kralın, meliğin veya emirin Partisi olmazsa iktidarda kalma şansları olmamıştı. İlk defa periferi merkezi oluşturuyor ve dönüştürüyordu. Bu açıdan bakıldığında İslam dünyasındaki halklar için büyük bir önem arz etmekteydi.

İsrail 1948'de BM kurulurken kurucu iradenin temel düşüncelerinden bir tanesi de

demokrasi kültürüne sahip Yahudilerin devlet üzerinden Arap halklarını da dönüştüreceği beklentisiydi. Kısa sürede başlayan Arap-İsrail Savaşları yeni kurulan İsrail Devletini Siyonist ideolojiye mahkûm etti ve demokrasi kültürüne sahip Yahudiler birden radikalleştiler (faşistleştiler). Bunun karşıtı Arap yönetimler de totliter bir anlayışa sahip oldular.

1979 İnan İslam Devrimi ile birlikte Orta Doğu'da yeni bir dönem başlamıştı. Halklar monarşik yönetimi devirmiş ve yerine İslam Cumhuriyeti kurmuşlardı. Devrim, İslam dünyasının genç kitlelerini etkilemişti. İlk icraat olarak Filistin/Kudüs ekseninde yeni bir siyaset dili oluşturdular. Zaman içinde askeri anlamda "Kudüs Ordusu" adıyla dış dünyada operatif yeteneği olan bir örgüt kurdular.

İslam Devriminin Orta Doğu'da kendisine bulduğu tek müttefik Hafız Esad yönetimindeki Suriye idi. İnan-Suriye ilişkileri ve Suriye'nin Lübnan üzerindeki etkisiyle bölgede Şia unsurları organize olmaya ve güç kazanmaya başlamıştı. Nitekim kısa sürede Lübnan'da akaid olarak İnan Şia geleneğine bağlı gruplar yönetimde söz sahibi oldular. Bir müddet sonra organize olarak Hizbullah'ı kurdular.

Bağlantısızlar hareketi üzerinden İslam Devrimi Filistin Kurtuluş Örgütü ve liderliği (Yaser Arafat) ile de yakın ilişkiler geliştirmeye başladı. İsrail'in bölge siyaseti Lübnan ve Filistin topraklarının işgal edilmesi ve bunlara verilen tepki itibariyle bölgedeki seküler ve İslamci hareketler hızla İnan'a yaklaşmaya başlamışlardı.

Nitekim FKÖ'nün Filistin barış ve Filistin Devleti kurulma ideali ile İsrail ile geliştirdiği ilişkiler İslami düşünceye sahip Müslüman Kardeşler teşkilatının eğitiminden geçmiş kişiler tarafından eleştirilmeye başlanmıştı. Bunun soncunda Şeyh Ahmed Yasin liderliğinde İslami Direniş Hareketi (Hamas) kuruldu. Hamas'ın politikalarını ılımlı bulanlar da İslami Cihad'ı oluşturdular.

İnan İslam Devrimi bütün gruplarla belirli bir oranda ilişkilerini korudu. İslami Cihad ve Hamas meşruiyetlerini İslam'dan aldıkları için bunlarla ittifak özel bir hal aldı.

1990'lı yıllara gelindiğinde Ortadoğu'da yeni bir siyasi blok oluşmuştu. Bu hat uzun süre Ortadoğu'yu etkileyecek ve yeniden şekillendirecekti. Bu hat İnan-Suriye-Hizbullah ve Hamas hattıydı. Karşıtlığı ise İsrail ve müttefikleriydi.

1983'den 1992'ye kadar Turgut Özal ve Anavatan Partisi iktidarı Kemalist siyasetin

dışında Ortadoğu ile yakın ilişkiler kurmaya çalışmıştı. 90'lı yıllar koalisyon ve darbe tehditleri arasında geçtiği için iktidarlar daha çok iç siyasete odaklanmışlardı.

Bu dönem Sovyetler Birliği'nin ve Yugoslavya'nın çözülme sürecidir de aynı zamanda. Ortadoğu'nun yanısıra Balkanlar, Kafkaslar ve Orta Asya'da yeni gerilim alanları ortaya çıkmıştı. Ortadoğu'da İsrail (Likud anlayışı ve yönetimi) İran-Suriye-Hizbullah-Hamas hattını kısaca Radikal İslam anlayışını batıya bir tehdit olarak sundu ve bunun üzerinde 2000'li yıllara kadar siyaset üretti. Bu sürdürülebilir bir siyaset tarzı değildi ve değiştirilmesi gerekiyordu.

ABD'nin Afganistan ve Irak işgalleri yeni bir durum ortaya çıkarttı. ABD'de İsrail Likud ve Neocon anlayışı kaybetmeye başladı ve demokratlar üstünlüğü ele geçirdiler.

Afganistan'dan Fas'a kadar Ortadoğu coğrafyasına halkların siyaset süreçlerine dahil olduğu bir anlayışa ve barış iklimine ihtiyaç vardı. 2002 Ak Parti iktidarı bu zemin üzerinde büyük bir örneklik oluşturmaktaydı. İlkın ortaya BOP daha sonra adı ve etki alanı değiştirilerek GOP atıldı. GOP eş başkanlıkları ABD ve Türkiye'ye verildi.

ABD-AB'deki demokrat anlayışın Ortadoğu ile ilgili geliştirdikleri projede Filistin sorunu ve Hamas İran'ın etki alanından çıkartılacak ve Türkiye'ye emanet edilecek.

Suriye yönetimi demokratik bir zemine çekilecek. Bu sayede Irak ve Lübnan'taki kaostan en çok yararlanan İran doğal mecrasına çekilecek ve değişime zorlanacaktı. Bu durum Türkiye'nin Ortadoğu siyasetinde etkin bir rol üstlenmesini sağladı. Türkiye'nin ev ödevi derin demokrasi ve Kürt sorununun çözümüydü.

2006'da Filistin'de yapılan serbest seçimleri Hamas kazanmıştı. Hamas'ın seçim zaferini ve hükümeti kurmasını İsrail Likud anlayışı kabullenememiş; durumu gayri meşru ilan etmişti. İsrail Likud anlayışına göre terör grubu olarak görülen Hamas'ın hükümeti de aynı içeriği taşımaktaydı. Batılı insaf sahibi demokratların karşı itirazına rağmen Batılı ülkeler bu karara uydular ve Hamas hükümetiyle ilişki kurmadılar.

Hamas yönetimi ile yalnızca Türkiye, Batı müttefiki ve Batılı ittifaklar içinde yer alan bir ülke olarak ilişki kurmuştu. Süreç içinde Hamas İran'ın etki alanından çıkmaya başlamıştı. İran-Suriye-Hizbullah-Hamas hattında tek Sünni geleneğe sahip hareket Hamas'tı. İran, Sünni dünyaya Hamas üzerinden siyaset ürettiyordu. Hamas'la ilişkilerin zayıflaması İran'ı Şia anlayışı içinde bırakacaktı.

Türkiye-Suriye ilişkileri, Filistin Sorununu sahiplenecek ve Hamas'a destek olacak yeni bir süreci ortaya çıkarttı. Türkiye, Suriye ve İsrail arasında Golan tepeleri ekseninde barışın kurulması için arabuluculuk görevini üstlenmişti. Ayrıca Türkiye, Filistin Barışı için Hamas'ın ya masaya oturması veya FKÖ'nün siyasetine destek vermesi konusunda tarafları ikna etmeye çalıştı.

İsrail kalıcı bir barışın sağlanabilmesi için Hizbullah ve Hamas'ın kendilerini tanımlarını talep ediyordu. Çünkü her iki örgütte meşruiyetlerin dini temellere dayandırmışlardı. Onların İsrail'i devlet olarak tanımları dini meşruiyet sağlayacağı için Müslüman halklar nezdinde bir karşılık bulacağı tezine dayanmaktaydı.

Türkiye'nin himayesi ve arabuluculuğu önemli başarı getirmişti. 2008-2009'da İsrail'in Gazze'ye saldırmasıyla başlayan gelişmeler Türkiye-İsrail siyasetine önemli bir darbe indirdi.

Bu saldırının ardından gerek ülkemizde, gerek İslam coğrafyasında ve gerekse Batıda ortaya çıkan sivil toplum hareketleri siyaset üzerinde baskı oluşturmaya başladı. Siyaset merkezleri, halkların tepkisi karşısında yeni bir pozisyon belirlemeye çalıştılar.

2010'da "Free Gaza" sloganıyla sembolize edilen Mavi Marmara olayı ve sonrasında yaşananlar Türkiye'nin İsrail ve Batı nezdinde birçok siyasetini etkiledi ve değiştirdi. Mavi Marmara olayı ile birlikte Türkiye-İsrail ilişkileri kesildi ve Batı dünyası ile güvensiz bir ortam oluştu. Filistin siyasetinde arabulucu olmaktan çıkmış ve taraf olunmuştu.

Başta ABD olmak üzere Batılı ülkelerin, Türkiye'nin örneklikten ve arabuluculuktan çıkıp taraf haline dönüştüğünü varsaymaları ile birlikte vesayetle iktidarda kalan rejimlerin arkasındaki destek çekildi ve Arap sokağı çözülmüş oldu. Bunu Arap Baharı olarak yaşadık. Arap Baharı ile ortaya çıkan özgürlük ve halkların siyasete katılım süreci Bahreyn'de durduruldu. Libya'ya yapılan işgal saldırısıyla da imha edildi. Ardından Tunus dışında değişime uğrayan ülkelerde askeri darbeler ve iç savaşlar başladı. Mısır'da halkın seçtiği iktidar kanlı bir askeri darbe ile devrildi. Libya, Yemen ve Suriye iç savaşa sürüklendi. Bahreyn'deki gösteriler 25 bin kişilik Suud askeri müdahalesiyle bastırıldı.

Türkiye ve İsrail ilişkileri Mavi Marmara'ya yönelik saldırı için özür, tazminat ve

Gazze'ye yönelik ambargo'nun kaldırılması ve insani yardım koridorunun açılmasına endekslendi. Bu olaylardan sonra İsrail Gazze'ye yönelik acımasız saldırılar düzenledi ve ambargo uygulamaya başladı.

Üzülerek belirtmeliyim ki İslam Dünyası ve Batının Filistin sorununun çözümü için üretebildikleri tek çözüm 1967 sınırlarında iki devletli bir yapı olmuştur. Bu yapıda birçok eksiklik bulunmaktadır. Bunlar:

1-Filistin Devleti ülke savunması ve sınırların korunması için askeri bir yapı kuramayacak (Demilitarization).

2- İsrail kurulacak Filistin Devleti içinde istediği gibi adli takip yapabilecek.

3- Ülke maliyesi İsrail'le birlikte yürütülecek.

4- Batı Şeria'daki yerleşim alanlarının güvenliği İsrail tarafından sağlanacak

5-Batı Şeria'daki yerleşim alanlarında oluşan ticari kazanç (tarım-sanayi vs.) İsrail tarafından alınacak ve İsrail hükümeti dilediği kadarını Filistin Devleti'ne verecektir.

Sanırım geride kalan; gümrüklerde pasaportlara mühür vurmak ve çöpleri toplamaktır.

Bu yıl itibariyle Mavi Marmara sorunu ile gelişen kriz çözülmüş görülüyor. Türkiye'nin İslam Dünyası ve Üçüncü Dünya ülkeleri nezdinde en önemli üstünlüğü eksikte olsa demokrasisi, laikliği, modernliği ve Batı ittifaklarında yer alışıdır.

- **Türkiye'nin Hamas politikasının temel amaçları nelerdir?**

Ortadoğu'da kalıcı bir barışın tesis edilmesi. Ortadoğu'da oluşan her sorun sınırları aşarak diğer ülkelerin de güvenliğini etkiliyor. Irak-Suriye ekseninde yaşananlar bunun en belirgin örneğidir.

- **Türkiye'nin Hamas ile ilişkileri İsrail ile ilişkilerimizi nasıl etkiliyor?**

Olumlu etkilediğini söylemek mümkün değil. Yaşanan süreçler bunun en belirgin ispatıdır. Şunu da unutmamak lazım İsrail Hamas'a etkili bir söz iletmek istiyorsa onu da ancak Türkiye üzerinde yapabilir.

- **Türkiye'nin Hamas ile ilişkileri diğer Ortadoğu ülkeleriyle ilişkilerimizi nasıl etkiliyor?**

Türkiye Filistin Sorunu'nu himaye etmeye başladığı anda görünürde İslam Dünyası'ndaki yönetimler nezdinde olumlu bir izlenim oluştu. Gerçekte herkes şunu biliyor kim Kudüs ve Filistin Sorunu'nu çözerse İslam Dünyasında liderliği ele geçirecek. Dolayısıyla görünürdeki destek aslında bir rekabet oluşturuyor.

- **Türkiye'nin Hamas ile ilişkileri ABD ve diğer Batı ülkeleriyle ilişkilerimizi nasıl etkiliyor?**

ABD'de demokrat ve liberal siyaset anlayışı hâkim olduğu anlarda Türkiye'nin Hamas siyaseti olumlu karşılanmaktaydı. Filistin barışı için bir masa kurulduğunda Hamas'ın içinde olması istenirse; Hamas'ı masaya oturtabilecek tek ülke Türkiye'dir. Maalesef ABD ve AB ülkelerinde demokratlar ve liberallerin dünya barışını sağlamakta güçlü bir siyaset ve felsefe üretmekte yetersiz olduklarını görüyoruz.

- **Tayyip Erdoğan'ın "One Minute" çıkışı, Türkiye'nin Hamas'la ilişkilerini nasıl etkiledi?**

1 Mart 2003 Irak tezkeresinin reddi ve ardından 29 Ocak 2010 "One Minute" çıkışı sadece Hamas ve Filistin ilişkilerini değil, İslam dünyasını derinden etkiledi. Türkler Müslüman oldukları günden bu güne kadar Arap halkları nezdinde ilk defa bu kadar yüksek kabul gördüler.

- **Türkiye'nin 2023 vizyonunda Filistin'le ilişkilerin yeri ne olacaktır?**

Dünya siyasetinin ürettiği iki devletli yapı daha devlet olma şartıyla Türkiye tarafından paylaşılmaktadır.

- **Türkiye'nin Hamas'ı etkileyebilme ve yönlendirebilme kapasitesi var mıdır?**

Türkiye'nin Filistin sorununa çözüm bulma arayışları ve Gazze'ye yönelik girişimleri tüm grupları etkiliyor. Tabi ki en fazla Hamas'ı. Hamas'ın Batılı anlamda tek ilişki içinde olduğu ülke Türkiye. AB sürecinde ve NATO üyesi.

- **Arap ülkelerinin Hamas'a bakışı konusunda Türkiye'nin arabulucu rol oynaması söz konusu olabilir mi?**

Türkiye bu anlamda üzerine düşen görevi yaptı ve yapmaya devam ediyor. Hamas'ın

siyasi bürosu Şam'da idi, oradan Katar'a taşındı. Bu bağlamda Türkiye'nin katkısı büyüktür.

- **Muhafazakâr AK Parti'nin iktidarda olması Türkiye'nin Hamas politikasını etkiliyor mu? AK Parti'nin Hamas politikasının ideolojik yanı var mıdır?**

Hamas politikalarını İran'ın ardından en çok etkileyen Türkiye olmuştur. Elbette ikisi de inanç olarak İslami anlayışa sahip.

- **Türkiye'nin Filistin meselesindeki tepkisi yalnızca duygusal bir tepki midir, yoksa duygusal bir tepkinin yanında stratejik çıkarlar da söz konusu mudur?**

Tarihten gelen bir sorumluluk ama duygusal yanları da olan. Bu konuda Mustafa Kemal'in 27.07.1937'de Bombay Cronicle'da yayınlanan mülakatına bakmak gerekir.

- **İsrail ve Türkiye arasında yeni bir sayfa açılıyor. Bu süreci nasıl değerlendiriyorsunuz? Türkiye ve İsrail arasındaki ilişkilerin düzelmesi Filistin meselesini nasıl etkiler?**

Türkiye-İsrail ilişkilerinin düzelmesi, Filistin'i himaye etme anlamında çatışma halinden daha olumlu olacak. Bir Filistin Büyükelçisi ile görüşmüştüm. O bana "biz İsrail'le savaşıyoruz sizin savaşa girmeniz gerekmiyor. Siz ilişkilerinizi düzgün tutun ve bizi himaye edin ve haklarımızı savunun. Siz de kavgada olursanız bizim haklarımızı kim savunacak" demişti.

- **2006 sonrası Türkiye Hamas ile yakın görüntü verdi. Türkiye Filistin'de Mahmud Abbas'ı karşısına mı aldı? Halid Meşal neden Türkiye'ye davet edildi?**

Türkiye, Mahmud Abbas'ı Filistin Devleti'nin başkanı olarak tanıyor. Tüm siyasetini onaylamıyor olabilir ama karşıt bir durum yok. İsrail'le varılan mutabakat çerçevesinde Hamas'ın üzerine düşen yükümlülüklerini anlatmak için Halid Meşal Türkiye'ye davet edilmişti.

ÖZGEÇMİŞ

Fatma Zehra Toçoğlu Sakarya İmam Hatip Lisesi mezunudur. Lisansı 2010 yılında Erciyes üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümünü tamamladıktan sonra 2011 yılında Sakarya Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümünde yüksek lisans eğitime başladı. 2014 Aralık ayı itibariyle Sakarya Üniversitesi Ortadoğu Enstitüsü'nde Filistin Çalışmaları masasında görevini sürdürmektedir.